

GÜNCEL SOSYOLOJİK SORUNLAR

OlcaY TİRE

© Copyright 2026

Bu kitabın, basım, yayın ve satış hakları Akademisyen Kitabevi A.Ş.'ne aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kağıt ve/veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Tablo, şekil ve grafikler izin alınmadan, ticari amaçlı kullanılamaz. Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır.

ISBN	Sayfa ve Kapak Tasarımı
978-625-362-072-1	Akademisyen Dizgi Ünitesi
Kitap Adı	Yayıncı Sertifika No
Güncel Sosyolojik Sorunlar	47518
Editör	Baskı ve Cilt
Olçay TİRE	Vadi Matbaacılık
ORCID iD: 0000-0002-7622-062X	Bisac Code
Munzur Üniversitesi Sosyoloji Bölümü	SOC026000
Yayın Koordinatörü	DOI
Yasin DİLMEN	10.37609/akya.4201

Kütüphane Kimlik Kartı

Güncel Sosyolojik Sorunlar / ed. Olçay Tire.
Ankara : Akademisyen Yayınevi Kitabevi, 2026.
432 s. : tablo, şekil ; 160x235 mm.
Kaynaklar var.
ISBN 9786253620721

GENEL DAĞITIM

Akademisyen Yayınevi

Halk Sokak 5 / A Yenışehir / Ankara

Tel: 0312 431 16 33

siparis@akademisyen.com

www.akademisyen.com

EDİTÖRDEN

Sevgili okur,

Bu kitap, Türkiye'nin güncel sosyolojik sorunlarını, aralarındaki bağlantıları görünür kılan bir anlatıyla okura sunmayı hedefliyor. Birinci Kısım, "Yapısal Eşitsizlikler ve Neoliberal Dönüşüm" başlığını taşıyor. Neoliberal politikaların ürettiği eşitsizliklere odaklanan bu kısım, kapitalist üretim tarzının bireylerin gündelik hayatını nasıl dönüştürdüğü üzerinde duran bölümlerden oluşuyor. Ahmet Mazlum, kentleri toplumsal fay hatlarının kırıldığı birer mekân olarak haritalarken; Fatma Levent ve Temmuz Gönç Şavran, neoliberal gıda rejiminde güvencesizliğin sınıfsal olarak nasıl farklılaştığını tartışıyor. Tuğba Eker Ağır, yoksulluğa karşı geliştirilen geçim stratejilerini anlatırken; Hakan Coşkun, dönüşen emek rejimleri karşısında sendikaların ve endüstriyel sosyal hizmetin yeni rollerini tartışıyor. Özden Akıl ise, dijital dönüşümün çalışanları nasıl işine yabancılaştırdığını ele alıyor. Bu kısım, neoliberalizmin ürettiği kırılmaları bütünlüklü bir biçimde sunuyor.

"Dijital Çağda Kimlik, Aile ve Gündelik Hayat" başlığını taşıyan İkinci Kısım teknolojinin insan ilişkilerini nasıl yeniden şekillendirdiğine odaklanıyor. Sevda Mutlu, yapay zekâ çağında kimliğin algoritmikleşmesini tartışırken; Erdal Yıldırım ve Taner Algan, ayrı ayrı dijitalleşmenin Türkiye'de aile yapısı ve dinamikleri üzerindeki etkilerini inceliyor. Özden Akıl, yükseköğretimde uzaktan eğitimin yarattığı teknostresi; İlhan Karahan ise, öğretmenlik mesleğinin piyasalaşma karşısında geçirdiği dönüşümü eleştirel biçimde ele alıyor.

Üçüncü Kısım olan "Toplumsal Cinsiyet, Şiddet ve Beden Politikaları", toplumsal cinsiyetin farklı alanlardaki tezahürlerini bir araya getiriyor. Pınar Baykan, annelik ideolojisinin modern kadına yüklediği çifte yükü gösterirken; Ahmet Türk ve arkadaşları, "sharenting" ile annelerde sosyal onay ihtiyacı arasındaki ilişkiyi ampirik olarak ortaya koyuyor. Olcay Tire, aile içi şiddetin toplumsal cinsiyet ve çocukluk kesişimindeki yıkıcı izlerini sürerken; Handan Karakaya, kadına yönelik şiddetin aileden dijital ortamlara uzanan topoğrafik haritasını çıkarıyor. Ayhan Dever ve arkadaşları ise, sporun görünüşte eşitlikçi alanında erkek egemen yapının tarihsel inşasını ifşa ediyor.

Dördüncü ve son kısım, “Ayrımcılık, Damgalama ve Kimlik Mücadeleleri” başlığını taşıyor. Bu kısımda Murat Toprak, normalliğin nasıl bir eşitsizlik üretim mekanizmasına dönüştüğünü gösterirken; Ahmet Türk, çocukluk travmalarının gençlikte riskli davranışlarla ilişkisini nicel verilerle sunuyor. Gökhan Kurt, çağdaş sosyolojinin ihmal edilmiş konularından yaşçılığı çok boyutlu olarak irdelerken; Aşın Akbaş, Türkiye’de cinsel sağlık ve üreme sağlığı politikalarındaki suskunlukları biyoiktidar kavramı üzerinden tartışıyor. Ömer Temizkan, çokkültürlülük tartışmalarını kültür kavramının belirsizliği etrafında yeniden düşünmeye davet ediyor; Ercan Şahbudak ve Elif Özdemir Yarış, renklerin sembolik kodları üzerinden toplumsal dayanışma ve ayrımcılığın izlerini sürmektedir.

Kitapta emeği geçen yazarlara titiz çalışmalarını için teşekkür ederim. Yazarlarla birlikte umudumuz, bu kitabın daha adil ve eşitlikçi bir toplum tasavvuruna küçük de olsa bir katkı sunabilmesidir. Keyifli ve sarsıcı bir okuma dilerim.

Doç. Dr. Olcay TİRE

Munzur Üniversitesi Sosyoloji Bölümü

Tunceli, 2026

İÇİNDEKİLER

KISIM 1 Yapısal Eşitsizlikler ve Neoliberal Dönüşüm

Bölüm 1	Toplumsal Fay Hatlarının Mekânı Kentler	3
	<i>Ahmet MAZLUM</i>	
Bölüm 2	Neoliberal Gıda Rejiminde Güvencesizlik: Küresel Nedenler, Ulusal Sonuçlar	19
	<i>Fatma LEVENT</i> <i>Temmuz GÖNÇ ŞAVRAN</i>	
Bölüm 3	Yoksullukla Mücadelede Kullanılan Geçim Stratejileri	41
	<i>Tuğba EKER AĞIR</i>	
Bölüm 4	Dönüşen Emek Rejimleri ve Sendikalar Bağlamında Endüstriyel Sosyal Hizmet: Yeni Sosyal Riskler Üzerine Bir Değerlendirme	55
	<i>Hakan COŞKUN</i>	
Bölüm 5	Dijital Dönüşüme Bağlı İşe Yabancılaşma	83
	<i>Özden AKIL</i>	

KISIM 2 Dijital Çağda Kimlik, Aile ve Gündelik Hayat

Bölüm 6	Yapay Zekâ Çağında Kimliğin Algoritmikleşmesi	99
	<i>Sevda MUTLU</i>	
Bölüm 7	Dijitalleşmenin Türkiye’de Aile Yapısına Etkileri	113
	<i>Erdal YILDIRIM</i>	
Bölüm 8	Dijitalleşmenin Aile Dinamiklerine Etkisi: Sosyal Hizmet Perspektifinden Bir Sosyal Sorun Analizi ve Çözüm Önerileri	135
	<i>Taner ALGAN</i>	
Bölüm 9	Uzaktan Eğitim Bağlamında Yükseköğretimde Teknostres	153
	<i>Özden AKIL</i>	
Bölüm 10	Türkiye’de Öğretmenlik Mesleğinin Dönüşümü Üzerine Eleştirel Bir Bakış	165
	<i>İlhan KARAHAN</i>	

KISIM 3 Toplumsal Cinsiyet, Şiddet ve Beden Politikaları

Bölüm 11	Annelik İdeolojisi ve Modern Kadının Çifte Yüğü	195
	<i>Pınar BAYKAN</i>	

Bölüm 12	Annelerde Sosyal Onay İhtiyacı İle Sharenting Arasındaki İlişkinin İncelenmesi.....	209
	<i>Ahmet TÜRK</i>	
	<i>Hilal Meryem EVRAN</i>	
	<i>Nisanur ÇAKMAK</i>	
	<i>Busenaz KARATAŞ</i>	
	<i>Cemile TEKİN</i>	
Bölüm 13	Toplumsal Cinsiyet ve Çocukluk Kesişiminde Aile İçi Şiddet.....	235
	<i>Olca TİRE</i>	
Bölüm 14	Kadına Yönelik Şiddetin Topolojisi.....	255
	<i>Handan KARAKAYA</i>	
Bölüm 15	Sporda Toplumsal Cinsiyet Ayrımcılığı: Erkek Egemen Yapının Tarihsel ve Kurumsal İnşası	281
	<i>Ayhan DEVER</i>	
	<i>Erol BULUT</i>	
	<i>Melike Sena ÇETİN</i>	

KISIM 4 Ayrımcılık, Damgalama ve Kimlik Mücadeleleri

Bölüm 16	Normalden Eşitsizliğe: Dezavantajlılığın Toplumsal İnşası ve Gündelik Hayat Pratikleri.....	295
	<i>Murat TOPRAK</i>	295
Bölüm 17	Gençlerde Riskli Davranışlar ve Çocukluk Çağı Ruhsal Travmaları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi	309
	<i>Ahmet TÜRK</i>	
	<i>Gökçe DERELİ</i>	
Bölüm 18	Çağdaş Sosyolojide Yaşçılık (Ageism): Çok Boyutlu Bir Perspektifle Yaşlı Ayrımcılığı	331
	<i>Gökhan KURT</i>	
Bölüm 19	Toplumsal Sessizlik ve Politika Boşlukları Ekseninde Türkiye’de Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığının Sosyal Sorun Olarak İnşasına Sosyal Hizmet Perspektifinden Bir Bakış	357
	<i>Avşin AKBAŞ</i>	
Bölüm 20	Modern Toplumda Kültürlere Karşı Çokkültürlülük	385
	<i>Ömer TEMİZKAN</i>	
Bölüm 21	Görsel Kültürde Rengin Simgesel Kodları: Sembolizm, Ayrımcılık ve Toplumsal Dayanışmanın İzleri	403
	<i>Ercan ŞAHBUDAK</i>	
	<i>Elif ÖZDEMİR YARIŞ</i>	

YAZARLAR

Dr. Tuğba EKER AĞIR

Niğde Valiliği Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı

Dr. Özden AKIL

Arş. Gör. Dr. Avşın AKBAŞ

Munzur Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet AD

Dr. Öğr. Üyesi Taner ALGAN

Fırat Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sosyal Hizmet AD

Arş. Gör. Dr. Pınar BAYKAN

Munzur Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Genel Sosyoloji ve Metodoloji AD

Doç. .Dr. Erol BULUT

Ordu Üniversitesi Fen – Edebiyat Fakültesi, Genel Sosyoloji ve Metodoloji AD

Dr. Öğr. Üyesi Hakan COŞKUN

Munzur Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet AD

Sosyolog Melike Sena ÇETİN

Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Prof. Dr. Ayhan DEVER

Ordu Üniversitesi Fen – Edebiyat Fakültesi, Kurumlar Sosyolojisi AD

Dr. İhan KARAHAN

Milli Eğitim Bakanlığı

Prof. Dr. Handan KARAKAYA

Fırat Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sosyal Hizmet AD

Dr. Öğr. Üyesi. Gökhan KURT

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Kangal Meslek Yüksekokulu, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Pr.

Doktorant Fatma LEVENT

Anadolu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Sosyoloji AD

Prof. Dr. Ahmet MAZLUM

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Uygulamalı Sosyoloji AD

Prof. Dr. Sevda MUTLU

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Kurumlar Sosyolojisi AD

Prof. Dr. Ercan ŞAHBUDAK

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji AD

Prof. Dr. Temmuz GÖNÇ ŞAVRAN

Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Genel Sosyoloji ve Metodoloji AD

Dr. Öğr. Üyesi Ömer TEMİZKAN

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi AD

Doç. Dr. Olcay TİRE

Munzur Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Uygulamalı Sosyoloji AD

Dr. Öğr. Üyesi Murat TOPRAK

Siirt Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Uygulamalı Sosyoloji AD

Öğr. Gör. Ahmet TÜRK

Sinop Üniversitesi, Türkeli Meslek
Yüksekokulu, Çocuk Koruma ve Bakım
Hizmetleri Pr.

Doktora Öğrencisi Elif ÖZDEMİR

YARIŞ

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler
Enstitüsü Sosyoloji AD

Prof. Dr. Erdal YILDIRIM

Munzur Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Din
Sosyolojisi AD

Bölüm 1

TOPLUMSAL FAY HATLARININ MEKÂNI KENTLER

Ahmet MAZLUM¹

GİRİŞ

Tarihsel süreç incelendiğinde insanlığın gelişim alanları, uygarlığın ortaya çıktığı mekânların kısaca mevcut uygar dünyanın ana rahminin ilksel halinden günümüz modern formuna kadar kentler olduğu görülür. Bu bağlamda kentler tarih boyunca insanların sadece barındığı fiziki yerleşim birimleri değil; ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal güç ilişkilerinin deneyimlenme alanları olmuştur. Ancak modern çağla birlikte başta bilim ve teknolojiye yaşanan gelişmelerle birlikte kapitalist üretim tarzı ile ortaya çıkan ekonomik gelişmelerin tetiklediği dinamiklerle kentleşme süreci hızlanmış, buna koşut olarak toplumsal farklılıklar da kentsel mekânlarda yoğunlaşmış ve daha görünür hale gelmiştir. Bunun sonucu olarak kentler, toplumsal fay hatlarının daha belirgin ve kırılğan hale dönüştüğü alanlar olmuştur. Kapitalizm, neoliberalizm-küreselleşmenin derinleştirdiği sınıfsal eşitsizlikler, kitlesel göç hareketleri, kültür ve kimlik mücadeleleri teorik anlatıların ötesine geçerek gündelik yaşamın ayrılmaz bir gerçekliği haline gelmiştir. Kentsel mekânlar mücadele taraflarının karşı karşıya geldiği, bazen çatışma, bazen de uzlaşma ürettiği yeni arenalara dönüşmüştür.

20. yüzyılın son çeyreğinden sonra hayata geçirilen neoliberal ve küreselleşmeci ekonomik siyasalar kentleri bir yandan tüketimin yeni mabetleri haline getirirken, diğer yandan bu politik tercihlerin sonucu olarak kentler yeni çatışma ve uzlaşmaz çelişki alanları haline gelmiştir. Kapitalist üretim tarzının yeni biçimi olarak sunulan, özünde vahşi kapitalizm veya azgın kapitalizm diyebileceğimiz yeni pratikler hayata geçirildi. Kapitalizm ilk kez geniş çaplı özelleştirmelerle anılmaya başlandı. Tarihsel dönüşüm sürecinde eşzamanlı denilebilecek zaman diliminde bu alanda üç siyasal aktör öne çıktı. Birleşik Krallık'ta Margaret Thatcher (1979-1990), Amerika Birleşik Devletleri'nde Ronald Reagan (1981-1989) ve Türkiye'de

¹ Prof. Dr., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Uygulamalı Sosyoloji AD, mazlum@cumhuriyet.edu.tr, ORCID iD: 0000-0001-7350-8671

artması, bu katmalar arasında oluşan toplumsal fay hatlarını derinleştirmekte ve toplumsal kopuşları hızlanmaktadır. Bu durum toplumsal çatışmaları her geçen gün görünür hale getirmekte ve toplumsal barışın temelini dinamitlemektedir.

Oluşan kaotik yapı bunlarla sınırlı kalmamakta kentsel mekânlarda suç ve suçluluk olgusu çeşitlenerek ve katlanarak artmaktadır. Suç, suçluluk ve suçlu birey sayısının artması toplumsal güven duygusunu onarılamaz boyutlarda sarsmakta ve bunun sonucunda dünya Foucault'un deyimiyle adeta bir hapishane ve tımarhaneye dönüşmüş vaziyettedir.

Küresel kapitalizmin robotik teknolojiyi üretim sürecine ikame etmesiyle bedensel güçle çalışan işçi sınıfını üretim sürecinin dışına itip işsiz bırakırken, günümüzde yapay zekânın üretim sürecine ikame edilmesiyle zihinsel yetileriyle çalışan kitleleri ve hizmet sektöründe çalışanları çalışma hayatının dışına itmektir. Bu durum üretim sürecinin robotik teknoloji ve yapay zekâ tarafından işgal edilmesiyle birlikte işsizliğin ve yoksulluğun küresel ölçekte geri döndürülemez boyutlara ulaşacağı gerçeğini ortaya koymaktadır. Görünür hale gelen mevcut tablo toplumsal barışı, adaleti, güveni ve huzuru yerle bir etmektedir. Gerekli müdahaleler yapılmayıp, önlemler alınmadığı takdirde yer küre yaşınılır olmaktan hızla uzaklaşmakta, açlık, yoksulluk, sefalet korku, belirsizlik ve endişe hakim olmaktadır. Böyle bir dünyada sermayeyi tekellerinde toplayan sermayedarların da huzurlu olmayacağını, oluşacak kitlesel toplumsal hareketlerin hedefi haline geleceğini, benzer korku ikliminin kendilerini beklediğini ifade etmek kehanet olmayacaktır. Beck'in ifadesiyle söylersek, oluşan bu korku atmosferinde doğrudan yaşamın doğal ve insani temellerinden rasyonel fayda üretmeye çalışmak acelecilik ve kolaylıktan başka bir şey olmayacaktır (Beck, 2011, s. 112). Yine Beck'in sembolik anlatımıyla söylersek yoksulluk hiyerarşiktir, kirli hava tabakası demokratiktir (s. 49). Geriye tek seçenek kalmaktadır: Oluşan kaotik yapı ya hepimizi yutacak ya da herkes aklını başına devşirip yeni bir dünyayı kurmanın çabasına girişecektir. İnsanlığın ve dünyanın geleceğini bu iki yaşamsal soruya verilecek yanıtlar ve haracanacak/harcanmayacak çabalar belirleyecektir.

KAYNAKLAR

- Adda, J. (2007). *Ekonominin Küreselleşmesi*. (Çev. S. İnci). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Beck, U. (2011). *Risk Toplumu: Başka Bir Modernliğe Doğru*. (Çev. K. Özdoğan , & B. Doğan). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Boratav, K. (2004). *Yeni Dünya Düzeni Nereye* (2. baskı). İstanbul: İmge Kitabevi.
- Cahill, D., & Konings, M. (2019). *Neoliberalizm*. (Çev. O. Orhangazi). Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Crouch, C. (2014). *Neoliberalizmin Garip Ölümsüzlüğü*. (Çev.U. Gezen). İstanbul: Açılım Kitap.
- Çağlar, O. (2010-2011, Kış). *24 Ocak kararları ve Türkiye*. Mart 22, 2026 tarihinde <https://kizilcik.org/dergiler?view=article&id=691:24-ocak-kararlar-ve-tuerkiye&catid=48>: <https://kizilcik.org/dergiler?view=article&id=691:24-ocak-kararlar-ve-tuerkiye&catid=48> adresinden alındı

- Editors, B. (2026, Şubat 3). *Britannica.com*. Şubat 15, 2026 tarihinde Britannica.com: <https://www.britannica.com/topic/Thatcherism> adresinden alındı
- Gerbaudo, P. (2022). *Büyük Geri Tepme: Popülizm ve Pandemi Sonrası Politika*. (Çev. K. Tanrıyar). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Hirst, P., & Thompson, G. (2009). Küreselleşme, Gerekli Bir Mit mi? K. Bülbül (Düz.) içinde, *Küreselleşme, Temel Metinler, Ekonomi, Siyaset, Kimlik, Kültür, Medeniyet* (Çev. N. Uslu), s. 43-55. Ankara: Orion Yayınları.
- Kenton , W., & Clarke, C. (2026, Mart 16). *Reaganomics: Definition, Policies, and Impact*. Mart 21, 2026 tarihinde <https://www.investopedia.com/terms/r/reaganomics.asp>: <https://www.investopedia.com/terms/r/reaganomics.asp> adresinden alındı
- Milletler, B. (2026, 04 08). *Ekonomik ve Sosyal İşler Dairesi*. 04 07, 2026 tarihinde United Nations: <https://www.un.org/uk/desa/68-world-population-projected-live-urban-areas-2050-says-un> adresinden alındı.
- Milli Gazete Ekonomi Servisi. (2022, Ekim 29). *AKP'nin 20 yıllık iktidarında sattığı kamu şirketleri*. Nisan 02, 2026 tarihinde <https://www.milligazete.com.tr/>: <https://www.milligazete.com.tr/haber/12458905/akpnin-20-yillik-iktidarinda-sattigi-kamu-sirketleri> adresinden alındı
- Saad-Filho, A., & Johnston, D. (2020). Giriş. D. J. Alfredo Saad-Filho (Dü.) içinde, *Neoliberalizm: Muhalif Bir Seçki* (Çev. Ş. Başlı, T. Öncel). s. 13-22. İstanbul: Yordam Kitap.
- Savran, S. (2008). *Kod Adı Küreselleşme: 21. Yüzyılda Emperyalizm*. İstanbul: Yordam Kitap.
- Sennett, R. (2013). *Kamusal İnsanın Çöküşü* (4. baskı). (Çev. S. Durak , & A. Yılmaz). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Smith, A. (2011). *Ulusların Zenginliği II*. (Çev. M. Saltoğlu) Ankara: Palme Yayınları.
- Temel, K. (2023). *Gecekondu Site Rezidans, Bursa'da Sınıf ve Mekan*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yıldırım, G. (2016, Nisan 16). *Türkiye ekonomisinde 'Özallı yıllar'*. Nisan 01, 2026 tarihinde <https://www.aa.com.tr/>: <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/turkiye-ekonomisinde-ozalli-yillar/555964> adresinden alındı

Bölüm 2

NEOLİBERAL GIDA REJİMİNDE GÜVENCESİZLİK: KÜRESEL NEDENLER, ULUSAL SONUÇLAR

Fatma LEVENT¹
Temmuz GÖNÇ ŞAVRAN²

GİRİŞ

İnsanların hayatta kalması için en temel ihtiyaçların başında gelen gıda, tarihsel olarak iktidar ilişkilerinin, toplumsal hiyerarşilerin ve tahakkümün üretildiği bir alan olmuştur. Gıdaya erişimin sağlandığı durumlarda bile düşük beslenme kalitesi, sağlıksız gıdalar ve gıda hakkında bilgisizlik nedeniyle yaşanan belirsizlik ve kaygı, gıda güvencesizliğinin göstergeleri arasındadır. Nedenleri arasında neoliberal gıda rejimi, gıda fiyatlarında enflasyon, alım gücündeki düşüş, işsizliğin artması bulunan gıda güvencesizliğinin en önemli sonuçları arasında toplum sağlığının bozulmasının yanı sıra toplumsal çatışmaların ve kitlesel göçlerin artması da sayılabilir.

Bu karmaşık ilişkisellikten hareketle bu bölümde gıda güvencesizliği sorunu ele alınacak, sorunun gıdaya erişim meselesi ya da açlıktan ibaret olmadığı, hem yerel hem küresel bir nitelik taşıdığı ve gelir düzeyinden bağımsız olarak toplumun tüm kesimlerini etkileyen bir sorun olduğu ortaya konacak ve sosyolojik yönleriyle tartışılacaktır.

1. GIDA GÜVENCESİ KAVRAMI

İngilizcede Food Security (Gıda Güvencesi) ve Food Safety (Gıda Güvenliği) olarak birbirinden ayrılan iki kavram, Türkçeye aktarılırken sıklıkla karıştırılmaktadır (Koç & Uzmay, 2015). Bunun temel nedeni, her iki kavramın da Türkçede “güven” köküne dayanan terimlerle karşılanmasıdır. Oysa bu iki kavram, ele aldıkları sorun alanları ve ulaşmayı hedefledikleri sonuçlar bakımından birbirinden ayrılır.

¹ Doktorant, Anadolu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Sosyoloji AD, flevent@anadolu.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-1683-3539

² Prof. Dr., Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Genel Sosyoloji ve Metodoloji AD, tgonc@anadolu.edu.tr, ORCID iD: 0000-0003-0561-4661

beğenisi kavramı, yoksul tüketicinin sağlıksız gıdayı “seçmesinin” özgür bir iradenin değil yapısal kısıtın bir ürünü olduğunu göstererek bu yanılsamayı dağıtmıştır. Orwell’in (1937/2017) gözlemleri bu çözümlenmeye psikolojik derinlik katmış, yoksulluğun karar verme kapasitesini daralttığını ve damak tadının bir teselli stratejisine dönüştüğünü somutlaştırmıştır. Agnotoloji kavramı (Proctor & Schiebinger, 2008) ise tüm bu katmanların üzerine bilgi boyutu eklemiş; güvencesizliğin, tüketicinin neyi yediğini bilmemesinin örgütlü biçimde üretildiğini ortaya koymuştur. Bu araçlar bir arada okunduğunda neoliberal gıda rejiminin, maddi koşulları, bilgiyi ve özneyi eş zamanlı olarak şekillendirdiği görülmüştür.

Bu yapısal mantığın ve üç senaryonun gözlemlenebileceği somut örnek olarak Türkiye ele alınmıştır. Türkiye’nin ihracatçı konumu ve iç pazardaki güvencesizlik çatışması, onu bu bölüm için özgün bir örnek hâline getirmiştir. 1980 sonrası neoliberal tarım politikalarının yol açtığı yapısal dönüşüm, kentsel yoksulluğu ve gıda enflasyonunu derinleştirmiş, gıda “tercihini” ekonomik kısıtın doğrudan belirleyici olduğu bir zorunluluk hâline getirmiştir. Türkiye’nin AB sınırlarında reddedilen ürünlerinin iç piyasada dolaşıma sokulup sokulmadığına yönelik şüphelere, kurumların bilgi paylaşmayı reddetmesi de eklenmiştir. Bilgiyi kamudan saklayan bu tutum, örgütlü bilgisizliğin devlet politikasının bir parçasına dönüşmesine neden olmuştur. Türkiye’nin tüm bu nedenlerle küresel gıda rejimi eşitsizliklerini yerelde yeniden üreten bir örnek olduğu görülmüştür.

Bu bölümde ortaya konduğu üzere mevcut politikalar, sorunun kaynağı yerine görünüşüne müdahale etmektedir ve bu göz önüne alındığında çözümün ancak yapısal olabileceği görülmektedir. Bağımsız denetim mekanizmalarının kurulması, verilerin şeffaf olarak kamuoyuna açık hâle getirilmesi ve tedarik zincirinin izlenebilir biçimde dönüştürülmesi, çözümün temel bileşenleri arasındadır. Ayrıca gıda güvencesinin epistemik düzeyde de bir hak olarak tanınması gerekmektedir. İnsanların ne yediğini, yediği şeyin içinde ne olduğunu, nasıl yetiştirildiğini bilmesi sağlıklı gıdaya erişmek kadar temel bir haktır. Toplumsal refahın sağlanabilmesi, gıdanın bireyin sorumluluk alanıyla kısıtlanmayıp herkes için eşit olarak güvence altına alınmasıyla mümkündür.

KAYNAKLAR

- Albritton, R. (2009). *Let them eat junk: How capitalism creates hunger and obesity*. Pluto Press. <https://doi.org/10.2307/j.ctt183pbv8>
- Alkon, A. H., & Agyeman, J. (Eds.). (2011). *Cultivating food justice: Race, class, and sustainability*. MIT Press. <https://doi.org/10.7551/mitpress/8922.001.0001>

- Anker, R. (2011). *Engel's law around the world 150 years later* (Working Paper No. 247). Political Economy Research Institute. <https://peri.umass.edu/wp-content/uploads/joomla/images/publication/WP247.pdf>
- Beaulac, J., Kristjansson, E., & Cummins, S. (2009). A systematic review of food deserts, 1966-2007. *Preventing chronic disease*, 6(3), A105.
- Bohannon, J. (2002). Zambia rejects GM corn on scientists' advice. *Science*, 298, 1153-1154. <https://doi.org/10.1126/science.298.5596.1153a>
- Bourdieu, P. (2015). *Ayrım: Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi*. (Derya Fırat Şannan & Ayşe Günce Berkurt, Çev.). Heretik Yayıncılık. (Orijinal yayın tarihi: 1979)
- Brooks, S., Watson, D. B., Draper, A., Goodman, M., Kvalvaag, H., & Wills, W. (2013). Chewing on choice. In *Why We Eat, How We Eat* (pp. 149-168). Ashgate.
- Carson, R. (2004). *Sessiz bahar* (Ç. Güler, Çev.). Palme Yayıncılık. (Orijinal yayın tarihi: 1962)
- Carolan, M. (2012). *The sociology of food and agriculture*. Routledge.
- Clapp, J. (2016). *Food*. (2nd ed.). Polity Press.
- Clapp, J., & Fuchs, D. (Eds.). (2009). *Corporate power in global agrifood governance*. MIT Press.
- Cummins, S., & Macintyre, S. (2002). "Food deserts"—evidence and assumption in health policy making. *BMJ*, 325(7361), 436-438. <https://doi.org/10.1136/bmj.325.7361.436>
- Cupolo, D., & Beşevli, S. (2024, 23 Ocak). Turkey banned a hazardous pesticide in 2020. It's still showing up in food. *Turkey Recap*. <https://www.turkeyrecap.com/p/turkey-banned-a-hazardous-pesticide>
- DİSK-AR. (2026). Enflasyon bülteni, Ocak 2026. DİSK Araştırma Merkezi. <https://arastirma.disk.org.tr/wp-content/uploads/2026/01/Enflasyon-Bulteni-Ocak-2026.pdf>
- European Commission. (2020a, January 10). *Commission Implementing Regulation (EU) 2020/18 of 10 January 2020 concerning the non-renewal of the approval of the active substance chlorpyrifos, in accordance with Regulation (EC) No 1107/2009 of the European Parliament and of the Council concerning the placing of plant protection products on the market, and amending the Annex to Commission Implementing Regulation (EU) No 540/2011*. Official Journal of the European Union. https://eur-lex.europa.eu/eli/reg_impl/2020/18/oj
- European Commission. (2020b, May 20). *A farm to fork strategy for a fair, healthy and environmentally-friendly food system*. <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/farm-to-fork-strategy-for-a-fair-healthy-and-environmentally-friendly-food-system.html>
- European Commission. (2025). *Health and food safety: Alert and cooperation network annual report 2024*. https://food.ec.europa.eu/document/download/a47b9d6a-9b47-4b57-a1ca-35e5bb-fa837f_en?filename=acn_annual-report_2024.pdf
- FAO. (1996). *World Food Summit plan of action*. Food and Agriculture Organization of the United Nations. <https://www.fao.org/4/w3613e/w3613e00.htm>
- FAO. (2009). *Declaration of the World Summit on Food Security*. Food and Agriculture Organization of the United Nations. https://www.fao.org/fileadmin/templates/wsfs/Summit/Docs/Declaration/WSFS09_Draft_Declaration.pdf
- FAO & WHO. (2023). *General principles of food hygiene*. Codex Alimentarius Code of Practice, No.CXC 1-1969. Codex Alimentarius Commission. Rome. <https://doi.org/10.4060/cc6125en>
- Foucault, M. (2013). *Güvenlik, toprak, nüfus: Collège de France dersleri (1977-1978)* (F. Taylan, Çev.). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Freidberg, S. (2004). *French beans and food scares: Culture and commerce in an anxious Age*. Oxford University Press.
- Fricker, M. (2007). *Epistemic injustice: Power and the ethics of knowing*. Oxford University Press.
- Friedmann, H. (1995). The international political economy of food: A global crisis. *International Journal of Health Services*, 25(3), 511-538. <https://doi.org/10.2190/451A-896W-GGLK-ELXT>
- Friedmann, H. (2005). From colonialism to green capitalism: Social movements and emergence of food regimes. *Research in Rural Sociology and Development*, 11, 227-264. [https://doi.org/10.1016/S1057-1922\(05\)11009-9](https://doi.org/10.1016/S1057-1922(05)11009-9)

- Guthman, J. (2004). The trouble with 'organic lite' in California: a rejoinder to the 'conventionalisation' debate. *Sociologia ruralis*, 44(3), 301-316. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1467-9523.2004.00277.x>
- Guthman, J. (2011). *Weighing in: Obesity, food justice, and the limits of capitalism*. University of California Press.
- Hatt, K., & Hatt, K. (2012). Neoliberalizing food safety and the 2008 Canadian listeriosis outbreak. *Agriculture and Human Values*, 29(1), 17-28. <https://doi.org/10.1007/s10460-011-9317-y>
- Hatanaka, M., & Busch, L. (2008). Third-party certification in the global agrifood system: An objective or socially mediated governance mechanism?. *Sociologia ruralis*, 48(1), 73-91. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9523.2008.00453.x>
- Henson, S., & Loader, R. (2001). Barriers to agricultural exports from developing countries: the role of sanitary and phytosanitary requirements. *World development*, 29(1), 85-102. [https://doi.org/10.1016/S0305-750X\(00\)00085-1](https://doi.org/10.1016/S0305-750X(00)00085-1)
- Heinrich-Böll-Stiftung, Friends of the Earth Europe, & Pesticide Action Network Europe. (2022). *Pesticide Atlas: Facts and figures about toxic chemicals in agriculture*. <https://eu.boell.org/en/PesticideAtlas-PDF>
- HLPE. (2020). *Food security and nutrition: building a global narrative towards 2030*. A report by the High Level Panel of Experts on Food Security and Nutrition of the Committee on World Food Security, Rome. <https://openknowledge.fao.org/server/api/core/bitstreams/8357b6eb-8010-4254-814a-1493faaf4a93/content>
- Işkın, M., & Saruşık, M. (2017). Öğrencilerin Besin Tüketim Alışkanlıkları Üzerine Bir Araştırma, *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 33-42. <https://doi.org/10.26677/tutad.2017.2>
- İklim Haber. (2025, 13 Haziran). *Bakanlığa göre pestisit analizlerinin açıklanmasının kamuya faydası yok!* <https://www.iklimhaber.org/bakanliga-gore-pestisit-analizlerinin-aciklanmasinin-kamuya-faydasi-yok/>
- Keyder, Ç., & Yenal, Z. (2013). *Bildiğimiz Tarımın Sonu: Küresel İktidar ve Köylülük*. İletişim Yayınları.
- Kıymaz, T., & Şahinöz, A. (2010). Dünya ve Türkiye-Gıda Güvencesi Durumu. *Ekonomik Yaklaşım*, 21(76), 1-30. <https://doi.org/10.5455/ey.20045>
- Koç, G., & Uzman, A. (2015). Gıda güvencesi ve gıda güvenliği: Kavramsal çerçeve, gelişmeler ve Türkiye. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 21(1 ve 2), 39-48. <https://izlik.org/JA42CP49HC>
- Kotsanopoulos, K. V., & Arvanitoyannis, I. S. (2017). The role of auditing, food safety, and food quality standards in the food industry: A review. *Comprehensive Reviews in Food Science and Food Safety*, 16(5), 760-775. <https://doi.org/10.1111/1541-4337.12293>
- Lien, M. E., & Nerlich, B. (Eds.). (2004). *The politics of food*. Berg Publishers.
- Lytton, T. D., & McAllister, L. K. (2014). Oversight in private food safety auditing: Addressing auditor conflict of interest. *Wisconsin Law Review*, 2014(2), 289-335.
- Maynard, M., Meyer, S., Perlman, C., & Kirkpatrick, S. (2018). Experiences of food insecurity among undergraduate students: "You can't starve yourself through school". *Canadian Journal of Higher Education*, 48(2), 130-148. <https://doi.org/10.7202/1057107ar>
- McMichael, P. (2009). A food regime genealogy. *Journal of Peasant Studies*, 36(1), 139-169. <https://doi.org/10.1080/03066150902820354>
- Mintz, S. W. (1985). *Sweetness and power: The place of sugar in modern history*. Penguin Books.
- Nestle, M. (2002). *Food Politics: How the Food Industry Influences Nutrition and Health*. University of California Press.
- Nestle, M. (2010). *Safe food: The politics of food safety* (Updated and expanded ed.). University of California Press.
- Nestle, M. (2018). *Unsavoury truth: How food companies skew the science of what we eat*. Basic Books.
- Nixon, R. (2011). *Slow violence and the environmentalism of the poor*. Harvard University Press.

- Niyaz, Ö. C., & İnan, İ. H. (2016). Türkiye’de gıda güvenesinin mevcut durumunun değerlendirilmesi. *Adnan Menderes Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 13(2), 1-7. <https://doi.org/10.25308/aduziraat.293375>
- Oreskes, N., & Conway, E. M. (2010). *Merchants of doubt: How a handful of scientists obscured the truth on issues from tobacco smoke to global warming*. Bloomsbury Press.
- Orwell, G. (2017). *Wigan İşkesesi Yolu* (Levent Konca, Çev.). Can Yayınları. (Orijinal yayın tarihi: 1937)
- Pesticide Action Network Europe [PAN Europe]. (2024, 24 Eylül). *Double standards, double risk: Banned pesticides in Europe’s food supply*. https://www.pan-europe.info/sites/pan-europe.info/files/public/resources/reports/Report_Double%20standards%2C%20double%20risk.pdf
- Patel, R. (2007). *Stuffed and starved: The hidden battle for the world food system*. HarperCollins.
- Pigłowski, M. (2022). Notifications on pesticide residues in the rapid alert system for food and feed (RASFF). *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(14), 8525. <https://doi.org/10.3390/ijerph19148525>
- Pinstrup-Andersen, P. (2009). Food security: definition and measurement. *Food security*, 1(1), 5-7. <https://doi.org/10.1007/s12571-008-0002-y>
- Powell, D. A., Erdozain, S., Dodd, C., Costa, R., Morley, K., & Chapman, B. J. (2013). Audits and inspections are never enough: A critique to enhance food safety. *Food Control*, 30(2), 686-691. <https://doi.org/10.1016/j.foodcont.2012.07.044>
- Proctor, R., & Schiebinger, L. (Eds.). (2008). *Agnotology: The making and unmaking of ignorance*. Stanford University Press.
- Rose, N. (1999). *Powers of freedom: Reframing political thought*. Cambridge University Press.
- Sen, A. (1981). *Poverty and famines: An essay on entitlement and deprivation*. Oxford University Press.
- Shiva, V. (2016). *The violence of the green revolution: third world agriculture, ecology and politics*. University Press of Kentucky.
- Smith, K., Lawrence, G., & Richards, C. (2010). Supermarkets’ governance of the agri-food supply chain: is the ‘corporate-environmental’ food regime evident in Australia?. *International Journal of Sociology of Agriculture and Food*, 17(2), 140-161. <https://doi.org/10.48416/ijaf.v17i2.264>
- Surrett, J., & Sawatzki, K. (2016). *Turkish organic market overview* (GAIN Report No. TR6005). USDA Foreign Agricultural Service. https://apps.fas.usda.gov/newgainapi/api/report/downloadreportbyfilename?filename=Turkish%20Organic%20Market%20Overview_Ankara_Turkey_1-26-2016.pdf
- TÜRK-İŞ. (2025, 31 Ekim). *TÜRK-İŞ Ekim 2025 açlık ve yoksulluk sınırı*. Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu. <https://www.turkis.org.tr/turk-is-ekim-2025-aclik-ve-yoksulluk-siniri/>
- Veblen, T. (2007). *Aylak sınıfın teorisi*. (E. Bilgili & Z. Gülöz, Çev.). Babil Yayınları. (Orijinal yayın yılı 1899)
- Warin, M., Zivkovic, T., Moore, V., Ward, P. R., & Jones, M. (2015). Short horizons and obesity futures: Disjunctures between public health interventions and everyday temporalities. *Social Science & Medicine*, 128, 309-315. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2015.01.026>
- WHO. (2022). *WHO global strategy for food safety 2022-2030: Towards stronger food safety systems and global cooperation*. World Health Organization. <https://cdn.who.int/media/docs/default-source/food-safety/who-global-strategy-food-safety-2022-2030.pdf>
- Winson, A. (2014). *The industrial diet: The degradation of food and the struggle for healthy eating*. New York University Press.

Bölüm 3

YOKSULLUKLA MÜCADELEDE KULLANILAN GEÇİM STRATEJİLERİ

Tuğba EKER AĞIR^{1*}

GİRİŞ

Kazanılan gelirin miktarı, bireyin refah seviyesini belirleyen önemli değişkenlerden biridir. Özellikle tek gelirle geçinmek zorunda kalan bireyler için, kazanılan gelirin miktarının, hayati önem taşıdığını söylemek mümkündür. Düzenli bir işte çalışmayan, düzenli bir işte çalışsa bile oldukça az gelir elde eden, ya da herhangi bir geliri olmayanlar için geçinebilmek oldukça zordur. Geçim stratejileri kavramı, bu dezavantajlı grupların yoksulluk karşısında hayatta kalabilmek için gösterdikleri çabayı ifade etmektedir.

Geçim stratejileri, dünyanın farklı bölgelerinde, sosyal yaşamı incelemek için kavram, bir analiz yöntemi ve bir analiz birimi olarak kullanılmaktadır (Wallace, 2002). Rakodi (1995) yoksulların tepkilerini analiz etme girişimlerinin genellikle “hane halkı stratejileri” kavramına dayandığını ve bu analizlerin, kentsel yoksulluğun, değişen doğasının, anlaşılmasını sağladığı için de aydınlatıcı olduğunu ifade etmektedir.

Kavram, genellikle “geçim stratejisi” olarak kullanıldığı gibi “var olma stratejisi”, “aile uyum stratejisi”, “yeniden üretim stratejisi”, “yaşam stratejisi”, “yaşam projesi” gibi farklı kavramlarla da ifade edilmektedir (Güneş, 2010, s. 33). Bu kavramların tümü, benzer anlamlara gelecek şekilde, yoksullukla mücadelede bireylerin uyguladıkları stratejileri ifade etmektedir. Tüm bu kavramlar içerisinde bu çalışmada, bireylerin geçim mücadelesini ifade etmek için ‘Geçim Stratejisi’ kavramı kullanılmıştır.

* Bu çalışma, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalında Dr. Tuğba Eker Ağır’ın Prof. Dr. Sevda MUTLU danışmanlığında yazdığı “Eşi Asgari Ücretle Çalışan Kadının Geçim Mücadelesi” başlıklı Doktora Tezi temele alınarak hazırlanmıştır.

¹ Dr., Niğde Valiliği Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı, tugba.eker.agr@gmail.com.
ORCID iD: 0000-0002-8276-3647

görüldüğü üzere, geçim stratejileri eldeki kaynakların/imbânların el verdiği ölçüde yapılabilmektedir. Yapısal sınırlamalar göz ardı edildiğinde, geçim stratejileri uygulayarak hayatta kalan bireylerin, yapabilirliğinin neden kısıtlı olduğunu açıklamak da zorlaşmaktadır. Bu nedenle geçim stratejileri, bireyin içinde bulunduğu yapısal koşullar göz önünde bulundurularak ele alınmalıdır.

Yoksullukla mücadele eden bireylerin uyguladıkları geçim stratejilerinin bir diğeri ise gelir getirici bir işte çalışmaktır. Formel bir işin gerektirdiği niteliğe sahip olmayan bireyler, enformel işlerde istihdam ederek, hayatta kalmaya çalışmaktadırlar. Kavram, yoksulların işgücü piyasasında enformel sektördeki işlerde çalışmasını açıklamaktadır. Bireylerin, hane içinde ve hane dışında gelir getirici işlerde çalışarak, geçime yönelik strateji uygulaması da, geçim mücadelesinde aktif özne olduklarını göstermektedir. Yapılan araştırmalarda görüldüğü üzere, özellikle kadınların gündeliğe gitmek, yaşlı bakımında çalışmak, çocuk bakmak gibi, enformel işlerde çalıştığı görülmektedir. Bireylerin geçim stratejisi olarak kullandığı bu işlerin, sürekliliğinin ve herhangi bir iş güvenliğinin olmaması ve bu işlerden elde edilen gelirin düşük olması, derinleşen yoksulluk karşısında bireylerin kişisel mücadelesinin sınırlı olduğunu göstermektedir.

Yoksullukla mücadele eden bireylerin uyguladıkları geçim stratejilerinin bir diğeri ise dayanışma ağlarını kullanmaktır. Bireyler, geçim stratejisi olarak, hem formel hem de enformel dayanışma ağlarını kullanmaktadırlar. Yoksullukla mücadele eden bireyler, sosyal dayanışma ağlarını, hem doğrudan hane gelirine kaynak sağlamak için, hem de dolaylı olarak sosyal sermaye kaynaklarına ulaşmak için kullanmaktadırlar. Yoksullukla mücadele eden bireylerin, bir başkasının evinde kira vermeden oturması, ailesinin kıyafet ihtiyacını akraba, komşu ve arkadaşlarından alarak karşılaması, erzağı köyden-memleketten temin etmesi gibi uyguladığı stratejiler, ailesinin giderini en aza indirmeye yöneliktir. Ancak bireylerin çevresindeki kişilerin birbirlerine benzer sosyo-ekonomik kişilerden oluşması, dayanışmanın yatay yönlü işletilmesini engellemektedir. Dayanışmanın aynı sosyal sermayeye sahip kişiler arasında işletilmesi oldukça güçtür, bu nedenle bireyler, dikey yönlü olan formel dayanışma ağlarını geçim stratejisi olarak kullanmak zorunda kalmaktadırlar.

KAYNAKLAR

- Aca, Z. (2018). *Türkiye’de kamusal sosyal yardımların yapabilirlik yaklaşımı çerçevesinde etkinliği analizi: Bursa örneği*. (Yayınlanmış doktora tezi). Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aksan, G. (2014). *Yoksullukla baş etmede dayanışma ağlarının rolü: teorik ve uygulamalı çalışma*. (Yayınlanmış doktora tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Altan, Z., Kağncıoğlu, D., & Sungur, Y. Ş. V. Z. (2006). İşçi profili araştırması: Eskişehir örneği. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2),19. <https://izlik.org/JA64SLA7JA>
- Berber, Ö. (2003). *Toplumsal ilişkiler bağlamında sınıf bilinci ve sınıf kültürü Seydişehir eti alüminyum fabrikası örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: T.C Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı.
- Bora, A. (2007). Yoksulluk halleri-Türkiye’de kent yoksulluğunun toplumsal görünümleri. N. Erdoğan (Ed.) *Kadınlar ve Hane Olmayanın Nesini İdare Edeceksin?* (s. 97-133) içinde. İletişim Yayıncılık.
- Boratav, K. (1991). *1980’li yıllarda Türkiye’de sosyal sınıflar ve bölüşüm*. Gerçek Yayınevi.
- Bourdieu, P. (2010). Sermaye biçimleri. Derleyenler: A.Z. Ünal, M. M. Şahin, *Sosyal Sermaye Kuram Uygulama Eleştirisi*. (s. 45-75) içinde. Değişim Yayınları.
- Buğra, A. (2001). Ekonomik kriz karşısında Türkiye’nin geleneksel refah rejimi. *Toplum ve Bilim*. (89), 22-30.
- Coleman, J. S. (1988). Social capital in the creation of human capital. *American Journal of Sociology*. (94), 95-120.
- Durkheim, E. (2006). *Toplumsal işbölümü*. Çev.: Özer Ozankaya. Cem Yayınevi.
- Eker Ağır, T. (2025). *Eşi aşgari ücretle çalışan kadının geçim mücadelesi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erbaş H. ve Turan F. (2009). 2001 Ekonomik krizinin tüketim, eğitim ve sağlık alanlarında ücretli ve esnaf kesimlerine yansımaları. *Gazi Üniversitesi Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, 15(50): 47-67. <https://doi.org/10.5455/ey.10409>.
- Erdut, Z. (2007). Enformel istihdamın ekonomik, sosyal ve siyasal etkileri. *Çalışma ve Toplum*. 1(12), 53-82. <https://izlik.org/JA53WT99EF>.
- Ersoy, M. (2006). Dört ilde karşılaştırmalı yoksulluk değerlendirmesi. E. Tuncer ve H. Yurtseven (Ed.), *Yoksulluk (Yoksulluk Sempozyumu)* (s. 13-30). Sosyal Demokrasi Derneği Yayınları.
- Fukuyama, F. (2005), *Güven: sosyal erdemler ve refahın yaratılması*. Çev. Ahmet Buğdaycı. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Gonzalez de la Rocha, M. (1994). *The Resources of poverty: Women and survival in a Mexican City*. Oxford and Cambridge, MA: Blackwell.
- González de la Rocha, M. (2001). From the resources of poverty to the poverty of resources? The Erosion of a Survival Model. *Latin American Perspectives*. 28(4), 72-100.
- Güneş, F. (2010). Yoksullukla başa çıkma stratejileri, “kaynakların yoksulluğu” ve kadın emeği. *Folklor/Edebiyat*. 16(64), 33-64. <https://izlik.org/JA83AT82CZ>
- Güneş, F. (2011). Farklı emek kategorileri açısından kadın yoksulluğu. *Çalışma ve Toplum*. 2 (29), 217-248.
- Kalaycıoğlu S. ve Rittersberger-Tılıç H. (2000). Intergenerational solidarity networks of instrumental and cultural transfers within migrant families in Turkey. *Ageing and Society*, 20(5):523-542. <https://doi.org/10.1017/S0144686X99007916>.
- Kalaycıoğlu, S. ve Rittersberger-Tılıç, H. (2002). Yapısal uyum programlarıyla ortaya çıkan yoksullukla baş etme stratejileri. A. Alpay Dikmen (Ed.), *Kentleşme, Göç ve Yoksulluk* (s. 197-246). İmaj Yayıncılık.
- Lingam, L. (2005). Structural adjustment, gender and household survival strategies: Review of evidences and concerns. CEW center for the Education of women, University of Michigan. <http://www.umich.edu/~cew/PDFs/pubs/lingamrept.pdf>.
- Meder, M. ve Şahin, H. (2012). The Socioeconomic effects of the 2008 crisis on different social classes in Turkey. U. Schuerkens (Ed.), *Socioeconomic outcomes of the global financial crisis: Theoretical discussion and empirical case studies* (s. 113-133). New York, London: Routledge.
- Mutlu, S. (2015). *Geleneksel kimlikle modern kimlik arasında sıkışan girişimci kadınlar*. Türkiye Alim Kitapları.
- Püsküllüoğlu, A. (2015). *Çağdaş Türkçe Sözlük*. Arkadaş Yayınevi.

- Radcliffe, S. (1986). Gender relations, peasant livelihood strategies and migration: a case study from cuzco, peru. *Bulletin of Latin American Research*. 5(2), 29-47. <https://doi.org/10.2307/3338650>.
- Roberts, B. (1994). Informal economy and family strategies. *International Journal of Urban and Regional Research*.18(1), 6-23. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2427.1994.tb00248.x>.
- Rakodi, C. (1995). Poverty Lines or Household Strategies? A Review of Conceptual Issues in the Study of Urban Poverty. *Habitat International* 19(4), 407-26. [https://doi.org/10.1016/0197-3975\(95\)00037-G](https://doi.org/10.1016/0197-3975(95)00037-G).
- Sallan Gül, S. (2005). Türkiye'de yoksulluğun kadınsılaşması. *Amme İdaresi Dergisi*, 38 (1): 25-45.
- Snel, E. ve Richard, S. (2001). Poverty, migration and coping strategies. *Focaal-European Journal of Anthropology*. (38), 7-22.
- Suğur, S. (2009). Ev hizmetlerinde kadın işgücü istihdamı ve yoksulluk ilişkisi: gündelikçi ve bakıcı kadınlar üzerine bir araştırma, *Amme İdaresi Dergisi*. 42 (3), 93-116.
- Suğur, P. N., Suğur, D. S., Gönç, Ö. T., Şavran, -, & Çetin, Y. B. (2010). Hizmet Sektöründe Çalışan Yoksulların Geçim Stratejileri Ve Sosyal İlişki Ağları: Eskişehir Örneği. *ISGUC The Journal of Industrial Relations and Human Resources*, 12(1),59-84. <https://izlik.org/JA43YS68TL>. Doi: 10.4026/1303-2860.2010.138.x.
- Şahin, H. (2018). Yoksulluğun Gündelik Hayat Üzerinden Analiz Edilmesinde Anahtar Bir Kavram: Hayatta Kalma Stratejileri Üzerine Yapısal Bir Çalışma. Yönetim ve Ekonomi. *Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 25(1): 133-153. Doi: 10.18657/yonveek.419182.
- Şengül, T. ve Ersoy, M. (2000, Haziran). Kentsel yoksulluk ve geçinme stratejileri: Ankara örneği. *Ankara: ODTÜ Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler Anabilim Dalı 1999 Yılı Stüdyo Çalışması*. http://www.melihersoy.com/wp-content/uploads/2022/05/kentsel-yoksulluk-ve-gecinme-stratejileri_ankara.pdf.
- Şenses, F. (2019). *Küreselleşmenin öteki yüzü: yoksulluk*. İletişim Yayınları.
- Taşçı, F. (2008). Türkiye'nin kamusal sosyal yardım anlayışı (1980-2007) üzerine bir analiz. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 55, 127-149. <https://izlik.org/JA25SU84UF>.
- Tekeli, İ. (2014). *Kent, kentli hakları, kentleşme ve kentsel dönüşüm yazıları*. Tarih Vakfı.
- Tekten Aksürmeli, Z. S., & Sağlam, S. (2020). Yoksulluk çalışmalarında hane/aile stratejileri üzerine kavramsal bir tartışma. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21, 323-350. <https://doi.org/10.29029/busbed.817762>
- Tire, O. (2017). Toplumsal cinsiyet rolleri açısından Türkiye'de kadın yoksulluğu. *MaviAtlas*,5(1), 97-112. <https://doi.org/10.18795/gumusmaviatlas.306047>.
- Tire, O. (2017). *Cinsiyet rollerinin toplumsal işlevlerinin, kadının konumu üzerine etkileri (gündelikçi kadınlar örneğinde)*. (Yayınlanmış Doktora Tezi). Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ulutaş, Ç. (2009). Yoksulluğun kadınsılaşması ve görünmeyen emek. *Çalışma ve Toplum*. 2 (21) :25-40. <https://izlik.org/JA42WK87YR>.
- Wallace, C. (2002). Household Strategies: Their Conceptual Relevance and Analytical Scope in Social Research. *Sociology*. 36 (2): 275-292. https://doi.org/10.1177/0038038502036002003?urlappend=%3Futm_source%3Dresearchgate.net%26utm_medium%3Darticle.
- Yaman-Öztürk, M., & Dedeoğlu, S. (2010). Kapitalizm ve ataerki ilişkisi çerçevesinde kadın emeği. *İçinde: Kapitalizm, ataerkillik ve kadın emeği: Türkiye örneği*. SAV Yayınları.
- Yaşar, R. ve Açıkgöz, R. (2011). Yoksullukla Mücadelede Bütüncül Bir Politika: İnsani Gelişme ve Yardım Merkezi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (6), 405-429.
- Yıldırım, S. (2011). *Kadının yoksullukla mücadelede belirlediği bir strateji olarak ev hizmetinde çalışma*. (Yayınlanmış Doktora Tezi). Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. <https://www.aile.gov.tr/sygm/>. Erişim Tarihi: 20.02.2026.

Bölüm 4

DÖNÜŞEN EMEK REJİMLERİ VE SENDİKALAR BAĞLAMINDA ENDÜSTRİYEL SOSYAL HİZMET: YENİ SOSYAL RİSKLER ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Hakan COŞKUN¹

GİRİŞ

Günümüzde emek rejimleri üzerine yapılan tartışmalar, neoliberal politikalarla dönüşen ekonomik ve toplumsal yapının yarattığı sosyal riskler bağlamında, emek rejimleri, sendikalar ve endüstriyel sosyal hizmet arasındaki etkileşimin giderek merkezi bir konuma geldiğini ortaya koymaktadır. Bu üç bağlantılı unsuru birlikte inceleme gerekliliği, neoliberal dönüşümle birlikte istihdam alanlarının değişen yapısından, sendikaların ve endüstriyel sosyal hizmetin bu bağlamda sadece tamamlayıcı bir güç olmaktan ziyade temel bir aktör olarak oynadığı zorunlu rolden kaynaklanmaktadır.

Küreselleşme, teknolojideki ilerlemeler ve en nihayetinde neoliberal politik bağlamın getirmiş olduğu dönüşüm ve değişimler, sosyal koruma mekanizmalarının yeniden kavramsallaştırılması gerekliliğini ortaya koymaktadır (OECD, 2018; ILO, 2024a). Geleneksel istihdam biçimlerinin aşınması, güvencesiz ve esnek düzenlerinin genişlemesi ve riskin giderek bireyselleşmesi (Mütevellioğlu & Işık, 2009; ILO, 2016; Kalleberg, 2018), emeği istikrar yerine sosyal kırılmanın merkezi bir alanı haline getirmiştir (Kalleberg, 2009; Rubery vd., 2018; Standing, 2022; Kreshpaj vd., 2020). Bu koşullar emek sahasında mevcut eşitsizlikleri daha da derinleştirmektedir (Muntaner vd., 2010; Siqueira vd., 2014). Nihai olarak neoliberalizm ile gelen dönüşümler, başlangıçta daha istikrarlı bir işgücünü desteklemek için tasarlanmış olsa da mevcut sosyal koruma çerçevelerini zorlamaktadır (Hacker, 2019; OECD, 2019). Bu bağlamda, emek rejimleri artık yalnızca geleneksel ekonomik veya endüstriyel ilişkiler çerçeveleriyle anlaşılabilir; bunun yerine, riskleri, sorumlulukları ve korumaları emekçiler, kurumlar ve

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Munzur Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet AD, hakan.coskun@munzur.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-7682-3738

Bu noktada hem sendikalar hem de endüstriyel sosyal hizmet, kendilerini yeni sosyal riskleri yönetebilecek stratejik aktörler olarak konumlandırılmalıdır. Bu, sendikaların çalışma biçiminde bir değişimi gerektirir; geleneksel toplu pazarlık rollerinin ötesine geçerek sağlık, ruh sağlığı ve sosyo-ekonomik savunuculuğu kapsayan refah ve destek girişimlerine aktif olarak katılmaları gerekir. Benzer şekilde, endüstriyel sosyal hizmet, sistemik değişime yol açacak şekilde sendikalarla iş birliği yaparak kapsamını genişletmeli ve böylece işçi hakları ve korumalarına bütüncül bir yaklaşım sağlamalıdır.

Bu bölüm, sendikaları veya endüstriyel sosyal hizmeti tekil çözümler olarak sunmak yerine, daha geniş işgücü yönetimi sistemleri içindeki stratejik konumlarını savunmaktadır. Yapısal eşitsizlikler, güç asimetrileri ve neoliberal yönetim kısıtlamaları, herhangi bir aktörün tek başına başarabileceği şeyleri sınırlandırmaktadır. Sendikalar, kolektif çıkarları dile getirme ve işgücü düzenlemelerini etkileme konusunda benzersiz bir kapasiteye sahipken, endüstriyel sosyal hizmet ise işle ilgili riskin psikososyal ve ilişkisel boyutlarını ele almada profesyonel uzmanlık sunmaktadır. Bu anlamda umut, kurumsal nostaljide veya idealize edilmiş gelecekte değil, mevcut aktörlerin, uygulamaların ve politikaların daha kapsayıcı ve hak temelli işgücü koruma biçimlerine doğru dikkatli bir şekilde yeniden yapılandırılmasında yatmaktadır.

KAYNAKLAR

- Akabas, S. H., & Kurzman, P. A. (2005). *Work and the workplace: A resource for innovative policy and practice*. Columbia University Press.
- Aust, B., Møller, J. L., Nordentoft, M., Frydendall, K. B., Bengtson, E., Jensen, A. B., ... & Jaspers, S. Ø. (2023). How effective are organizational-level interventions in improving the psychosocial work environment, health, and retention of workers? A systematic overview of systematic reviews. *Scandinavian Journal of Work, Environment & Health*, 49(5), 315.
- Baccaro, L., & Howell, C. (2017). *Trajectories of neoliberal transformation: European industrial relations since the 1970s*. Cambridge University Press.
- Bailey, D., Huke, N., Lewis, P., & Shibata, S. (2021). Variegated anti-austerity: Exploring the demise and rise of class struggle during the crisis of neoliberalism. *Social Policy and Society*, 20(1), 158-171. <https://doi.org/10.1017/S1474746420000366>
- Bakker, A. B., & Demerouti, E. (2007). The job demands-resources model: State of the art. *Journal of Managerial Psychology*, 22(3), 309-328. <https://doi.org/10.1108/02683940710733115>
- Banks, S. (2011). Ethics in an age of austerity: Social work and the evolving new public management. *Journal of Social Intervention: Theory and Practice*, 20(2), 5-23. DOI:10.18352/jsi.260
- Beck, U. (2014). *Risk toplumu: Başka bir modernliğe doğru* (K. Özdoğan & B. Doğan, Çev.). İthaki.
- Benach, J., & Muntaner, C. (2007). Precarious employment and health: Developing a research agenda. *Journal of Epidemiology & Community Health*, 61(4), 276-277. <https://doi.org/10.1136/jech.2005.045237>
- Benach, J., Vives, A., Amable, M., Vanroelen, C., Tarafa, G., & Muntaner, C. (2014). Precarious employment: understanding an emerging social determinant of health. *Annual review of public health*, 35, 229-253. <https://doi.org/10.1146/annurev-publhealth-032013-182500>

- Bercu, A.-M., & Vodă, A. I. (2017). Labor relations: Contemporary issues in human resource management. In L. Mura (Ed.), *Issues of human resource management*. IntechOpen. <https://doi.org/10.5772/intechopen.68625>
- Block, R. N., Friedman, S., Kaminski, M., & Levin, A. (2006). An Introduction to the Current State of Workers' Rights. *Andy Levin, eds. 2006*, 1.
- Bonoli, G. (2005). The politics of the new social policies: Providing coverage against new social risks in mature welfare states. *Policy & Politics*, 33(3), 431–449. <https://doi.org/10.1332/0305573054325765>
- Bonoli, G. (2007). Time matters: Postindustrialization, new social risks, and welfare state adaptation in advanced industrial democracies. *Comparative political studies*, 40(5), 495–520. <https://doi.org/10.1177/0010414005285755>
- Brady, D., & Lee, H. Y. (2014). The rise and fall of government spending in affluent democracies, 1971–2008. *Journal of European Social Policy*, 24(1), 56–79. <https://doi.org/10.1177/0958928713511281>
- Bukhalo, O. (2024). Economics of labor in the digital economy. *JMET*. <https://doi.org/10.69803/3083-6034-2024-3-84>
- Burns, J. (2012). Labor's economic weapons: Learning from labor history. *Labor Studies Journal*, 37(4), 337–344. <https://doi.org/10.1177/0160449x13484254>
- Candiotto, C. (2022). Neoliberalismo, democracia e constituição do sujeito em Michel Foucault. *Revista de Filosofia Aurora*, 34(61). <https://doi.org/10.7213/1980-5934.34.061.ds03>
- Carpio, C. (2016). Immigration and economic crisis: An analysis of the impact in Spain, 2007–2013. *Critical Sociology*, 43(7–8), 1161–1177. <https://doi.org/10.1177/0896920515624746>
- Coderre-LaPalme, G., Greer, I., & Schulte, L. (2023). Welfare, work and the conditions of social solidarity: British campaigns to defend healthcare and social security. *Work, Employment and Society*, 37(2), 352–372.
- Cooper, C. L., & Cartwright, S. (2018). Healthy mind; healthy organization. In *Managerial, occupational and organizational stress research* (pp. 595–611). Routledge.
- Coşkun, H., & Karataş, K. (2024). Türkiye'deki düzensiz göçmen emeğinin işçi sendikalarının bakış açısından değerlendirilmesi. *Journal of Management & Labor*, 8(1), 77–99.
- Çelik, A. (2020). Kapitalizmin merkez ülkelerinde verimlilik, sendikalaşma yoğunluğu ve ücretli emek ilişkisi: neoliberalizm çerçevesinde yapısal kırılmalı bir analiz. *Fiscaoeconomia*, 4(2), 216–240. DOI: 10.25295/fsecon.2020.02.001
- De Stefano, V. (2015). The rise of the just-in-time workforce: On-demand work, crowdwork, and labor protection in the gig-economy. *Comp. Lab. L. & Pol'y J.*, 37, 471.
- Doellgast, V. L., Lillie, N., & Pulignano, V. (Eds.). (2018). *Reconstructing Solidarity: Labour Unions, Precarious Work, and the Politics of Institutional Change in Europe*. Oxford University Press.
- Dominelli, L. (2017). *Anti-oppressive social work theory and practice*. Bloomsbury.
- Duménil, G., & Lévy, D. (2004). The neoliberal (counter)revolution. *Critical Sociology*, 30(1), 9–38.
- Ebbinghaus, B., & Visser, J. (2000). *Trade unions in Western Europe since 1945*. Palgrave Macmillan.
- Eidlin, B. (2015). Class vs. special interest: Labor, power, and politics in the United States and Canada in the twentieth century. *Politics & Society*, 43(2), 181–211. <https://doi.org/10.1177/0032329215571280>
- Ernst, E., Merola, R., & Reljic, J. (2025). Fiscal policy instruments for inclusive labor markets: A review. *Journal of Economic Surveys*, 39(5), 2020–2041. <https://doi.org/10.1111/joes.12685>
- Esping-Andersen, G. (1990). *The three worlds of welfare capitalism*. Polity.
- Ferguson, I. (2007). Increasing user choice or privatizing risk? The anti-social policy of personalization. *British Journal of Social Work*, 37(3), 387–403. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcm016>
- Fichter, M., Helfen, M., & Sydow, J. (2011). Employment relations in global production networks: Initiating transfer of practices via union involvement. *Human Relations*, 64(4), 599–622. <https://doi.org/10.1177/0018726710396245>

- Fine, B., Bayliss, K., & Robertson, M. (2024). Thirteen things you need to know about neoliberalism. In B. Fine, K. Bayliss, & M. Robertson (Eds.), *Thirteen things you need to know about neoliberalism* (pp. 34–88). Brill. https://doi.org/10.1163/9789004706293_003
- Frege, C. M., & Kelly, J. (2003). Union revitalization strategies in comparative perspective. *European Journal of Industrial Relations*, 9(1), 7–24. <https://doi.org/10.1177/095968010391002>
- Friedman, E. (2012). Getting through the hard times together? Chinese workers and unions respond to the economic crisis. *Journal of Industrial Relations*, 54(4), 459–475. <https://doi.org/10.1177/0022185612448762>
- Googins, B., & Godfrey, J. (1987). *Occupational social work*. Prentice-Hall.
- Googins, B., & Godfrey, J. (1985). The evolution of occupational social work. *Social Work*, 30(5), 396–402. <https://doi.org/10.1093/sw/30.5.396>
- Gramsci, A. (2014). *Hapishane defterleri* (7.Baskı) (A. Cemgil, Çev.). Belge Yayınları.
- Hacker, J. S. (2019). *The great risk shift: The new economic insecurity and the decline of the American dream*. Oxford University Press.
- Hall, G. B., Dollard, M. E., & Coward, J. (2010). Psychosocial safety climate: Development of the PSC-12. *International journal of stress management*, 17(4), 353–383. <https://doi.org/10.1037/a0021320>
- Hall, S. (2011). The neo-liberal revolution. *Cultural Studies*, 25(6), 705–728.
- Harvey, D. (2005). *A brief history of neoliberalism*. Oxford University Press.
- Harvey, D. (2007). Neoliberalism as creative destruction. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 610(1), 22–44. <https://doi.org/10.1177/0002716206296780>
- Hatos, R., Bugnar, N. G., & Fora, A. F. (2025). Gig economy: The future of work or the illusion of freedom? A data-driven analysis. *Annals of Faculty of Economics*, 34(1), 457–469. [https://doi.org/10.47535/1991auoes34\(1\)038](https://doi.org/10.47535/1991auoes34(1)038)
- Heery, E. (2016). *Framing work: Unitary, pluralist, and critical perspectives in the twenty-first century*. Oxford University Press.
- Heery, E. (2009). Trade unions and contingent labour: scale and method. *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*, 2(3), 429–442. <https://doi.org/10.1093/cjres/rsp020>
- Hejase, H. J., El Dirani, A., Haidar, Z., Alawieh, L., Ahmad, A. A., & Sfeir, N. (2024). The impact of employee well-being on organizational effectiveness: Context of Lebanon. *International Journal of Human Resource Studies*, 14(2), 15–54. <https://doi.org/10.5296/ijhrs.v14i2.22142>
- Hemerijck, A. (2013). *Changing welfare states*. Oxford University Press.
- Hilgert, J. (2009). Mapping the Boundaries of Human Rights at Work: Questioning How the ILO Defines Labor Rights and Social Justice. *Labor Studies Journal*, 34(1), 21–38. <https://doi.org/10.1177/0160449X08328944>
- Hyman, R. (2001). *Understanding European trade unionism: between market, class and society*. Oxford University Press.
- Hyman, R. (1975). *What is industrial relations? In Industrial relations: A Marxist introduction* (pp. 9–31). Palgrave Macmillan.
- Ife, J. (2017). *İnsan hakları ve sosyal hizmet* (D. B. Çiftçi, Çev.). Nika Yayınevi.
- International Labour Organization. (2016). Non-standard employment around the world. ILO. Erişim adresi: https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@dcomm/@publ/documents/publication/wcms_534496.pdf (20.02.2026).
- International Labour Organization. (2021). World employment and social outlook 2021: The role of digital labour platforms in transforming the world of work. Erişim adresi: https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@dcomm/@publ/documents/publication/wcms_771749.pdf (20.02.2026).
- International Labour Organization. (2024a). World social protection report 2024–26. Erişim adresi: https://www.ilo.org/sites/default/files/2024-09/WSPR_2024_EN_WEB_1.pdf (20.02.2026).
- International Labour Organization. (2024b). Social dialogue report 2024: Peak-level social dialogue for economic development and social progress. <https://doi.org/10.54394/LIXW6848>

- Jessop, B. (2008). *State power: A strategic-relational approach*. Polity.
- Kalfa Ataay, C. (2016). Hayek ve Friedman'ın devlet anlayışı. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 4(1), 129–151. DOI: 10.14782/sbd.2016117950
- Kalleberg, A. L. (2018). Job insecurity and well-being in rich democracies. *The Economic and Social Review*, 49(3), 241–258.
- Kalleberg, A. L. (2009). Precarious work, insecure workers: Employment relations in transition. *American Sociological Review*, 74(1), 1–22. <https://doi.org/10.1177/000312240907400101>
- Kasmir, S., & Carbonella, A. (2008). Dispossession and the anthropology of labor. *Critique of Anthropology*, 28(1), 5–25. <https://doi.org/10.1177/0308275x07086555>
- Kelly, J. (2002). *Rethinking industrial relations: Mobilisation, collectivism and long waves*. Routledge.
- Kelly, J. (2015). Trade union membership and power in comparative perspective. *The Economic and Labour Relations Review*, 26(4), 526–544. <https://doi.org/10.1177/1035304615614445>
- Kreshpaj, B., Orellana, C., Burström, B., Davis, L., Hemmingsson, T., Johansson, G., ... & Bodin, T. (2020). What is precarious employment? A systematic review of definitions and operationalizations from quantitative and qualitative studies. *Scandinavian journal of work, environment & health*, 46(3), 235–247. doi:10.5271/sjweh.3875
- Kurzman, P. A., & Akabas, S. H. (Eds.). (2009). *Work and well-being: The occupational social work advantage*. NASW Press.
- Kurzman, P. A. (2009). Labor–social work collaboration: Current and historical perspectives. *Journal of Workplace Behavioral Health*, 24(1–2), 6–20.
- Kurzman, P. A. (2013). *Occupational social work*. In Oxford Research Encyclopedia of Social Work. Oxford University Press. <https://oxfordre.com/socialwork/view/10.1093/acrefore/9780199975839.001.0001/acrefore-9780199975839-e-268>
- LaMontagne, A. D., Martin, A., Page, K. M., Reavley, N. J., Noblet, A. J., Milner, A. J., ... & Smith, P. M. (2014). Workplace mental health: developing an integrated intervention approach. *BMC psychiatry*, 14(1), 131. <https://doi.org/10.1186/1471-244x-14-131>
- Lee, B. H., & Yoo, H. G. (2013). The rise and fall of independent immigrant worker unionism: A case study of the Migrants Trade Union in South Korea. *Journal of Industrial Relations*, 55(2), 227–242. <https://doi.org/10.1177/0022185612473217>
- Lund, J., DeClercq, N., & Childers, M. (2008). Finding Their Voice: The Struggle of the Illinois Court Reporters to Win Union Recognition. *Labor Studies Journal*, 33(4), 431–452. <https://doi.org/10.1177/0160449X07308387>
- Luthans, F., Youssef, C. M., & Avolio, B. J. (2006). *Psychological capital: Developing the human competitive edge*. Oxford University Press.
- Maiden, R. P. (2001). The evolution and practice of occupational social work in the United States. *Employee Assistance Quarterly*, 17(1), 119–136.
- Marx, K. (2021). *Kapital (Cilt 1)* (M. Selik & N. Satlıgan, Çev.). Yordam Kitap. (Orijinal çalışma 1867).
- Masi, D. A. (2020). *The history of employee assistance programs in the United States*. Employee Assistance Research Foundation.
- Maslach, C., Schaufeli, W. B., & Leiter, M. P. (2001). Job burnout. *Annual Review of Psychology*, 52, 397–422. <https://doi.org/10.1146/annurev.psych.52.1.397>
- Mor Barak, M. E. (2016). *Managing diversity: Toward a globally inclusive workplace (3rd ed.)*. Sage.
- Muntaner, C., Solar, O., Vanroelen, C., et al. (2010). Unemployment, informal work, precarious employment, child labor, slavery, and health inequalities: Pathways and mechanisms. *International Journal of Health Services*, 40(2), 281–295. <https://doi.org/10.2190/HS.40.2.h>
- Mütevellioglu, N., & Işık, S. (2009). Türkiye emek piyasasında neoliberal dönüşüm. *Küreselleşme, kriz ve Türkiye'de neoliberal dönüşüm*, 159–204.
- Nofal, S. (2023). The historical roots of neoliberalism: Origin and meaning. *Brazilian Journal of Political Economy*, 43(3), 576–591. <https://doi.org/10.1590/0101-31572023-3444>

- Offe, C. (1985). *Disorganized capitalism: Contemporary transformations of work and politics*. Polity Press.
- Oladeinde, O. (2022). Dynamics of neo-liberal workplace and employment relations: Implications and challenges to social partners. *Journal of Education, Society and Behavioural Science*, 30–36. <https://doi.org/10.9734/jesbs/2022/v35i630429>
- Organisation for Economic Co-operation and Development. (2018). The future of social protection: What works for non-standard workers? OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/9789264306943-en>
- Organisation for Economic Co-operation and Development. (2019). Under pressure: The squeezed middle class. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/689afed1-en>
- Parlak, Z., & Özdemir, S. (2011). Esneklik kavramı ve emek piyasalarında esneklik. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (60), 1–60.
- Piven, F. F. (2015). Neoliberalism and the welfare state: Plenary lecture, UK social policy association annual conference, 8th July 2014. *Journal of International and Comparative Social Policy*, 31(1), 2-9. <https://doi.org/10.1080/21699763.2014.1001665>
- Polanyi, K. (2025). *Büyük dönüşüm: Çağımızın siyasal ve ekonomik kökenleri* (A. Buğra, Çev.). İletişim Yayınları. (Orijinal çalışma 1944).
- Popple, P. R. (1981). Social work practice in business and industry, 1875–1930. *Social Service Review*, 55(2), 257–269.
- Pratap, P., Dickson, A., Love, M., Zanoni, J., Donato, C., Flynn, M. A., & Schulte, P. A. (2021). Public health impacts of underemployment and unemployment in the United States: exploring perceptions, gaps and opportunities. *International journal of environmental research and public health*, 18(19), 10021. <https://doi.org/10.3390/ijerph181910021>
- Punnett, L., Cavallari, J. M., Henning, R. A., Nobrega, S., Dugan, A. G., & Cherniack, M. G. (2020). Defining ‘integration’ for Total Worker Health®: A new proposal. *Annals of Work Exposures and Health*, 64(3), 223–235. <https://doi.org/10.1093/annweh/wxaa003>
- Rubery, J., Grimshaw, D., Keizer, A., & Johnson, M. (2018). Challenges and contradictions in the ‘normalising’ of precarious work. *Work, employment and society*, 32(3), 509–527. <https://doi.org/10.1177/0950017017751790>
- Rubery, J., Keizer, A., & Grimshaw, D. (2016). Flexibility bites back: The multiple and hidden costs of flexible employment policies. *Human Resource Management Journal*, 26(3), 235–251. <https://doi.org/10.1111/1748-8583.12092>
- Rumens, S. (2023). Technocracy as a thin ideology. *Constellations*, 31(2), 174–188. <https://doi.org/10.1111/1467-8675.12676>
- Schnall, P. L., Dobson, M., & Landsbergis, P. A. (2016). Globalization, work, and cardiovascular disease. *International Journal of Health Services*, 46(4), 656–692. <https://doi.org/10.1177/0020731416664687>
- Scott, H. K. (2004). Reconceptualizing the nature and health consequences of work-related insecurity for the new economy: The decline of workers’ power in the flexibility regime. *International Journal of Health Services*, 34(1), 143–153. <https://doi.org/10.2190/wam3-mnn2-6unf-fdex>
- Scruggs, L., & Allan, J. (2006). Welfare-state decommmodification in 18 OECD countries: A replication and revision. *Journal of European Social Policy*, 16(1), 55–72. <https://doi.org/10.1177/0958928706059833>
- Siqueira, C. E., Gaydos, M., Monforton, C., Slatin, C., Borkowski, L., Dooley, P., ... & Keifer, M. (2014). Effects of social, economic, and labor policies on occupational health disparities. *American journal of industrial medicine*, 57(5), 557–572. <https://doi.org/10.1002/ajim.22186>
- Smith, P. (2009). New Labour and the commonsense of neoliberalism: Trade unionism, collective bargaining and workers’ rights. *Industrial Relations Journal*, 40(4), 337–355. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2338.2009.00531.x>

- Springer, S. (2012). Neoliberalism as discourse: Between Foucauldian political economy and Marxist poststructuralism. *Critical Discourse Studies*, 9(2), 133–147. <https://doi.org/10.1080/17405904.2012.656375>
- Standing, G. (2022). *Prekarya: Yeni tehlikeli sınıf* (E. Bulut, Çev.). İletişim Yayınları.
- Straussner, S. L. A., & Phillips, N. K. (1988). The relationship between social work and labor unions: A history of strife and cooperation. *Journal of Sociology & Social Welfare*, 15, 105–122.
- Streeck, W. (2009). *Re-forming capitalism: Institutional change in the German political economy*. Oxford University Press.
- Streeck, W. (2011). The crises of democratic capitalism. *New Left Review*, 71, 5–29.
- Şenkal, A. (2022). Polanyi'nin perspektifinden sosyal politikayı okumak: Piyasa, refah ve emek sorunsalı. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (82), 1–33. <https://doi.org/10.26650/jspc.2022.82.1019652>
- Taylor-Gooby, P. (Ed.). (2004). *New risks, new welfare: The transformation of the European welfare state*. Oxford University Press.
- Tetrick, L. E., & Winslow, C. J. (2015). Workplace stress management interventions and health promotion. *Annual Review of Organizational Psychology and Organizational Behavior*, 2(1), 583–603. <https://doi.org/10.1146/annurev-orgpsych-032414-111341>
- Thomas, M. P. (2011). Global industrial relations? Framework agreements and the regulation of international labor standards. *Labor Studies Journal*, 36(2), 269–287. <https://doi.org/10.1177/0160449x10365544>
- Thompson, N. (2016). *Kuram ve uygulamada sosyal hizmeti anlamak*. Dipnot Yayınları.
- Trice, H. M., & Schonbrunn, M. (1981). A history of job-based alcoholism programs: 1900–1955. *Journal of Drug Issues*, 11(2), 171–198. <https://doi.org/10.1177/002204268101100202>
- Tutar, H., Tuzcuoğlu, F., & Sarkhanov, T. (2023). A study on the relationship between the disorganization of labor and precarization. *Multidisciplinary Science Journal*, 5, 2023024. <https://doi.org/10.31893/multiscience.2023024>
- Vandaele, K. (2018). Will trade unions survive in the platform economy? Emerging patterns of platform workers' collective voice and representation in Europe (ETUI Research Paper – Working Paper).
- Visser, J. (2019). Trade unions in the balance (ILO ACTRAV Working Paper, pp. 9–11). International Labour Organization.
- Waddington, J. (2000). Towards a reform agenda? European trade unions in transition. *Industrial Relations Journal*, 31(4), 317–330. <https://doi.org/10.1111/1468-2338.00168>
- Wade, M. (2018). Addressing the “union problem” during the Great Recession: State approaches to reforming collective bargaining. *Labor Studies Journal*, 44(3), 236–261. <https://doi.org/10.1177/0160449x18783520>
- Wheatley, M. C. (2024). Redefining Work: The Gig Economy's Impact on Work and Life. *Premier Journal of Business and Management*, 1(100005), 1-5. <https://doi.org/10.70389/pjbm.100005>
- Wong, V., & Au-Yeung, T. (2018). Expediting youth's entry into employment whilst overlooking precariousness: Flexi-employability and disciplinary activation in Hong Kong. *Social Policy and Administration*, 53(5), 793–809. <https://doi.org/10.1111/spol.12418>
- Wood, A. J., Graham, M., Lehdonvirta, V., & Hjorth, I. (2019). Good gig, bad gig: autonomy and algorithmic control in the global gig economy. *Work, employment and society*, 33(1), 56–75. <https://doi.org/10.1177/0950017018785616>

Bölüm 5

DİJİTAL DÖNÜŞÜME BAĞLI İŞE YABANCILAŞMA

Özden AKIL^{1*}

1. DİJİTAL DÖNÜŞÜM

Dijital dönüşüm kavramı yalnızca teknolojik yenilikler kapsamında değerlendirilebilecek bir kavram değildir. Teknolojik ilerlemelerle birlikte insan ve toplum kavramlarıyla da ilişkili, çok yönlü bir kavramdır. Bu açıdan bakıldığında dijital dönüşüm, insanlara ve teknolojiye yatırım yapmak (Del Rowe, 2017), insan ve teknoloji kaynaklarında bütüncül dönüşümler oluşturmak (dijitalakademi. bilgem.tubitak.gov.tr) ve sosyal yapıları dijital teknolojilerle daha güçlü ve verimli hale getirmektir (Bozkurt vd., 2021). Dijital dönüşüm, kendi içerisinde yer alan dönüşüm kelimesinin de işaret ettiği gibi süreklilik gösteren, dinamik bir kavramdır. Sosyal yapıyı, insanı ve teknolojiyi daha verimli ve güçlü hale getirmek için teknolojinin sürekli dönüşmesini, güçlenmesini ve ilerlemesini belirtir. Yani içinde gerçekleştiği toplumu, kuruluşu ya da iş merkezini iyileştirip mevcut kaynaklarının da gücüyle birlikte dijital teknolojilerde yenilikler yaratarak temel bir değişim sürecini meydana getirir (Gong ve Ribiere, 2021).

1950'li yıllarla birlikte bilgi teknolojilerinde yaşanan gelişmeler toplumun yapısını da etkilemiş böylece bilgi toplumu diye adlandırılan bir kavram ortaya çıkmıştır. Geçen elli yıllık süreçte gerçekleşen teknolojik gelişmeler, 2000'li yıllarla birlikte büyük bir hız kazanmış, özellikle internet kullanımının artması ve yaygınlaşması bilgi toplumu kavramını daha önemli hale getirmiştir. Bu durum net bir şekilde göstermektedir ki bilgi teknolojilerinin gelişmesine paralel olarak toplumlar da dönüşüm yaşamaktadırlar (Çark, 2020). Özellikle 1900'lü yılların ortalarından itibaren teknolojik gelişmeler ve dijitalleşme oranları toplumsal dönüşümü sağlamakta ve toplumları şekillendirmede önemli roller oynamaktadır.

* Bu çalışma, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalında Dr. Özden AKIL'ın Doç. Dr. Fatih ARSLAN danışmanlığında hazırladığı “Akademisyenlerin Uzaktan Eğitim Sürecinde Mesleki Yabancılaşma Durumunun Dijital Dönüşüm Bağlamında Değerlendirmesi” başlıklı Doktora Tezi temele alınarak yazılmıştır.

¹ Dr., ozdenankara@outlook.com, ORCID iD: 0000-0002-6181-4484

verici bir şekilde kullanılmasının önlenmesi gerekmektedir. Toplumların geneline sirayet edebilen bu sorun kalkınmayı ve refahı da etkileyebilir. Bu nedenle toplumların kalkınması ve refah düzeylerinin artması için dijital dönüşümün doğru anlaşılması, işe yabancılaşma etkilerinin iyi okunması ve insan faktörü temele alınarak bu sürecinin düzenlenmesi gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- Akant, Y., & Deniz, D. (2025). The Moderating Role of Digital Leadership in the Association Between Remote Work Attitudes and Organizational Alienation. *Studies in Psychology*, 45(3), 372-393. <https://doi.org/10.26650/SP2025-1696747>
- Almaryami, A. M. S. (2026). Manifestations and Effects of Job Alienation in Light of Digital Transformation: An Analytical Sociological Perspective. *Comprehensive Journal of Humanities and Educational Studies*, 2(1), 43-51. <https://doi.org/10.65420/cjhes.v2i1.93>
- Aydınlı, A., Erkasap, A., & Özcan, A. (2024). Dijitalleşmenin İş Tatminine Etkisinde İş Yaşam Dengesinin Aracılık Rolü. *The Academic Elegance*, 11(24), 375-399. <https://doi.org/10.58884/akademik-hassasiyetler.1387836>
- Bodrožić, Z., & Adler, P. S. (2022). Alternative Futures for the Digital Transformation: A Macro-Level Schumpeterian Perspective. *Organization Science*, 33(1), 105-125. <https://doi.org/10.1287/orsc.2021.1558>
- Bozkurt, A., Hamutoğlu, N. B., Liman Kaban, A., Taşçı, G., & Aykul, M. (2021). Dijital bilgi çağı: Dijital toplum, dijital dönüşüm, dijital eğitim ve dijital yeterlilikler. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 35-63. <https://doi.org/10.51948/auad.911584>
- Canbuldu, N. K., & Semerci, A. B. (2025). Dijital dönüşüm faaliyetleri ile işe yabancılaşma davranışı arasındaki ilişkide dijital liderliğin rolü. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 27(1), 277-302. <http://dx.doi.org/10.16953/deusobil.1583008>
- Capitani, E. (2025). Perspectives of Alienation in the Digital Labour Market. A Debate and Empirical Proposals between Philosophy, Sociology and Human Rights. *IUS ET SCIENTIA*, 11(1), 220-249. <https://dx.doi.org/10.12795/IESTSCIENTIA.2025.i01.11>
- Cummings, T. G., & Manring, S. L. (1977). The Relationship between Worker Alienation and Work-Related Behavior. *Journal of Vocational Behavior*, 10(2), 167-179. [https://doi.org/10.1016/0001-8791\(77\)90053-7](https://doi.org/10.1016/0001-8791(77)90053-7)
- Çark, Ö. (2020). Dijital dönüşümün işgücü ve meslekler üzerindeki etkileri. *International Journal Entrepreneurship and Management Inquiries*, 4(1), 19-34. <https://izlik.org/JA65KJ43CA>
- Çoban, M. S., & Yılmaz, A. B. (2025). Dijital Liderliğe Yönelik Algılamının İş Performansı ile İşe Yabancılaşma Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi. *Van Yüzyüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2025(67), 94-107. <https://doi.org/10.53568/yyusbed.1583744>
- Del Rowe, S. (2017, September 29). Digital Transformation Needs to Happen Now. *CRM Magazine*. <https://www.destinationcrm.com/Articles/Editorial/Magazine-Features/Digital-Transformation-Needs-to-Happen-Now-120789.aspx>
- Erikson, K. (1986). On Work and Alienation. *American Sociological Review*, 51(1), 1-8. <https://doi.org/10.2307/2095474>
- Frey, C. B., & Osborne, M. A. (2016). The future of employment: How susceptible are jobs to computerisation. *Technological Forecasting & Social Change*, 114, 254-280. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2016.08.019>
- Fromm, E. (1982). *Sağlıklı Toplum*. Payel Yayınevi.
- Gong, C., & Ribiere, V. (2021). Developing a unified definition of digital transformation. *Technovation*, 102, 1-17. <https://doi.org/10.1016/j.technovation.2020.102217>

- Hanh, N. V. (2025). La alienación del trabajo en la era digital. *Universidad del Zulia INTERACCIÓN Y PERSPECTIVA Revista de Trabajo Social*, 15(3), 843-856. <https://doi.org/10.5281/zenodo.16915579>
- Hilbert, M. (2020). Digital technology and social change: the digital transformation of society from a historical perspective. *Dialogues in Clinical Neuroscience*, 22(2), 189-194. <https://doi.org/10.31887/DCNS.2020.22.2/mhilbert>
- Horowitz, I. L. (1966). On Alienation and the Social Order. *Philosophy and Phenomenological Research*, 27(2), 230-237. <https://doi.org/10.2307/2105361>
- Höke, N., & Karaalp Orhan, H. S. (2025). Teknolojik Değişim, Dijitalleşme ve Uzaktan Çalışma: Genel Bir Değerlendirme. *PARADOKS Economics, Sociology and Policy Journal*, 21(2), 215-256. <https://izlik.org/JA75MZ24AF>
- Karayaman, S. (2024). The Alienating Effect of Technology: Does Technological Innovation Cause Work Alienation. *Journal of Management and Economic Studies*, 6(2), 204-218. <http://doi.org/10.26677/TR1010.2024.1418>
- Kocadaş, K. A. (2020). Teknolojik Yeniliklerin İşe Yabancılaşma Üzerine Etkileri. *Sosyolojik Düşün*, 5(2), 80-92. <https://doi.org/10.37991/sosdus.826584>
- Kon, I. S. (1967). The Concept of Alienation in Modern Sociology. *Social Research*, 34(3), 507-528. <https://www.jstor.org/stable/40969891>
- Lyzwinski, L. N. (2024). Organizational and occupational health issues with working remotely during the pandemic: a scoping review of remote work and health. *Journal of Occupational Health*, 66(1), 1-21. <https://doi.org/10.1093/JOCCUH/uiae005>
- Öztırak, M., & Orak, B. (2022). Uzaktan çalışma süreçlerinde dijital zorbalığın örgütsel dışlanmaya etkisi üzerine bir çalışma. *BMIJ*, 10(2), 605-630. <https://doi.org/10.15295/bmij.v10i2.2056>
- Pearlin, L. I. (1962). Alienation from Work: A Study of Nursing Personnel. *American Sociological Review*, 27(3), 314-326. <https://doi.org/10.2307/2089793>
- Sarfraz, H. (1997). Alienation: A Theoretical Overview. *Pakistan Journal of Psychological Research*, 12(1-2), 45-60. <https://pjpr.scione.com/cms/abstract.php?id=547>
- Schallmo, D. R. A., & Williams, C. A. (2018). *Digital Transformation Now*. Cham (Switzerland): Springer Briefs in Business.
- Seeman, M. (1967). On the Personal Consequences of Alienation in Work. *American Sociological Review*, 32(2), 273-285. <https://doi.org/10.2307/2091817>
- Seeman, M. (1971). The Urban Alienations: Some Dubious Theses From Marx to Marcuse. *Journal of Personality and Social Psychology*, 19(2), 135-143. <https://doi.org/10.1037/h0031270>
- Seeman, M. (1975). Alienation Studies. *Annual Review of Sociology*, 1(1975), 91-123. <https://doi.org/10.1146/annurev.so.01.080175.000515>
- Sevimli, F., & İşcan, Ö. F. (2005). Bireysel ve İş Ortamına Ait Etkenler Açısından İş Doyumu. *Ege Academic Review*, 5(1), 55-64. <https://izlik.org/JA73WB42TA>
- Seybolt, J. W., & Gruenfeld, L. (1976). The Discriminant Validity of Work Alienation and Work Satisfaction Measures. *J. occup. Psychol*, 49(4), 193-202. <https://doi.org/10.1111/j.2044-8325.1976.tb00345.x>
- Shantz, A., Alfes, K., & Truss, C. (2014). Alienation from work: Marxist ideologies and twenty-first-century practice. *The International Journal of Human Resource Management*, 25(18), 2529-2550. <https://doi.org/10.1080/09585192.2012.667431>
- Shantz, A., Alfes, K., Bailey, C., & Soane, E. (2015). Drivers and Outcomes of Work Alienation: Reviving a Concept. *Journal of Management Inquiry*, 24(4), 1-12. <https://doi.org/10.1177/1056492615573325>
- Shepard, J. M. (1972). Alienation as a Process: Work as a Case in Point. *The Sociological Quarterly*, 13(2), 161-173. <https://doi.org/10.1111/j.1533-8525.1972.tb00800.x>
- Yuill, C. (2011). Forgetting and remembering alienation theory. *History of the Human Sciences*, 24(2), 103-119. <https://doi.org/10.1177/0952695111400525>

Wegner, E. L. (1975). The Concept of Alienation: A Critique and Some Suggestions for a Context Specific Approach. *The Pacific Sociological Review*, 18(2), 171-193. <https://doi.org/10.2307/1388631>
dijitalakademi.bilgem.tubitak.gov.tr/dijital-donusum-nedir/# Erişim Tarihi: 29.10.2023

Bölüm 6

YAPAY ZEKÂ ÇAĞINDA KİMLİĞİN ALGORİTMİKLEŞMESİ

Sevda MUTLU¹

GİRİŞ

Dijitalleşmenin hızlanmasıyla birlikte yapay zekâ sistemleri toplumsal yaşamın birçok alanında belirleyici bir rol oynamaya başlamıştır. Yapay zekânın hızla gelişmesi, onu günümüz toplumlarının, ekonomilerinin ve yönetim sistemlerinin dönüşümünde merkezi bir aktör hâline getirmiştir. Günümüzde arama motorları, sosyal medya platformları, finans sistemleri ve kamu yönetimi gibi pek çok alanda Algoritmik karar mekanizmaları kullanılmaktadır. Aktör-Ağ Kuramı bağlamında, toplumsal düzen, insan ve insan-dışı unsurların oluşturduğu heterojen ağlar içinde ortaya çıkar ve bu ağlarda teknolojik sistemler de eyleyici olarak işlev görür. Bu bağlamda yapay zekâ sistemleri, veri altyapıları ve Algoritmik platformlar toplumsal ilişkilerin üretiminde aktif rol oynayan aktörler olarak ele alınabilir. Dolayısıyla yapay zekâyı toplumsal analizden dışlayan bir sosyoloji, günümüz toplumunun yeniden üretim mekanizmalarını kavramakta yetersiz kalacaktır.

Yapay zekâ tarihsel olarak insan zekâsı gerektiren görevleri yerine getirebilen bilgisayar sistemlerinin teorisi ve geliştirilmesidir. Yapay zekâ, makine öğrenimi, derin öğrenme ve doğal dil işleme gibi çok çeşitli teknolojileri kapsayan bir terimdir. “Yapay zekâ dijital bilgisayar veya bilgisayar kontrollü robotun zeki varlıklarla ilişkilendirilen görevleri yerine getirebilme yeteneğidir. Bu terim, insanlara özgü entelektüel süreçlerle donatılmış sistemler geliştirme projesi için sıkça kullanılır; örneğin akıl yürütme, anlam keşfetme, genelleme veya geçmiş deneyimlerden öğrenme yeteneğine sahiptir” (Copeland, 2026:1). Bu tanım, yapay zekânın yalnızca teknik bir araç değil, aynı zamanda insan benzeri bilişsel süreçleri taklit ederek karar alma, anlam üretme ve toplumsal etkileşimleri dönüştürme kapasitesine sahip bir sistem olduğunu ortaya koymaktadır.

¹ Prof. Dr., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Kurumlar Sosyolojisi AD, mutlusevda75@gmail.com, ORCID iD: 0000-0001-5196-1379

gençlik kültürü, duygulanım ekonomisi ve insan-makine etkileşimi gibi alanlar da toplumsal ilişkilerin Algoritmik sistemler aracılığıyla nasıl yeniden düzenlendiğini anlamak için önemli araştırma imkânları sunmaktadır.

KAYNAKLAR

- Aksoy S. (2025) *Rethinking AI: Power, Surveillance, and Democracy*, Journal of Economic Sociology. Vol. 26. No 5. November.
- Alkhazaleh S. M., Kamour M. Mostafa A., Abdel-Hadi S., Ali S.M., Al Qaruty R.(2025). Digital Identities and Social Inequality: A Sociological Analysis of Identity Formation in the Era of Algorithmic Surveillance. Studies in Media and Communication Vol. 13, No. 4; December.
- Avcı Ü., Durak H.Y. (2025) . *Exploring Social Media Burnout, Anxiety, And Self-Control in Turkish University Students: Gender And Engagement as Moderators*. Information Development.
- Beer D. (2019). *The Data Gaze: Capitalism, Power and Perception*, SAGE Publications Ltd.
- Boyd D. (2014). *It's Complicated: The Social Lives of Networked Teens*, New Haven, CT: Yale University Press.
- Brubaker R. (2020). *Digital Hyperconnectivity and the Self*. Theory Soc.49, 771–801.
- Bucher T.(2018). If...Then Algorithmic Power and Politics, *Oxford Studies in Digital Politics*.
- Cheney-Lippold, J. (2011). *A new Algorithmic Identity: Soft Biopolitics and the Modulation of Control*. Theory, Culture & Society, 28(6), 164–181.
- Copeland B.J. (2026). *Artificial Intelligence*. <https://www.britannica.com/technology/artificial-intelligence>
- D'Alton A. (2024). *Data Grab: an interview with Nick Couldry and Ulises A. Mejias on their new book*.
- Franck G.(2018). *The Economy of Attention*. Journal of Sociology 6–18.
- Gillespie Tarleton (2014). The Relevance of Algorithms Tarleton Gillespie forthcoming, in Media Technologies, ed. Pablo Boczkowski, and Kirsten Foot. Cambridge, MA: MIT Press.
- Goffman, E. (1959). *The Presentation of Self in Everyday Life*. New York: Anchor Books.
- Hall, S. (1996). Introduction: Who needs “identity”? In S. Hall & P. du Gay (Eds.), *Questions of Cultural Identity* (pp. 1–17). London: SAGE Publications.
- Hogan B. (2010). *The Presentation of Self in the Age of Social Media: Distinguishing Performances and Exhibitions Online*. Bulletin of Science, Technology & Society Volume 30, Issue 6.
- Law J. (1992). *Notes on the Theory of the Actor-Network: Ordering, Strategy, and Heterogeneity*. Systems Practice, Vol. 5, No. 4.
- Lyon D.(2018). *Culture of Surveillance Watching As a Way of Life*. John Wiley & Sons.
- Mutlu S. (2020) *Transformation of Identity from Traditional to Postmodern*. Sociology and Society, 5 (1):57-72.
- van Dijck, J. (2014). *Datafication, Dataism and Dataveillance*. Surveillance & Society, 12(2), 197–208.
- Yevhen L. (2021). *Freedom in the Age of Surveillance Capitalism: Lessons from Shoshana Zuboff*, Ethics & Bioethics (in Central Europe), 211 (1–2), 67–81.
- Zhong B., Song Y., Feng G. C., Shi J., Zhu Y., Xie L., Zhou W. A., Yu S., Lu Y., Qin Y., Xiong Z. (2025). *AI Imaginaries Shape Technological Identity and Digital Futures*, Computers in Human Behavior Volume 169.
- Zuboff, S. (2019). *The Age of Surveillance Capitalism: The Fight for a Human Future at the New Frontier of Power*. New York, NY: PublicAffairs.

Bölüm 7

DİJİTALLEŞMENİN TÜRKİYE’DE AİLE YAPISINA ETKİLERİ

Erdal YILDIRIM¹

GİRİŞ

Aile sosyolojisi literatürü, toplumsal değişimin aile yapısı ve ilişkileri üzerindeki etkisine dair çeşitli kuramsal yaklaşımlar geliştirmiştir. Bunlardan yapısal-fonksiyonalist kuram, sanayileşme ve kentleşme gibi makro süreçlerin aile kurumunun sahip olduğu temel fonksiyonel yapısını değiştirdiğini savunmaktadır. Benzer biçimde dijital dönüşüm de aile içi iletişim ve rol yapısı alanlarında işlevsel değişimlere neden olmaktadır. Bilgi toplumu ve ağ toplumu kuramcıları ise modern ailelerin giderek küresel iletişim ağlarına bağlandığını, dış dünyayla etkileşimlerini arttığını iddia etmektedir. Buna göre dijital teknoloji, aileyi çevreleyen sınırları geçirgen hale getirerek, ev içi ile ev dışı arasındaki sınırların belirsizleşmesine dolayısıyla da aile kurumunda kayıpların yaşanmasına yol açmaktadır. Nitekim akıllı telefonlar ve sosyal medya aracılığıyla evin içinde gizliliğini koruması gereken mahrem bilgiler, resimler, fotoğraflar aile üyeleri tarafından paylaşılmaktadır. Öte yandan evin içine dışarıdan çok fazla bilgi ve içerik girişi çıkışı yapılmakta; pek çok insan, ev içinde kalması gereken her türlü özel mahrem bilgilerini akıllı telefonlara ve tabletlere aktarmaktadır (Erol, 2022:1135).

Bir başka teorik vurgu da aileye dijitalleşme dinamikleri bağlamında bakan kuşak kuramları teorileridir. Özellikle Marc Prensky’nin “dijital yerliler” ve “dijital göçmenler” olarak kavramsallaştırdığı ayırım, günümüz ailelerindeki ebeveyn-çocuk farkının dinamiklerini açıklayan önemli bir referanstır. Dijital yerliler ifadesi dijital teknolojiler içinde doğup yetişen, teknolojiyle iç içe olmuş, teknolojiye aşına, onu bilen gençler için kullanılan bir kavramdır (Odabaşı-Tekgöz-Hafızoğlu-Aydın; 2024: 17). Diğer yandan dijital göçmenler kavramı ise

¹ Prof. Dr., Munzur Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Din Sosyolojisi AD, erdalyildirim@munzur.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-8633-4997

politikalar ve bilinçli tutumlarla yönetilebilecek bir olgu olarak görmek gerekir. Sıcak aile bağları, dayanışma, sevgi ve saygı gibi Türk aile yapısının güçlü yönleri dijital çağın sağladığı olanaklar ile korunup pekiştirilebilir. Teknoloji, doğru kullanıldığında aileye daha çok bir arada olma duygusu verebilir. Bunun gerçekleşmesinde toplumun bütün üyeleri özellikle de aileler, eğitimciler, politika yapımcılar ve medya ortak sorumluluklar yüklenerek katkı sağlayabilirler.

Aile, toplumun çekirdeğidir ve sağlıklı bir aile ilişkisi hem bireyin hem de toplumun sürdürülebilirliği için gereklidir. Dünyada artarak devam eden dijitalleşme ve bunun sonucunda değişen dünyada aile sevgi ve güvenin yeşerdiği bir yuva olma işlevini sürdürebilir. Önemli olan teknolojiyi amaç haline getirmeden onu bir araç olarak görmek ve bu aracı ailenin kadim işlevlerini sürdürmesi için kullanmaktır. Aileyi ve değerlerini koruyarak dijital dünyaya uyum sağlamak hem toplumun hem de aile kurumunun geleceği açısından önemlidir.

KAYNAKLAR

- Aslan, Begüm Özgün Erdoğan-Ertaç, Zeynep Ece Tezel. (2025). Dijital Çağda Çocuk Yetiştirme ve Aile İlişkileri Bağlamında Sistematik Bir Derleme, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:27, Sayı: Aile Özel Sayısı, 121-140
- Avşar, G. (2025). Dijital Ebeveynlik ve Mahremiyet: Instagram’da Çocukların Temsili Üzerine Eleştirel Bir İnceleme. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Özel Sayı, 1509-1531.
- Bostancı, M. (2023). Dijital Dünyada Ebeveynlik. *TRT akademi Dergisi*, 8(19), 983-990.
- Bulanık Koç, E. (2022). Ailenin Dijitalleşme İle İmtihani. *Yeşilay Dergisi*, Mayıs.
- Çaha, Ömer.-Akgül, Fatma İlknur. (2025). Türkiye’de Ailenin Değişimi. Yapı, Değerler ve Tutumlar. *Muhafazakar Düşünce*, Yıl:21, Sayı:69, Temmuz Aralık 2025, 40-81
- Çoşkunol, H. (2025). Ailenin Tedaviye Katılımı İyileşmede Etkilidir. *Yeşilay Dergisi*, Mayıs.
- Çolak, Ezgi Saylan –Çolak, Recep. (2026). Dijital Çağda Aile: Dijital Ebeveynlik, Ebeveynlik Stilleri ve Ebeveyn-Çocuk İletişimi Arasındaki İlişki”, *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (AEÜSBED)* 2026, Cilt 12, Özel Sayı, 545-564
- Doğan, D. A.-Döğler, S. S. (2023). Annelerin Dijital Ebeveynlik Tutumları İle Aile-Çocuk İnternet Bağımlılığı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 9(1), 1-14.
- Dertli, O. (2026). Gelenekten Dijitale: Ailede Mahremiyetin Mekansal, Kültürel ve Bireysel Dönüşümü. *Kilitbahir Dergisi*, 28, 188-218.
- Duran, R. (2022). Türkiye Aile Yapısının Geleceğine Yönelik Çıkarımların Değerlendirilmesi, *On-dokuz Mayıs Üniversitesi Kadın ve Aile Araştırmaları Dergisi*, Yıl:2022, Cil:2, Sayı:1, 147-164
- Erol, V. (2022). Sosyal Medyanın Türk Aile Yapısına Etkisi. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 24(43), 1127-1139.
- Erdoğan Aslan, B. Ö.-Tezel Ertaç, Z. E. (2025). Dijital Çağda Çocuk Yetiştirme ve Aile İlişkileri Bağlamında Sistematik Bir Derleme. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27(Aile Özel Sayısı), 121-140.
- Filiz, H. (2025). Aile İletişiminde Teknolojik Dönüşüm: Teknolojinin Aile Bağlarını Zayıflatması. *The Journal of Social Science*, 9(17), 131-145.
- İşık, Y. (2022). Evli Bireylerin Evlilik Uyumu, İletişim Becerileri ve Sosyal Medya Bağımlılık Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Academic Platform Journal of Education and Change*, Aralık 2022, 5(2), 215-230.

- Karatay, Z. D. (2025). Pandemi Sürecinde Sosyal Medyanın Aileye Etkisi: Kuşaklar Arası Kullanım Farklılıkları Üzerinden Teorik Bir Değerlendirme. *İçtimaiyat Aile Özel Sayısı*, 1-16.
- Kalamın, S.-Çelik, F. (2019). Türkiye'deki Evli Bireylerin Sosyal Medya Kullanımlarının Evlilikleri Üzerine Etkisi: Nitel Bir Araştırma. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 9(13), 424-453.
- Karatay, Z. D. (2025). Pandemi Sürecinde Sosyal Medyanın Aileye Etkisi: Kuşaklar Arası Kullanım Farklılıkları Üzerinden Teorik Bir Değerlendirme. *İçtimaiyat Aile Özel Sayısı*, 1-16
- Odabaşı, H. F.-Tekgöz, N.- Hafızoğlu, R.-Aydın, S. (2024). Dijital Çağda Ailenin Dönüşümü: Yeni Nesil Bağlar ve Dinamikler. İstanbul: Enstitü Sosyal Yayınları. Araştırma Raporu No. 2.
- Öngören, S. (2017). Boşanma ve Boşanmanın Erken Çocukluk Dönemi Çocuklar Üzerindeki Etkileri. *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, 4(13), 73-87.
- Özcan, A.-Şahin, F. T. (2023). "Teknoferans": Teknoloji Cihazı Müdahale Ölçeği ve Yaşam Örneklerinde Teknoloji Müdahalesi Ölçeği'nin Türkçeye Uyarlanması. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, 14, 1-24.
- Özben, B. A.-Türkeli, A. P. (2025). Sosyal Medyanın Aile İlişkilerine Etkisi: Türkiye'de Son 10 Yılda Yapılmış Araştırmaların İncelenmesi. *Asobid Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 140-178.
- Parmaksız, İ. (2022). Romantik İlişkilerde Modern Engel: Partner Sosyotelizmi (Phubbing) Üzerine Bir Derleme. *Yaşam Becerileri Psikoloji Dergisi*, 6(11), 59-76.
- Sağlam, T. (2024). Çocuklarda Teknoloji Kullanımı ve Dijital Ebeveynlik. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(1), 123-129.
- Sarıkaya Tunalp, B. F. (2025). Dijital Yalnızlık ve Sosyal Medya: Kuramsal ve Platform Temelli Bir İnceleme. *The Journal of Social Science*, 9(18), 235-248.
- Sancar, E. (2023). Z Kuşağı Ergen Çocuk Sahibi Ebeveynlerin Dijital Ebeveynlik Tutumlarının Çocukları İle İlişkilerine Etkisi. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 43(1), 54-67.
- Saygılı, E. G.- Üstüner Top, F. (2025). Çocukların Ebeveynleri Tarafından Sosyal Medyada Paylaşılmasına Yönelik Çalışmaların İncelenmesi. *Disiplinlerarası Çocuk Hakları Araştırması Dergisi*, 5(1), 24-41.
- Saylan Çolak, E.-Çolak, R. (2026). Dijital Çağda Aile: Dijital Ebeveynlik, Ebeveynlik Stilleri ve Ebeveyn-Çocuk İletişimi Arasındaki İlişki. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (AEÜSBED)*, 12(Özel Sayı), 545-564.
- Turkle, Sherry (2026). Birlikte Ama Yalnız (Çev. Barış Şannan), AA Kitap
- Tunalp, Büşra Fadim Sarıkaya. (2025). Dijital Yalnızlık ve Sosyal Medya: Kuramsal ve Platform Temelli Bir İnceleme. *The Journal of Social Science*, 9(18), 235-248
- Tokpunar, Ş. Ü.- Koçak, H. (2025). Küçük Ekranların Büyük Etkileri: Çocuklar ve Dijital Dünyanın Etkileşimi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27 (Aile Özel Sayısı), 502-520.
- Ustalar, M. L. (t.y.). Video Oyunları ve Aile İlişkileri. *Dijitalleşme ve Aile, Puam Aile Çalışmaları Birimi, Şubat-Mart Bülten* 6.
- Utma, S. (2020). Aile Kurumunun Dönüşümünde Sosyal Medyanın Etkisi: Aile İçi İletişimin Dijitalleşmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(71), 1017-1023.
- Yazılı, Y. Z. (2025). Sosyal ve Dijital Medyanın Aile İçi İletişim Üzerindeki Olumsuz Etkileri ve Toplumsal Sonuçları. *Erciyes İletişim Dergisi*, 12(2), 599-620.
- Zorlu, Y. (2025). Sosyal ve Dijital Medyanın Aile İçi İletişim Üzerindeki Olumsuz Etkileri ve Toplumsal Sonuçları. *Erciyes İletişim Dergisi*, Cilt:12, Sayı:2, 599-62

Bölüm 8

DİJİTALLEŞMENİN AİLE DİNAMİKLERİNE ETKİSİ: SOSYAL HİZMET PERSPEKTİFİNDEN BİR SOSYAL SORUN ANALİZİ VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Taner ALGAN¹

GİRİŞ

Toplumun en temel yapı taşı olarak kabul edilen aile; bireyin sosyalleşme sürecinin başladığı, neslin devamlılığının sağlandığı ve insani değerlerin kuşaklar arası aktarımının gerçekleştirildiği dinamik bir kurumdur (Algan, 2022; Coşgun Solak, 2025). Tarihsel süreçte sosyo-ekonomik, kültürel ve siyasal değişimlerden doğrudan etkilenen aile sistemi, 21. yüzyıl itibarıyla teknolojik alandaki dijital dönüşümlerin de etkisi altına girmiştir (Çalışkan ve Aslander, 2014; Yusufoglu, 2023). Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki hızlı gelişim, dijital araçları gündelik yaşamla bütünleştirerek “dijital çağ” olarak adlandırılan yeni bir dönemi beraberinde getirmiştir (Zeybekoğlu Akbaş ve Dursun, 2020; Yurt, 2025). Toplumsal sistemlerdeki bu dijitalleşme süreci, ailenin hem yapısal hem de işlevsel boyutlarında köklü değişimlere yol açmış (Kurttaş, 2025); aile içi etkileşim örüntülerini yeniden şekillendirerek aile üyeleri arasındaki iletişimde zaman ve mekân sınırlarını büyük ölçüde ortadan kaldırmıştır (Nisan ve Şentürk Kara, 2025).

Bu çalışma, dijitalleşmenin aile kurumu üzerindeki yapısal ve işlevsel dönüşümleri ile bu sürecin bir yansıması olarak ailelerde ortaya çıkan yeni roller, aile içi iletişim örüntüleri ve aile yaşamında ortaya çıkabilen dijital riskleri (dijital bağımlılık, duygusal kopuş, mahremiyetin dönüşümü vs.) ele almaktadır. Bu bağlamda, dijitalleşmenin aile dinamikleri üzerindeki etkileri bir “sosyal sorun” ekseninde ve sosyal hizmet perspektifiyle değerlendirilmiş; söz konusu dijital pratiklerin doğurduğu sorunlara yönelik mikro, mezo ve makro düzeyde müdahale uygulamaları ve çözüm önerileri sunulmuştur.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Fırat Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sosyal Hizmet AD, talgan@firat.edu.tr, ORCID iD: 0000-0003-1668-8965

yürütecekleri rehberlik, eğitim, danışmanlık, arabuluculuk, sosyal savunuculuk ve sosyal aksiyon faaliyetleri, toplumun tüm kesimlerinde bilinçli bir teknoloji kültürünün inşası ve kapsayıcı sosyal politika planlamalarının hayata geçirilmesi açısından kritik bir rol üstlenmektedir.

KAYNAKLAR

- Akbağ, M., & Sayiner, B. (2021). "Dijital Teknolojinin Yansımaları: Ebeveyn Teknoferansı ve Sosyotelizmi". *Humanistic Perspective*, 3(3), 753-778. <https://doi.org/10.47793/hp.996220>
- Algan, T. (2022). *Aile İçi Sorunlar ve Aile Danışmanlığı*. Konya: Eğitim Yayınevi
- Alkan, B. (2023). "Instagram'ın evli çiftlerin aile yaşantısına etkileri." *Journal of Communication Science Researches*, 3 (3), 218-235.
- Anlı, G. (2018). İnternet Bağımlılığı: Sosyal ve Duygusal Yalnızlık, *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 3(2), 389-97. Doi: <http://dx.doi.org/10.21733/ibad.414862>
- Arslan, A., & Bardakçı, S. (2020). "Üniversite öğrencilerinin dijital bağımlılık düzeylerinin iletişim becerileri üzerindeki etkisinin incelenmesi." *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 8(20), 36-63.
- Arslan, K. (2021). Sosyal hizmet uygulamalarında aile dayanıklılığına etki eden faktörler. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(2), 365-374.
- Bakan, U., & Bakan, U. (2017). Facebook'ta Aile İlişkileri ve Sosyal Medya Adanmışlığına Yönelik Bir İçerik Analizi, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:9, Sayı:20, 54-68. <https://doi.org/10.20875/makusobed.284457>
- Baldassar, L., Nedelcu, M., Merla, L., & Wilding, R. (2016). "ICT-Based Co-Presence in Transnational Families and Communities: Challenging the Premise of Face-to-Face Proximity in Sustaining Relationships." *Global Networks*, 16(2), 133-144.
- Bostancı, M. (2023). "Dijital Dünyada Ebeveynlik." *TRT Akademi Dergisi*, 08(19), 982-991.
- Bostancı, S., & Çakır, R. (2022). Erken Çocukluk Çağında Çocuğu Olan Ebeveynlerin, Çocuklarına Medya Kullandırmadaki Aracılıkları ve Dijital Ebeveynlik Farkındalıklarının İncelenmesi. *Turkish Journal of Primary Education*, 7(2), 86-116. <https://doi.org/10.52797/tujped.1192163>
- Bulut, I. (1993). *Ruh Hastalığının Aile İşlevlerine Etkisi*. Ankara: T.C. Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Yayınları.
- Büyükaslan, A. (2025). Kavramsal Tanımlar Bağlamında Medya ve Aile Etkileşimi. *TRT Akademi*, 10(24), 840-849. <https://izlik.org/JA43ZF39PR>
- Clark, L. S. (2013). *The parent app: Understanding families in the digital age*. Oxford: Oxford University Press.
- Collins, D., Jordan, C., & Coleman, H. (2013). *An Introduction to Family Social Work (Fourth Edition)*. Belmont: Brooks/Cole, Cengage Learning.
- Coşgun Solak, M. (2025). Moderniteden Dijital Çağa Ailenin Sosyolojik Dönüşümü: Kuşaklararası Dinamikler ve Toplumsal Cinsiyet. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26 (Özel Sayı), 1447-1459. <https://doi.org/10.17494/ogusbd.1741528>
- Çalışkan, N., & Aslander, M. (2014). Aile İçi İletişim ve Siber Yaşam: Teorik Bir Çözümleme, *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 15(2), 263-277.
- Çeçen, A. F., Çokluk, N., Bostancı, M., & Atmaca, S. (2023). Aile kurumuna dijital bir yaklaşım: Dijital aile sözleşmesi. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 22(1), 66-84. <http://dergipark.org.tr/tr/pub/jss>
- Dimopoulos, K., Koutsampelas, C., & Tsatsaroni, A. (2021). Home schooling through online teaching in the era of covid-19: exploring the role of home-related factors that deepen educational

- inequalities across European societies. *European Educational Research Journal*, 20(4), 479-497. <https://doi.org/10.1177/147490412111023331>
- Durak, A., Yıldız Durak, H., Sarıtepeci, M., & Dilmaç, B. (2025). Examining the factors affecting parental supervision in cyberbullying prevention: Demographics, parental mediation, and digital parenting awareness. *Families in Society*, 106(1), 176-194. <https://doi.org/10.1177/10443894231225793>
- Duran Okur, H. (2025). Dijital Çağda Ailenin Yeniden İnşası. M. Ak ve A. O. Közleme içinde, *Değişen Toplum, Dönüşen Aile* (s. 164-186). Konya: Çizgi Kitabevi
- Ellul, J. (2003). *Teknoloji Toplumu* (Çev. M. Ceylan), İstanbul: Bakış Yayınları
- Engelbrecht, L. K. (1999). *Introduction to Social Work*. Wellington: Lanzo.
- Erdoğdu-Aslan, B. Ö., & Tezel-Ertaç, Z. E. (2025). Dijital çağda çocuk yetiştirme ve aile ilişkileri bağlamında sistematik bir derleme. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27(Aile Özel Sayısı), 121-140.
- Filiz, H. (2025). Aile İletişiminde Teknolojik Dönüşüm: Teknolojinin Aile Bağlarını Zayıflatması. *The Journal of Social Science*, 9(17), 131-145. <https://doi.org/10.30520/tjsosci.1640257>
- Gencer, T. E., & Aktan, M. C. (2021). Dijitalleşen çağda ve toplumda değişen ihtiyaçlar ve sorunlar: esosyal hizmet (sosyal hizmet 2.0) gereksinimi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 32(3), 1143-1175. DOI: 10.33417/tsh.875908
- Giddens, A. (2012). *Sosyoloji*. (C. Güzel, Çev.) İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Giddens, A. (2014). *Mahremiyetin Dönüşümü: Modern Toplumlarda Cinsellik, Aşk ve Erotizm*. (İ. Şahin, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Goodwin, K. (2018). *Dijital dünyada çocuk büyütme*. İstanbul: Aganta Kitap
- İnan Kaya, G. (2021). Dijital Çağda Çocuk Yetiştirme ve Eğitim: Değişen Roller. *İnsan ve İnsan*, 8(27), 83-100. <https://doi.org/10.29224/insanveinsan.819184>
- Johnson, N. F., & Francis, Z. (2022). Positive family relationships in a digital age: Hearing the voice of young people. *Children & Society*, 36(6), 933-948. doi.org/10.1111/chso.12548
- Karadağ, E., Tosuntaş, Ş. B., Erzen, E., Duru, P., Bostan, N., Mızrak Şahin, B., Çulha, İ., & Babadağ, B. (2016). The virtual world's current addiction: Phubbing. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 3(2), 223- 269. <https://doi.org/10.15805/addicta.2016.3.0013>.
- Kirst-Ashman, K. K., & Hull Jr, G. H. (2017). *Understanding Generalist Practice (Fifth Edition)*. Chicago: Brooks Cole.
- Kopuz, T., Turgut, Y. E., & Aktı Aslan, S. (2022). Dijital ebeveynlik tutumu ile çocukların güvenli internet kullanımları arasındaki ilişki üzerine bir inceleme. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(42), 123-153. <https://doi.org/10.14520/adyusbd.1111996>
- Kurttaş, E. M. (2025). Dijitalleşme ve Ailenin Dönüşümü. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Aile Yılı Özel Sayısı, 253-286.
- Kültür, A. (2025). Dijital Çağda Ailenin Dönüşümü: Ailede ve Ebeveynlikte Yeni Dinamikler. M. Ak ve A. O. Közleme içinde, *Değişen Toplum, Dönüşen Aile* (s. 142-163). Konya: Çizgi Kitabevi
- Lim, S. S. (2018). Transcendent parenting in digitally connected families: When the technological meets the social. In G. Mascheroni, C. Ponte & A. Jorge (Eds.), *Digital parenting: The challenges for families in the digital age* (pp. 31-39). Göteborg: Nordicom.
- Livingstone, S., & Blum-Ross, A. (2020). *Parenting for a digital future: How hopes and fears about technology shape children's lives*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oso/9780190874698.001.0001>
- Manap, A., & Durmuş, E. (2020). Development of digital parental awareness scale. *Inonu University Journal of the Faculty of Education*, 21(2), 978-993. <https://doi.org/10.17679/inuefd.711101>
- McDaniel, B. T., & Coyne, S. M. (2016). "Technoference": The interference of technology in couple relationships and implications for women's personal and relational well-being. *Psychology of Popular Media Culture*, 5(1), 85-98. <http://doi.org/10.1037/ppm0000065>.

- McDaniel, B. T., & Drouin, M. (2019). Daily technology interruptions and emotional and relational well-being. *Computers in Human Behavior*, 99, 1-8. <http://doi.org/10.1016/j.chb.2019.04.027>
- McDaniel, B. T., & Schramm, D. (2019). Technoference strategies: Managing family screen time. *Families and Communities*, November, 1-6. Erişim adresi: <https://extension.usu.edu/relationships/files/techostrategies.pdf>.
- McDaniel, B. T., Galovan, A. M., Cravens, J. D., & Drouin, M. (2018). "Technoference" and implications for mothers' and fathers' couple and coparenting relationship quality. *Computers in Human Behavior*, 80, 303-313. <http://doi:10.1016/j.chb.2017.11.019>
- Nisan, F., & Şentürk Kara, E. (2025). Teknolojik Gelişmelerin Aile İçi İletişime Yansımaları Karikatürler Üzerinden Okumak, İmgelem, Yeni Medya Çalışmaları Özel Sayısı, 195- 236.
- Odabaşı, H. F., Tekgöz, N., Hafizoğlu, R., & Aydın, S. (2024). Dijital çağda ailenin dönüşümü: Yeni nesil bağlar ve dinamikler (2. baskı) [Araştırma Raporu No. 2]. Enstitü Sosyal Yayınlar
- Onyeator, I. & Okpara, N. (2019). "Human communication in a digital age: Perspectives on interpersonal communication in the family." *New Media and Mass Communication*, 78, 35-45. DOI: 10.7176/NMMC
- Parlar, H., & Dere, S. (2025). Dijital Ebeveynliğin, Aile İçi İletişim ve Velinin Eğitime Katılımı Üzerine Etkisi: Yapısal Eşitlik Modeli. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 25(66), 79- 110. DOI:10.21560/spcd.vi.1404734
- Payne, M. (2021). *Modern social work theory*. (5th ed.) New York: Oxford University Press. Prenskey, M. (2001). Digital natives, digital immigrants. *On the Horizon*, MCB University Press, 9(5), October.
- Sancar, E. (2023). Z kuşağı ergen çocuk sahibi ebeveynlerin dijital ebeveynlik tutumlarının çocukları ile ilişkilerine etkisi. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 43(1), 54-67. <https://doi.org/10.26650/SJ.2023.43.1.0023>
- Semiz Türkoğlu, H. (2025). Dijital Çağda Aile ve İletişimin Dönüşümü: Medya, Kültür ve Toplumsal Yansımalar. *TRT Akademi*, 10(24), 379-385. <https://izlik.org/JA44YT77CM>
- Sheafor, B. W., & Horejsi, C. R. (2006). *Techniques and Guidelines for Social Work Practice* (7. b.). Boston: Pearson
- Stockdale, L. A., Coyne, S. M., & Padilla-Walker, L. M. (2018). Parent and child technoference and socioemotional behavioral outcomes: A nationally representative study of 10- to 20- year-old adolescents. *Computers in Human Behavior*, 88, 219-226. <http://doi.org/10.1016/j.chb.2018.06.034>.
- Şimşek, Z. C., Canbeldek, M., & Işıkoğlu, N. (2023). Ebeveynlerin pandemi sürecinde dijital ebeveynlik uygulamalarına yönelik deneyimleri. *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 55, 250- 271.
- Taipale, S. (2019). What Is a 'Digital Family'?. In *Intergenerational connections in digital families*. (pp. 11-24). Charm, Switzerland: Springer Nature AG. doi.org/10.1007/978-3-030-11947-8_2
- Topçu, D. & Pekince, H. (2025). Dijital Çağda Aile İlişkileri ve Değerler. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Aile Yılı Özel Sayısı, 96-122.
- Tuncay, T., & Tekin, H. H. (2021). *Sosyal Hizmet Mesleğinin ABC'si: Temel Kavramlar, Sosyal Sorunlar, Çalışma Alanları, Müdahale Ölçekleri*. Ankara: Nika Yayınevi.
- Turan, N. (2012). *Birey ve Aileler ile Sosyal Hizmet*. Ankara: SHUDER Genel Merkezi. Turkle, S. (2011). *Alone Together: Why We Expect More From Technology and Less From Each Other*. Basic Books/Hachette Book Group.
- Uludaşdemir, D., & Küçük, S. (2024). Raising awareness among adolescent cyberbullies and their parents in Türkiye through a web-based cyberbullying education program based on Pender's health promotion model. *Journal of Pediatric Nursing*, 77, 152-161. <https://doi.org/10.1016/j.pedn.2024.03.027>
- Walsh, F. (2016). *Strengthening family resilience* (3 rd ed.). New York: Guilford Publications Walsh, F. (2017). *Aile Dayanıklılığı Sıkıntılarla Dövülmüş Güçlü Yanlar*. F. Walsh içinde,

- Normal Aile Süreçleri: Büyüyen Çeşitlilik ve Karmaşıklık (M. Kaya, Çev., s. 409-438). Ankara: Pegem Akademi.
- Watson, A., Lupton, D., & Michael, M. (2021). "The COVID Digital Home Assemblage: Transforming The Home Into A Work Space During The Crisis". *Convergence The International Journal of Research into New Media Technologies*, 27(5), 1207-1221. doi:10.1177/13548565211030848
- Yam, F. C., & İlhan, T. (2020). Modern çağın bütünsel teknolojik bağımlılığı: Phubbing. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar - Current Approaches in Psychiatry*, 12(1), 1-15. <https://doi.org/10.18863/pgy.551299>.
- Yıldırım, İ. (2021). "Sosyal medya, dijital bağımlılık ve siber zorbalık ekseninde değişen aile ilişkileri üzerine bir değerlendirme." *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(5) 1237-1258.
- Yurt, R. G. (2025). Dijital Çağda Aile İlişkilerinin Çözülmesi ve Korunması: Dijital Muhafazakârlık Bağlamında Bir Değerlendirme. *The International New Issues in Social Sciences*, 13(2), 279-306. <https://izlik.org/JA58KR97LX>
- Yusufoğlu, Ö. Ş. (2023). Teknoloji Kullanımının Aile İlişkilerine Etkisi, H. Yazıt ve N. Köktürk (Ed.), *Sosyal Bilimler Üzerine Araştırmalar VIII içinde* (107-124), Gaziantep: Özgür Yayınları.
- Yücel, Ö. F. (2025). Dijital Dünyada Aile: TRT Haber İçeriklerinde Ailenin Konumu Üzerine Bir İnceleme. *TRT Akademi*, 10(24), 386-421. <https://doi.org/10.37679/trta.1664334>
- Zastrow, C. (2017). *Introduction to Social Work and Social Welfare: Empowering People* (12. b.). Boston: Cengage Learning.
- Zeybekoğlu Akbaş, Ö. & Dursun, C. (2020). Teknolojinin aileye etkisi: değişen ailenin dijital ebeveyn ve çocukları. *Turkish Studies- Social*, 15(4), 2245-2265 <https://dx.doi.org/10.29228/TurkishStudies.43395>

Bölüm 9

UZAKTAN EĞİTİM BAĞLAMINDA YÜKSEKÖĞRETİMDE TEKNOSTRES

Özden AKIL^{1*}

1. TEKNOSTRES

Teknostres kavramını ilk kez klinik psikolog Dr. Craig kullanmıştır (Azizoğlu ve Kaya, 2023; Jena ve Mahanti, 2014). Tanım olarak teknostres özetle “teknolojinin sebep olduğu stres halidir” (Çetin, 2017, s. 36). Başka anlatımlara göre ise “insanların yeni teknolojilerle olumsuz psikolojik bağlantısı” (Jena ve Mahanti, 2014, s. 1); “yeni teknolojilerle sağlıklı bir şekilde baş edemeden doğan modern bir hastalık” (Jena, 2015, s. 117) ve “insanların bilgi-iletişim teknolojileriyle etkili bir şekilde baş edememe hali “ (Ayyagari, 2012, s. 18) olarak tanımlanabilir. Tanımlardan yola çıkarak denilebilir ki; teknostres temel olarak teknolojiyle uğraşmak zorunda olan bireylerin davranış, düşünce, tutum ve bedenleri üzerinde olumsuz etki yaratıp özünde kaygı hissi oluşturan bir sorundur (Jena, 2015).

Teknostres genel olarak iş hayatında görülen bir sorundur. Çünkü teknolojik değişimler, iş hayatında daha çabuk ve daha görünür bir şekilde kendini hissettirir. Yaşanan teknolojik değişimlere devamlı ayak uydurmak zorunda kalan çalışanlar, yeni teknolojiye alışamama, onu anlayamama, oluşan teknik sorunları çözememe, fazla iş yüklenme, kendini güvensiz ve belirsizlik içerisinde hissetme gibi sorunlarla stres yaşayabilirler (Azizoğlu ve Kaya, 2023). Bu sorunun oluştuğunu gösteren belirtiler: “düşük özgüven, moralsizlik, yorgunluk, öfke, sinirlilik, devamsızlık, düşük konsantrasyon, hatalarda artış ve tükenmiş hissetmedir” (Çetin, 2017, s. 37). Ayrıca “düşük iş doyumunu, artan iş kaygısı, depresyon” (Taraftar vd., 2020, s. 82) ve düşük örgütsel bağlılık, örgütün amaç ve değerlerine bağlılığın azalması (Azizoğlu ve Kaya, 2023) da diğer teknostres sonuçlarıdır.

* Bu çalışma, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalında Dr. Özden AKIL'ın Doç. Dr. Fatih ARSLAN danışmanlığında hazırladığı “Akademisyenlerin Uzaktan Eğitim Sürecinde Mesleki Yabancılaşma Durumunun Dijital Dönüşüm Bağlamında Değerlendirmesi” başlıklı Doktora Tezi temele alınarak yazılmıştır.

¹ Dr., , ozdenankara@outlook.com, ORCID iD: 0000-0002-6181-4484

yaşadıkları bölge, kaldıkları ev ortamı, hane içerisindeki nüfus sayısı ve sahip oldukları teknolojik araçlar teknostres düzeylerini etkilediği gibi akademisyenlerin de görev yaptıkları üniversite türü, çalışma ortamları, iş güvenceleri ve sahip oldukları haklar etkilemektedir. Her iki grubun da mevcut şartlarının iyileştirilmesi, teknoloji eğitimlerinin düzenlenerek artırılması, teknoloji danışmanlarının görevlendirilmesi ve teknolojik altyapıların iyileştirilmesi teknostresi önlemede etkili olacak önerilerdir.

KAYNAKLAR

- Abd Aziz, N.N., Kader, M.A.R.A., & Ab Halim, R. (2021). The Impact of Technostress on Student Satisfaction and Performance Expectancy. *Asian Journal of University Education (AJUE)*, 17(4), 538-552. <https://doi.org/10.24191/ajue.v17i4.16466>
- Agbu, J.F. (2015). Assessing Technostress Among Open and Distance Learning Practitioners: A Comparative Study. *ASEAN Journal of Open Distance Learning*, 7(1), 43-56.
- Akgün, F. (2019). Öğretim Elemanlarının Bilgi ve İletişim Teknolojilerine Yönelik Kabulleri ve Teknostres Algıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Journal of Educational Sciences Research*, 9(2), 40-66. <https://izlik.org/JA73WG99FU>
- Aydın, E. (Ed.) (2023). *Güncel Örgütsel Davranış Yaklaşımları*. İstanbul: Efe Akademi Yayınları. (Not: Alıntı yapılan bölümün yazarları: Öznur Azizoğlu-Mustafa Kaya).
- Ayyagari, R. (2012). Impact of Information Overload and Tasktechnology Fit on Technostress. *Association for Information Systems AIS Electronic Library (AISeL)*, 18-22. <https://aisel.aisnet.org/sais2012/4>
- Chou, H.L., & Chou, C. (2021). A multigroup analysis of factors underlying teachers' technostress and their continuance intention toward online teaching. *Computers & Education*, 175(2021), 1-12. <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2021.104335>
- Çetin, D. (2017). Views of Academicians Related to Technostress. *12th International Balkan Education and Science Congress*, 36-47.
- Demiray, E. (2013). Uzaktan Eğitim ve Kadın Eğitiminde Uzaktan Eğitimin Önemi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 155-168.
- Gabbiadini, A., Paganin, G., & Simbula, S. (2023). Teaching after the pandemic: The role of technostress and organizational support on intentions to adopt remote teaching Technologies. *Acta Psychologica*, 236(2023), 1-9. <https://doi.org/10.1016/j.actpsy.2023.103936>
- Gökaslan, M.O. (2022). Akademisyenlerin Teknostres Kaynaklarının ve Teknostres Seviyelerinin Belirlenmesi. *MAKÜ-Uyg. Bil. Derg.* 6(2), 354-383. <https://doi.org/10.31200/makuubd.1149198>
- Jena, R., & Mahanti, P.K. (2014). An Empirical study of Technostress among Indian Academicians. *International Journal of Education and Learning*, 3(2), 1-10. <http://dx.doi.org/10.14257/ijel.2014.3.2.01>
- Jena, R.K. (2015). Impact of Technostress on Job Satisfaction: An Empirical Study among Indian Academician. *The International Technology Management Review*, 5(3), 117-124. <https://doi.org/10.2991/itmr.2015.5.3.1>
- Kader, M.A.R.A., Abd Aziz, N.N., Zaki, S.M., Ishak, M. & Hazudin, S.F. (2022). The effect of technostress on online learning behaviour among undergraduates. *Malaysian Journal of Learning and Instruction*, 19(1), 183-211. <https://doi.org/10.32890/mjli2022.19.1.7>
- Khlaif, Z.N., Sanmugam, M., Hattab, M.K., Bensalem, E., Ayyoub, A., Sharma, R.C., Joma, A., Itmazi, J., Najmi, A.H., Mitwally, M.A.A., Jawad, A.A., Ramadan, M., & Bsharat, T.R.K. (2023). Mobile technology features and technostress in mandatory online teaching during the COVID-19 crisis. *Heliyon*, 9(8), 1-14. <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2023.e19069>

- Moreno, A.G., Perez, J.J.C., Duque, S.A.O., & Gomez, J.J.O. (2020). Technoestrês Laboral Derivado De La Virtualidad Obligatoria Por Prevenciôn Del Covid-19 En Docentes Universitarios De Medellin (Colombia). *Trabalho (En) Cena*, 6(2021), 1-23. 10.20873/2526-1487e021003
- Tarafdar, M., Pirkkalainen, H., Salo, M., & Makkonen, M. (2020). Taking on the “Dark Side”--Coping With Technostress. *IEEE Computer Society*, 22(6), 82-89. 10.1109/MITP.2020.2977343
- Toraman, Ç., & Aktan, O. (2022). The relationship of academicians with technostress levels and job satisfaction in the COVID-19 process. *International Online Journal of Education and Teaching (IOJET)*, 9(4), 1695-1726.
- Tu, Q., Tarafdar, M., Ragu-Nathan, B.S. & Ragu-Nathan, T.S. (2007). How End-User Characteristics Affect Technostress: An Exploratory Investigation. *Rochester Institute of Technology RIT Scholar Works*, 11-2007, 821-826.
- Upadhyaya, P., & Vrinda (2021). Impact of technostress on academic productivity of university students. *Education and Information Technologies*, 26, 1647-1664. <https://doi.org/10.1007/s10639-020-10319-9>
- Yavuzer, H., & Kahraman, A.B. (2013). Nevşehir Üniversitesi'ndeki Uzaktan Eğitime Sosyolojik Bir Bakış. *NEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(2), 131-154. <https://izlik.org/JA32CP55DW>
- Weems-Landingham, V. (2021). Embracing Technostress to Overcome Online Teaching Challenges. *AURCO Journal*, 27, 30-40.
- Willermark, S., Högberg, K., & Nilsson, P. (2023). Exploring technostress in disruptive teaching practices. *IJWHM*, 16(4), 328-343. <https://doi.org/10.1108/IJWHM-10-2022-0161>

Bölüm 10

TÜRKİYE’DE ÖĞRETMENLİK MESLEĞİNİN DÖNÜŞÜMÜ ÜZERİNE ELEŞTİREL BİR BAKIŞ

İlhan KARAHAN¹

“Çocukları iyi eğitenler, onları dünyaya getirenlerden daha çok saygıya layıktır; çünkü onlar sadece onlara hayat vermişlerdir, diğerleri ise iyi yaşama sanatını öğretmişlerdir.”

Aristoteles

GİRİŞ

20.yüzyılın son çeyreğinde ABD’de Başkan Ronald Regan ve İngiltere’de Başbakan Margaret Thatcher döneminde uygulanmaya konulan neo-liberal politikalar, ülkemizde de 1980 sonrası T. Özal tarafından hayata geçirilmeye çalışılmıştır. Neo-liberalizm kavramı, büyük ölçüde “bırakınız yapsınlar” ilkesine dayanan klasik liberal ekonomik anlayışın yeniden canlandırılmasını ifade etmek amacıyla kullanılmaktadır. Bu yaklaşımı benimseyenler; ekonomik ve finansal alanlarda serbestleşmenin sağlanmasını, özelleştirme uygulamalarının yaygınlaştırılmasını, düzenleyici müdahalelerin azaltılmasını, serbest ticaretin teşvik edilmesini ve kamu harcamalarının sınırlandırılmasını savunmaktadır. Bu doğrultuda, ekonomide kamu sektörünün payının küçültülmesi ve özel sektör faaliyetlerinin önünün açılması temel hedefler arasında yer almaktadır. Ayrıca çevresel koruma politikalarının daha esnek hale getirilmesi de bu görüşün savunduğu unsurlardan biridir. Neo-liberal düşünceye göre, söz konusu politik çerçevenin hayata geçirilmesi durumunda ekonomik sistem, minimum düzeyde aksaklıkla ve kendi iç dinamikleriyle etkin bir biçimde işleyecektir (Eğilmez, 2020). Sürekli kazanç ve büyümeyi merkeze alan bu yaklaşım, metalaşma olgusunun toplumsal yaşamın tüm alanlarına yayılmasına zemin hazırlamıştır. Metalaşma, var olan değerlerin ve ilişkilerin piyasa mantığı çerçevesinde yeniden tanımlanarak alınıp satılabilir nesnelere dönüştürülmesini ifade etmektedir. Bu süreçte belirleyici olan unsur arz

¹ Dr., Milli Eğitim Bakanlığı, ikarahan40@gmail.com, ORCID iD: 0000-0003-0565-089X

Öğretmen alım politikalarının istikrarlı ve tutarlı olması da önemli bir diğer husustur. Sık sık değişen sistemler, hem öğretmen adaylarında belirsizlik yaratmakta hem de eğitim sisteminin bütünlüğünü zedelemektedir. Bu nedenle öğretmen yetiştirme ve istihdam süreçleri, sağlam bir kurumsal ve felsefi temele dayandırılmalı; uzun vadeli planlamalar doğrultusunda yürütülmelidir.

Son olarak, öğretmenlik mesleğinin toplumsal saygınlığını zedeleyebilecek söylem ve tutumlardan kaçınılmalıdır. Kamuoyunda öğretmenlere yönelik olumsuz algı oluşturabilecek açıklamalar, mesleğin itibarını doğrudan etkilemektedir. Bu noktada, hem yöneticilerin hem de medya organlarının daha dikkatli ve sorumlu bir dil kullanması gerekmektedir.

Sonuç olarak, öğretmenlik mesleğinin saygınlığını artırmak, yalnızca öğretmenlerin değil, tüm toplumun ortak sorumluluğudur. Ekonomik iyileştirmeler, mesleki özerklik, nitelik odaklı yaklaşımlar, istikrarlı politikalar ve saygılı bir toplumsal dil bir araya geldiğinde, öğretmenlik mesleği hak ettiği değere ulaşacaktır. Bu da daha güçlü, bilinçli ve gelişmiş bir toplumun inşasına katkı sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

- Atmaca, T. (2020). Öğretmenlerin Toplumsal Saygınlık ve İmajlarına Olumsuz Etki Eden Faktörlerin İncelenmesi, *Yaşadıkça Eğitim*, Cilt:34-Sayı:1, s.152-167.
- Aytaç, Ö. (2005). Modern Bürokratik Kurumlar ve Baskı Düzenleri, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:15-Sayı:1, s.249-278
- Buyruk, H. (2015). *Öğretmen Emeliğinin Dönüşümü*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Cantürk, G. (2021). Öğretmenlerin Karşılaştıkları Ekonomik Sorunlar ve Maaş Artışı Talepleriyle İlgili Görüşleri: Twitter Analizi, *MM-Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, MM-UEBD/IJES (2020) 5(2), 202-223 <https://doi.org/10.46762/mamulebd.991380>.
- Çelik Z., Bozgeyikli H. ve Yurdakul, S. (2020). *Eğitime Bakış 2020 İzleme ve Değerlendirme Raporu*, Eğitim- Bir-Sen Yayınları:113.
- Çetin, A. ve Ünsal, S. (2019). Merkezi Sınavların Öğretmenler Üzerinde Sosyal, Psikolojik Etkisi ve Öğretmenlerin Öğretim Programı Uygulamalarına Yansıması, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* (H. U. Journal of Education) 34(2): 304-323 [2019] doi: 10.16986/HUJE.2018040672
- Doğan S., Demir S. B. ve Turan, N. (2013). Ücretli Öğretmenlik Uygulamasının Değerlendirmesi,- *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 8/12 Fall 2013, p. 371-390.
- Eğilmez, M. (2020). *Değişim Sürecinde Türkiye: Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Sosyo-Ekonomik Bir Değerlendirme*, Remzi Kitapevi, İstanbul.
- Ertürk, E. (2018). *Türkiye’de Öğretmenlik Mesleğinin Dönüşümü*, Türkiye’de Eğitimin Neoliberal Dönüşümü, (Çev. Akın Demirci), Töz Yayınları, Ankara.
- Günhan, K.N. ve Bümen, T.N, (2024). Türkiye’de Gölge Eğitim Üzerine Bir Meta Sentez Çalışması, *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 62, s.179-214,
- Güven, U. ve Sezer, B.B. (2020). Velilerin Öğretmenler Üzerindeki Baskıların Öğrenci Başarısı Üzerine Etkisi, *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt:21, S:3, s.1380-1398.

- Kaypak, B. ve Bimay, M. (2019). Küreselleşme Sürecinde Kamu Politikalarında Yaşanan Değişimler, *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi (ASSAM-UHAD)-ASSAM International Refereed Journal*, Cilt: 6, Sayı: 15, s.21-38.
- Keleş, O. ve Aslan, G. (2022). Neoliberal Politikaların Öğretmenlik Mesleğine Yansımalarına İlişkin Öğretmen Görüşlerinin İncelenmesi, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Yıl: 2022, Cilt: 55, Sayı: 2, 509-540.
- Kesken, J. ve Karadeniz, E. A. (2011). Akılcılığın Akıldışılığı: Mc Donaldlaştırma Bağlamında Modern Örgütleri Anlamak, *Journal of Yasar University*, 2011 23(6), s.3769-3781.
- Keskin, D. (2012). *Bitmeyen Sınavlar Yaşanmayan Hayatlar: Eğitimde Paradigma Değişimi*, Dipnot Yayınları, Ankara.
- Kızıldaş, U. (2018). *Eğitimde İktisadi Rasyonalite: Yükseköğretime Geçiş Sınavları Üzerine Bir Çözümleme*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, Ankara, Erişim Adresi: <https://dspace.ankara.edu.tr>.
- Kızıldaş, Y. (2022). *Ana Haber Bülteni Öğretmenlere ve Öğretmen Adaylarına Yönelik*, Nobel Bilimsel Eserler, Ankara.
- Koşar, D., Er, E., Koşar, S. ve Kılınç, A. Ç. (2018). Öğretmen Atamalarında Sözlü Sınav Uygulamasının Değerlendirilmesi: Atanan ve Atanmayan Öğretmen Adaylarının Görüşlerine Dayalı Nitel Bir Analiz, *Milli Eğitim Dergisi*, C.47, S.218, s.135-162.
- Köse, H. Ö. (2007). *Küreselleşmenin Devlet ve Kamu Yönetimi Üzerindeki Etkileri. Bilgi Çağında Türk Kamu Yönetiminin Yeniden Yapılandırılması*, (Ed.: Nohutçu, Ahmet & Balcı, Asım), Beta Basım Yayın, İstanbul.
- Morris, A. (2011). Student Standartized Testing: Current Practices in OECD Countries and a Literature Rewiev. OECD.
- OECD. (2020). Education at galance 2020: OECD indicators. Organization for Ekonomik Co-operatin and Development.
- Polat, M. (2022). Öğretmen Yetiştiren Kurumların Mevcut Durumu, Yapısı ve Sorun Alanları, Eğitim İzleme Raporu 2022 öğretmenliğin Dönüşümü, *İlke Yayınları*:166, Alan İzleme Raporu:12
- Sağlam, M. ve Sağlam, A. Ç. (2005). Öğretmenlik Mesleğinin Maddi Yönüne İlişkin Genel Bir Değerlendirme, *Dergi Park*, Cilt 3, S.3, s.317-328.
- Sahlberg, P. (2020). *Eğitimde Finlandiya Modeli*, (çev.C.Mavituna), Metropolis Yayıncılık, İstanbul.
- Standing, G. (2020). *Prekarya Yeni Tehlikeli Sınıf*, (Çev. Engin Bulut), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Stevenson, H. (2007). Restructuring Teachers' Work and Trade Union Responses in England: Bargaining for Change?, *American Educational Research Journal*, Vol: 44, No. 2, pp. 224 –251.
- Şanal, M. (2020). Türkiye'de Öğretmen Yetiştirme Sorununa Tarihsel ve Eleştirel Bakış, *Eğitim Bakış:Eğitim-Öğretim ve Bilim Araştırma Dergisi*, Sayı:48, s.1-11.
- Ünal, L. I. (2005). Öğretmen İmgesinde Neoliberal Dönüşüm, *Eğitim Bilim Toplum Dergisi* 3(11):4-15.
- Yıldız, A. (2013). Türkiye'de Öğretmenlik Mesleğinin Dönüşümü: İdealist Öğretmenden Sınava Hazırlayıcı Teknisyen Öğretmene, *Eleştirel Pedagoji Dergisi*, Sayı:27, s.44-50.
- Yıldız, A. ve Ünlü, D. (2017). *Metaforlarla Öğretmenliğin Dönüşümü: "Dün Heybetli Bir Şelaleydik, Bugün İse Kurumaya Yüz Tutmuş Dere"*, Eleştirel Eğitim Seçkisi, (Ed. N.S. Baykal v.d.), Pegem Akademi, Ankara
- Yücel. Ş. vd., (2023). İlkokul Yönetici ve Öğretmenlerine Veli Baskısı Konusunda Öğretmen Görüşler, *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi*, 6(8), s.991-1005. DOI:10.26677/TR1010.2023.1263

İNTERNET KAYNAKLARI

- [https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=7528&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5/\(E.T.20/12/2025\)](https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=7528&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5/(E.T.20/12/2025)).
- [https://www.memurlar.net/haber/1152446/ogretmenin-alim-gucu-eridi-maaslar-38-gram-altindan-11-grama-dustu.html/\(E.T.21/12/2025\)](https://www.memurlar.net/haber/1152446/ogretmenin-alim-gucu-eridi-maaslar-38-gram-altindan-11-grama-dustu.html/(E.T.21/12/2025)).

- [https://www.turkis.org.tr/turk-is-kasim-2025-aclik-ve-yoksulluk-siniri/#:~:text=G%C4%B1da%20harcamas%C4%B1%20ile%20giyim%2C%20konut,%2C69%20TL%20'ye%20y%C3%BCkseldi/\(E.T.21/12/2025\).](https://www.turkis.org.tr/turk-is-kasim-2025-aclik-ve-yoksulluk-siniri/#:~:text=G%C4%B1da%20harcamas%C4%B1%20ile%20giyim%2C%20konut,%2C69%20TL%20'ye%20y%C3%BCkseldi/(E.T.21/12/2025).)
- [https://www.egitimis.org.tr/assets/files/basin-yayin/6922e6d9a4413176389500146.pdf/\(E.T.21/12/2025\).](https://www.egitimis.org.tr/assets/files/basin-yayin/6922e6d9a4413176389500146.pdf/(E.T.21/12/2025).)
- <https://turkegitimsen.org.tr/24-kasimda-ogretmenlerimizin-hal-i-pur-meali/E.T.21/12/2025.>
- <https://avmehmetgenc.com/ogretmen-maaslari-ne-kadar-2025-zamli-son-hali/E.T.21/12/2025.>
- <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=233&MevzuatTur=4&MevzuatTer-tip=5/E.T.22/12/2025.>
- <https://sgb.meb.gov.tr/www/2024-2025-orgun-egitim-istatistikleri-yayimlandi/icerik/771/tr#:~:text=%C3%96%C4%9Fretmen%20say%C4%B1s%C4%B1%20bir%20%C3%B6nceki%20y%C4%B1la,milyon%20187%20bin%20409'dur/E.T.22/12/2025.>
- [https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=7528&MevzuatTur=1&MevzuatTer-tip=5/22/12/2025\).](https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=7528&MevzuatTur=1&MevzuatTer-tip=5/22/12/2025).)
- <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2024/12/20241221-2.htm/E.T.22/12/2025.>
- [https://turkegitimsen.org.tr/2024-2025-egitim-ogretim-yilinda-ucretli-ogretmen-sayisi-78-ilde-86-bin-136ya-yukseldi/#:~:text=Yapt%C4%B1%C4%9F%C4%B1m%C4%B1z%20ara%C5%9F%C4%B1rmaya%20g%C3%B6re%3B%20%C3%BClkemizde%202024,bin%20413%20art%C4%B1%C5%9F%20dikkat%20%C3%A7ekicidir./E.T.23/12/2025\).](https://turkegitimsen.org.tr/2024-2025-egitim-ogretim-yilinda-ucretli-ogretmen-sayisi-78-ilde-86-bin-136ya-yukseldi/#:~:text=Yapt%C4%B1%C4%9F%C4%B1m%C4%B1z%20ara%C5%9F%C4%B1rmaya%20g%C3%B6re%3B%20%C3%BClkemizde%202024,bin%20413%20art%C4%B1%C5%9F%20dikkat%20%C3%A7ekicidir./E.T.23/12/2025).)
- https://ogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2016_11/03111224_ooky.pdf/E.T.24/12/2025.
- <https://www.pervinkaplan.com/detay/ozel-okul-ogretmenleri-biz-kole-veli-de-musteri-gibi-goruyor/20462/E.T.24/12/2025.>
- <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=7528&MevzuatTur=1&MevzuatTer-tip=5/E.T.25/12/2025.>
- <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2025/01/20250116-2.htm/E.T.25/12/2025.>
- https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2025_12/23100922_9_cizelgeveesaslar.pdf/E.T./26/12/2025.
- https://oygm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_02/26142742_PEDAGOJYK_FORMASYON_EYYTYMY_SERTIFYKA_PROGRAMINA_YLYYKYN_USUL_VE_ESASLAR.pdf/E.T.26/12/2025.
- https://akademi.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2026_03/69b8e4d63f6bd593218903_HAZIRLIK_E%C4%9E%C4%B0T%C4%B0M%C4%B0_Y%C3%96NETMEL%C4%B0%C4%9E-C4%B0.pdf/E.T. 25/03/2026.

Bölüm 11

ANNELİK İDEOLOJİSİ VE MODERN KADININ ÇİFTE YÜĞÜ

Pınar BAYKAN¹

GİRİŞ

Annelik çoğu zaman biyolojik bir gerçeklik olarak ele alınsa da sosyolojik açıdan incelendiğinde toplumsal normlar, kültürel değerler ve toplumsal cinsiyet ilişkileri tarafından şekillendirilen bir kurumdur. Modern toplumlarda annelik yalnızca çocuk doğurma ve bakım verme pratiğı değil, aynı zamanda kadın kimliğinin önemli bir parçası olarak kurgulanan bir toplumsal rol niteliğı taşımaktadır. Bu bağlamda anneliğe ilişkin beklentiler, kadınların aile içindeki konumlarını ve çalışma yaşamındaki deneyimlerini doğrudan etkilemektedir.

Ataerkil toplumsal yapıdan kaynaklanan, kadınlara toplumsal cinsiyet rollerine bağlı olarak yüklenen çocuk bakımı ve yetiştirilmesi sorumluluğı, onların iş yaşamındaki ilerlemesini ve fırsatlara erişimini önemli ölçüde kısıtlayan bir engel oluşturmaktadır. Annelik, yalnızca biyolojik bir gerçek değildir, aynı zamanda toplumsal cinsiyet normlarıyla belirlenen bir sorumluluk alanı olarak kadınlara atfedilmektedir. Bu durum, anneliğı ileri yaşlara geciktirmekte ya da çalışan kadınlar için birçok yönlü zorluklar yaratmaktadır. İş ve aile yaşamı birbirleriyle sıkı bir şekilde ilişkili olduğundan, bu alanlar arasındaki olumlu veya olumsuz etkileşim, konunun sosyolojik boyutunu daha da önemli hale getirmektedir.

Sanayileşme ve modernleşme süreçleri sayesinde kadınların eğitim seviyelerinin artması ve işgücüne katılma oranlarının yükselmesi, toplumsal cinsiyet rollerinde bir dönüşüm yaratmıştır. Ancak, kadınların kamusal alana katılımının artması annelik rolünün sona ermesine neden olmamış, aksine daha yoğun ve karmaşık bir şekilde yeniden şekillenmesine yol açmıştır. Günümüzde kadınlardan, hem iş hayatında başarılı olmaları hem de çocuklarına özen gösteren “iyi anne” rolünü üstlenmeleri beklenmektedir. Bu durum, modern kadının hem

¹ Arş. Gör. Dr. Munzur Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Genel Sosyoloji ve Metodoloji AD, pinarbaykan@munzur.edu.tr, ORCID iD: pinarbaykan@munzur.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-4545-794X

Sonuç olarak modern toplumda annelik, bir yandan kadınlara yeni fırsatlar ve özneleşme alanları sunarken, diğeryandan toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin yeniden üretildiğı bir alan olma özelliğini sürdürmektedir. Kadınların hem ücretli emek hem de bakım emeğini birlikte yürütmek zorunda kalmaları, yapısal eşitsizliklerin devam ettiğini göstermektedir. Bu nedenle anneliğe ilişkin tartışmaların yalnızca bireysel deneyimler üzerinden değil, aynı zamanda toplumsal, ekonomik ve politik bağlamlar içerisinde ele alınması büyük önem taşımaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanabilmesi için bakım emeğinin yeniden dağıtılması, kamusal politikaların güçlendirilmesi ve anneliğe yüklenen normatif beklentilerin sorgulanması gerekmektedir. Bu bağlamda annelik, yalnızca özel alanla sınırlı bir deneyim değil, aynı zamanda toplumsal dönüşümün merkezinde yer alan kritik bir sosyolojik mesele olarak değerlendirilmelidir.

KAYNAKLAR

- Acar-Savran, G. (2009). *Beden Emek Tarih: Diyalektik Bir Feminizm İçin*. Kanat Kitap.
- Aktaş, G. (2019). Günümüz Toplumlarında Anneliğın Değişen Biçimlerini Sosyal Medya Kullanıcıları Üzerinden Değerlendirmek. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 36(2), 253–271.
- Alp, S., Kilitci Calayır, A., Ağcabey, S. (2020). Dijital Geleceğın Mimarı Anneler İçin Dijital Anne Rehberi. *Dijital Anne Projesi, Technologist Women Platformu*.
- Badinter, E. (1992). *Annelik Sevgisi: 17. Yüzyıldan Günümüze Bir Duygunun Tarihi* (K. Çelik, Çev.). Afa Yayınları.
- Başak, S., Kınır, S., Yaşar, Ş. (2013). *Kadının Görünmeyen Emeğı: İkinci Vardiya*. Anka Kadın Araştırma Merkezi.
- Baykan, P. (2020). *Sosyolojik Yaklaşımların Aileye Bakışı*. E. Dikici, Olcay Tire, Z. S. Adıgüzel (Edt.), *Aile ve Sosyoloji içinde (ss.77-94)*. Eğitim Yayınevi.
- Baykan, P. (2025). *Anneliğın Çalışma Hayatındaki Tezahürlerinin Sosyopsikolojik Açından İncelenmesi*, (Yayımlanmamış doktora tezi). İnönü Üniversitesi.
- Beauvoir, S. D. (2010). *Evlilik Çağı*. (B. Onaran, Çev.). Payel Yayınevi.
- Bora, A. (2001). *Türk Modernleşme Sürecinde Annelik Kimliğinin Dönüşümü*. A. İlyasoğlu, N. Akgökçe (Yay. Haz.), *Yerli Bir Feminizme Doğru*. Sel Yayıncılık.
- Budig, M. J., England, P. (2001). The Wage Penalty for Motherhood. *American Sociological Review*, 66(2), 204–225.
- Çubukçu, N. (2006). Kadınların Eğitim Düzeyi Arttıkça, İşgücüne Katılım İmkânları da Artmaktadır. *Toprak İşveren Dergisi*, 69.
- Dean, L., Churchill, B., Ruppner, L. (2021). The Mental Load: Building A Deeper Theoretical Understanding Of How Cognitive and Emotional Labor Overload Women And Mothers. *Community. Work & Family*.1-17
- Deem, R. (1995). *Feminism And Leisure Studies*. C. Critcher, P. Bramham, A. Tomlinson (Edt.), *Sociology Of Leisure: A Reader in (pp. 247–255)*. E & FN Spon.
- Demirbilek, T. (2007). Vardiyalı Çalışmanın Kadının Aile ve Sosyal Yaşamına Etkisi. *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 7(13), 77–98.
- Douglas, S. J., & Michaels, M. W. (2004). *The Mommy Myth*. Free Press.
- Hays, S. (1996). *The Cultural Contradictions Of Motherhood*. Yale University Press.

- Hall S. (1994 a). İdeolojinin Yeniden Keşfi: Medya Çalışmalarında Baskı Altında Tutulmanın Geri Dönüşü. M. Küçük, (Ed), Medya, İktidar, İdeoloji 57-103. Ankara.
- Hall S. (1994b) Kültür, Medya.,İdeolojik Etki. M. Küçük, (Ed). Medya, İktidar, İdeoloji 169-209. Ankara.
- Hochschild, A. R., & Machung, A. (2012). The second shift: Working families and the revolution at home. Penguin.
- Kandiyoti, D. (1988). Bargaining with Patriarchy. *Gender & Society*, 2(3), 274–290.
- Karlı, E. (2019). Modernleşme Sürecinde Çözülen Aile Yapısı ve Kadının Yeniden İnşası. *Uluslararası Hukuk ve Sosyal Bilim Araştırmaları Dergisi*, 1(1),1-14.
- Kutanış, R. Ö. (2008). Yönetici Kadın Olmanın Zorlukları. F. Fidan, T. Yılmaz (Edt.), *Kadın, Çalışma ve Toplum içinde*. Sakarya Yayıncılık.
- Lupton D. (2016). The Use and Value of Digital Media for Information About Pregnancy and Early Motherhood: A Focus Group Study. *BMC Pregnancy and Childbirth* 16(1),1-10.
- Marshall, G.(1999).Sosyoloji Sözlüğü (O.Akınhay&D.Kömürcü,Çev.).Bilim ve Sanat Yayınları.
- Miller, T. (2010). Annelik Duygusu: Mitler ve Deneyimler. İletişim Yayınları.
- Moser, C. O. (1989). Gender Planning In The Third World: Meeting Practical And Strategic Gender Needs. *World Development*, 17(11), 1799–1825.
- Seçer, H. Ş. (2010). Çalışan Anneler ve Çalışan Annelere Yönelik Ayrımcılık. Altın Nokta Yayınevi.
- Şenyurt, C. (2008). Türk Televizyon Dizilerinde Kadın İmajı. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi.
- Thomas G. M. & Lupton D. (2015). Playing Pregnancy: The Ludification and Gamification of Expectant Motherhood in Smartphone Apps. *M/C Journal* 18(5), 1
- Timurturkan, M. (2019). Ebeveynlik ve Dijital Medya: Anneliğe İlişkin Yaratılan Yeni Temsiller ve Dayanışma Örüntüleri. *Mediterranean Journal of Humanities*, 9(1), 315–333.
- Tire, O. (2020). Geçmişten Günümüze Aile ve Evlilik. E. Dikici, Olcay Tire, Z. S. Adıgüzel (Edt.), *Aile ve Sosyoloji içinde* (ss.7-30). Eğitim Yayınevi.
- Tire, O. (2020). Kültür ve Toplumsal Cinsiyet. E. Dikici, O. Bingöl (Edt.), *Kültür ve Sosyoloji içinde* (ss. 75–95). Eğitim Yayınevi.
- Yazıcı, Z. N. (2021). E-Dünya'da Yeni Bir Rol: Dijital Annelik. *On Dokuz Mayıs Üniversitesi Kadın ve Aile Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 115–132.

Bölüm 12

ANNELERDE SOSYAL ONAY İHTİYACI İLE SHARENTİNG ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ*

Ahmet TÜRK¹
Hilal Meryem EVRAN²
Nisanur ÇAKMAK³
Busenaz KARATAŞ⁴
Cemile TEKİN⁵

GİRİŞ

21. yüzyılda dijital teknolojilerin ve internetin gündelik hayata derinlemesine nüfuz etmesi, bireylerin iletişim biçimlerini, sosyalleşme pratiklerini ve kimlik inşası süreçlerini köklü bir şekilde dönüştürmüş; aile kurumunun işlevlerini ve ebeveynlik kültürünü fiziksel mekânlardan dijital platformlara taşıyarak yeni bir sosyolojik gerçeklik meydana getirmiştir (Avcı ve Yalman-Polatlar, 2025). Günümüzde ebeveynler, çocuk yetiştirme süreçlerini, deneyimlerini ve çocuklarına dair özel anları sosyal medya platformlarına taşıyarak dijital ebeveynlik olarak adlandırılan yeni bir olgunun öznesi haline gelmişlerdir (Baloğlu, 2023). Geleneksel aile albümlerinin yerini dijital platformların almasıyla birlikte, ebeveynlerin çocuklarına dair görsel, işitsel ve kişisel verileri, gelişim süreçlerini ve anlık deneyimlerini sosyal ağlarda paylaşması, literatürde sharenting kavramıyla tanımlanan küresel bir davranış kalıbına dönüşmüştür (Ayhan ve Öztürk, 2021).

* Bu çalışma, Öğr. Gör. Ahmet TÜRK danışmanlığında yürütülen ve TÜBİTAK 2209-A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Destekleme Programı tarafından desteklenen 1919B012423876 numaralı projeden üretilmiştir

¹ Öğr. Gör., Sinop Üniversitesi, Türkeli Meslek Yüksekokulu, Çocuk Koruma ve Bakım Hizmetleri Pr., aturk@sinop.edu.tr, ORCID iD: 0000-0001-5782-3794

² Öğrenci, Sinop Üniversitesi, evranhilalmeryem@gmail.com, ORCID iD: 0009-0003-7589-6067

³ Öğrenci, Sinop Üniversitesi, nisanurcakmak6161@gmail.com, ORCID iD: 0009-0001-7692-9559

⁴ Öğrenci, Sinop Üniversitesi, busenaz2004@icloud.com, ORCID iD: 0009-0007-5218-2802

⁵ Öğrenci, Sinop Üniversitesi, tekincemile50@gmail.com, ORCID iD: 0009-0007-9512-3650

KAYNAKLAR

- Adawiah, L. R., & Rachmawati, Y. (2021). Parenting program to protect children's privacy: The phenomenon of sharenting children on social media. *JPUD-Jurnal Pendidikan Usia Dini*, 15(1), 162-180. <https://doi.org/10.21009/JPUD.151.09>
- Aksakoğlu, G. (2001). *Sağlıkta araştırma teknikleri ve analiz yöntemleri*. Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları.
- Ammari, T., Kumar, P., Lampe, C., & Schoenebeck, S. (2015). Managing children's online identities: How parents decide what to disclose about their children online. In *Proceedings of the 33rd annual ACM conference on human factors in computing systems* (pp. 1895-1904). Association for Computing Machinery
- Aslan, S., & Durmuş, E. (2020). Okul öncesi dönemde güncel bir ebeveyn davranışı: Sharenting. *Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi*, 4(1), 135-151. <https://doi.org/10.24130/eccd-jecs.1967202041185>
- Avcı, A., & Yalman Polatlar, D. (2025). Sharenting ve dijital mahremiyet: çocuk haklarının güvence altına alınmasında çocuk ombudsmanlığı kurumu için yeni sorumluluk alanları. *Ombudsman Akademik*, (Özel Sayı 3: Aile), 575-599. <https://doi.org/10.32002/ombudsmanakademik.1699540>
- Ayan, S., & Bilican Gökkaya, V. (2018). Child sexual abuse: The relationship between the type of abuse and the risk factors. *Journal of Human Sciences*, 15(2), 816-822.
- Ayhan, H., & Öztürk, E. (2021). Dijital dünyada ebeveyn olmanın görünürde normal bir yansıması olarak paylaşılan ebeveynlik (sharenting): Geleneksel bir derleme. *Türkiye Klinikleri Journal of Forensic Medicine and Forensic Sciences*, 18(2), 165-177. <https://doi.org/10.5336/forensic.2021-82082>
- Baloğlu, E. (2023). Instagram çağının dijital ebeveynleri: Sharenting bağlamında bir inceleme. *TRT Akademi*, 8(19), 766-785. <https://doi.org/10.37679/trta.1328354>
- Belk, R. W. (2013). Extended self in a digital world. *Journal of Consumer Research*, 40(3), 477-500. <https://doi.org/10.1086/671052>
- Bilican Gökkaya, V. (2019). Toplumsal sorun alanlarından toplumsal cinsiyet, kadın ve eğitim. Y. Daşlı (Ed.), *Sosyal Sorunlarda Güncel Tartışmalar* (ss. 73-88) içinde. Anı Yayıncılık.
- Bilican Gökkaya, V., Öztürk, M., & Kılıç, G. (2025). *On foster family and trainings given to foster families*. 11th Ankara International Congress on Scientific Research.
- Birleşmiş Milletler. (1989). *Çocuk haklarına dair sözleşme*. UNICEF Türkiye. 20 Haziran 2025 tarihinde <https://www.unicef.org/turkiye/cocuk-haklarına-dair-sozlesme> adresinden erişildi.
- Blum-Ross, A., & Livingstone, S. (2017). "Sharenting," parent blogging, and the boundaries of the digital self. *Popular Communication*, 15(2), 110-125. <https://doi.org/10.1080/15405702.2016.1223300>
- Briazu, R. A., Floccia, C., & Hanoch, Y. (2021). Facebook sharenting in mothers of young children: The risks are worth it but only for some. *Technology, Mind, and Behavior*, 2(4), 308-318. <https://doi.org/10.1037/tmb0000051>
- Brosch, A. (2016). When the child is born into the Internet: Sharenting as a growing trend among parents on Facebook. *The New Educational Review*, 43(1), 225-235. <https://doi.org/10.15804/tner.2016.43.1.19>
- Brosch, A. (2018). Sharenting-Why do parents violate their children's privacy?. *The New Educational Review*, 54(4), 75-85. <https://doi.org/10.15804/tner.2018.54.4.06>
- Cai, X. (2023). Do I have the right to share? Sharenting and psychological ownership of children's information in the US. *Journal of Children and Media*, 17(4), 579-597. <https://doi.org/10.1080/17482798.2023.2260015>
- Chae, J. (2015). "Am I a better mother than you?": Media and 21st-century motherhood in the context of the social comparison theory. *Communication Research*, 42(4), 503-525. <https://doi.org/10.1177/0093650214534969>

- Chalklen, C., & Anderson, H. (2017). Mothering on Facebook: Exploring the privacy/openness paradox. *Social Media+ Society*, 3(2), 1-10. <https://doi.org/10.1177/2056305117707187>
- Cino, D., Demozzi, S., & Subrahmanyam, K. (2020). Why post more pictures if no one is looking at them? Parents' perception of the Facebook like in sharenting. *The Communication Review*, 23(2), 122-144. <https://doi.org/10.1080/10714421.2020.1797434>
- Ervüz, C., & Türk, A. (2025). Çocuk hakları perspektifinden koruyucu aile sisteminin değerlendirilmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, (Aile Özel Sayısı Cilt -2), 449-480. <https://doi.org/10.21560/spcd.v2025i88554.1624518>
- Fox, A. K., & Hoy, M. G. (2019). Smart devices, smart decisions? Implications of parents' sharenting for children's online privacy: An investigation of mothers. *Journal of Public Policy & Marketing*, 38(4), 414-432. <https://doi.org/10.1177/0743915619858290>
- George, D., & Mallery, P. (2010) *SPSS for windows step by step: A Simple guide and reference 17.0 update* (10th Edition). Pearson.
- Hidayanto, S., & Athalarik, F. M. (2024). Sharenting practices by millennial parents as an effort to gain social recognition. *Jurnal Komunikasi*, 19(1), 103-118. <https://doi.org/10.20885/komunikasi.vol19.iss1.art6>
- Holiday, S., Norman, M. S., & Densley, R. L. (2022). Sharenting and the extended self: Self-representation in parents' Instagram presentations of their children. *Popular communication*, 20(1), 1-15. <https://doi.org/10.1080/15405702.2020.1744610>
- Karaşar, B., & Ögütölmüş, S. (2016). Sosyal Onay İhtiyacı Ölçeği: Geçerlik ve güvenilirlik analizi. *Ege Eğitim Dergisi*, 17(1), 84-104.
- Karasar, N. (2003). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Nobel Yayın.
- Kılıç, K., & Tepeli, K. (2025). Annelerin paylaştıkları ebeveynlik eylemleriyle çocuklarının sosyal medya kullarımlarına yönelik görüşleri arasındaki ilişki. *Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi*, 9(1), 35-52. <https://doi.org/10.24130/eccdjecs.1967202591595>
- Klucarova, S., & Hasford, J. (2023). The oversharenting paradox: When frequent parental sharing negatively affects observers' desire to affiliate with parents. *Current Psychology*, 42(8), 6419-6428. <https://doi.org/10.1007/s12144-021-01986-z>
- Lazard, L., Capdevila, R., Dann, C., Locke, A., & Roper, S. (2019). Sharenting: Pride, affect and the day-to-day politics of digital mothering. *Social and Personality Psychology Compass*, 13(4), e12443. <https://doi.org/10.1111/spc3.12443>
- Leckart, S. (2012). *The Facebook-free baby*. 15 Nisan 2025 tarihinde <https://www.wsj.com/articles/SB10001424052702304451104577392041180138910> adresinden erişildi.
- Marasli, M., Suhendan, E., Yilmazturk, N. H., & Cok, F. (2016). Parents' shares on social networking sites about their children: Sharenting. *The Anthropologist*, 24(2), 399-406. <https://doi.org/10.1080/09720073.2016.11892031>
- Mehler, D. M., Edelsbrunner, P. A., & Matić, K. (2019). Appreciating the significance of non-significant findings in psychology. *Journal of European Psychology Students*, 10(4), 1-7. <https://doi.org/10.5334/E2019A>
- Minkus, T., Liu, K., & Ross, K. W. (2015). Children seen but not heard: When parents compromise children's online privacy. In *24th International World Wide Web Conference* (pp. 776-786). Association for Computing Machinery. <https://doi.org/10.1145/2736277.2741124>
- Müezzın, Y. (2022). *The parental and individual predictors of sharenting within a Turkish speaking sample* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Eastern Mediterranean University.
- Ögel-Balaban, H. (2022). Demographic, social network structure-and Instagram use-related factors predicting parents' sharenting behaviors. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 14(1), 28-36. <https://doi.org/10.18863/pgy.1026147>
- Orhan-Kılıç, B., Ateş, E. G., Kılıç, S., İlarıslan, N.E.C., Konuksever, D., & Ulukol, B. (2023). Measuring sharenting behavior: Validity and reliability of the Turkish version of the sharenting evaluation scale. *Annals of Medical Research*, 30 (10), 1257-1263. <https://doi.org/10.5455/annalsmedres.2023.08.213>

- Orhan-Kılıç, B., Kılıç, S., & Ulukol, B. (2024). Exploring the relationship between social media use, sharenting practices, and maternal psychological well-being. *Archives de Pédiatrie*, 31(8), 519-526. <https://doi.org/10.1016/j.arcped.2024.04.008>
- Öztürk, M. (2019). *Gençlerde sosyal medya kullanım düzeyi ve yalnızlık*. Usbik 2019 Nevşehirsosyal Bilimler Kongresi.
- Öztürk, M., & Türk, A. (2025). Kadın akademisyenlerde iş-aile yaşam çatışması ve iş doyumunu: Medeni durum düzenleyici rolü. *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, 8(1), 264-284. <https://doi.org/10.33708/ktc.1612778>
- Öztürk, M., Ünal, V., Türk, A., & Temiz, S. (2023). Pandemi sonrası bireylerin umutsuzluğunun farklı değişkenler açısından kuşaklara göre karşılaştırmalı olarak incelenmesi. *Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi*, 21, 56-71. <https://doi.org/10.46218/tshd.1233382>
- Peng, Z. (2023). Your growth is my growth: examining sharenting behaviours from a multiparty privacy perspective. *Communication Research and Practice*, 9(3), 271-289. <https://doi.org/10.1080/22041451.2023.2216584>
- Putri, N. R., Harkan, A. A., Khairunnisa, A. A., Nurintan, F., & Ahdiyati, M. A. (2021). Construction of "sharenting" reality for mothers who shares children's photos and videos on Instagram. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, 558, 782-788. <https://doi.org/10.2991/assehr.k.210531.099>
- Ranzini, G., Newlands, G., & Lutz, C. (2020). Sharenting, peer influence, and privacy concerns: A study on the Instagram-sharing behaviors of parents in the United Kingdom. *Social Media+ Society*, 6(4),1-13. <https://doi.org/10.1177/2056305120978376>
- Romero-Rodríguez, J.-M., Kopecký, K., García-González, A., & Gómez-García, G. (2022). Sharing images or videos of minors online: Validation of the Sharenting Evaluation Scale (SES). *Children and Youth Services Review*, 136, 1-7. <https://doi.org/10.1016/j.chilyouth.2022.106396>
- Sarkadi, A., Dahlberg, A., Fängström, K., & Warner, G. (2020). Children want parents to ask for permission before 'sharenting'. *Journal of Paediatrics and Child Health*, 56(6), 981-983. <https://doi.org/10.1111/jpc.14945>
- Say, G. N., Bodur, R., Yazgı, E. P., Kaçmaz, G. B., & Dinçer, T. A. (2025). Parents' sharenting behaviors and risk perceptions: A comparative study of mothers and fathers. *Turkish Journal of Child and Adolescent Mental Health*, 32(3), 187-194. <https://doi.org/10.4274/tjcamh.galenos.2025.77527>
- Siibak, A., & Traks, K. (2019). The dark sides of sharenting. *Catalan Journal of Communication & Cultural Studies*, 11(1), 115-121. https://doi.org/10.1386/cjcs.11.1.115_1
- Silva, J. P. S., Trejo, J. M. V., Coral, D. R. R., & Ballesteros, V. H. T. (2021). Sharenting: Revisión de la literatura. *Innovation & Development in Engineering and Applied Sciences*, 3(2), 1-8. <https://doi.org/10.53358/ideas.v3i2.628>
- Steinberg, S. B. (2017). *Sharenting: Children's privacy in the age of social media*. University of Florida.
- Tire, O. (2017). Toplumsal cinsiyet rolleri açısından Türkiye'de kadın yoksulluğu. *Mavi Atlas*, 5(1), 97-112. <https://doi.org/10.18795/gumusmaviatlas.306047>
- Tire, O. (2023). Sosyodemografik değişkenler ve iş-aile yaşam çatışmasının akademisyenlerin iş doyumuna etkisi. *Mavi Atlas*, 11(Cumhuriyet'in 100. Yılı Özel Sayısı), 63-76. <https://doi.org/10.18795/gumusmaviatlas.1296715>
- Tire, O., & Bingöl, O. (2020). Gümüşhane'de aile yapısı. M. Y. Alptekin (Ed.), *Sosyal Bilimlerde 2020 Gündemi Türkiye ve Doğu Karadeniz* (ss. 292-302) içinde. Serander Yayınevi.
- Tire, O., & Yeşiltepe, A. (2023). Examining the relationship between attitudes of ambivalent sexism and dating violence. *Firat University Journal of Social Sciences*, 33(3), 1401-1411. <https://doi.org/10.18069/firsbed.1271765>
- Türk, A., & Bilican Gökkaya, V. (2023). Deprem sonrası çocukların karşılaşabileceği psikososyal riskler ve sosyal hizmet. İ. Aydemir & M. Öztürk (Ed.), *Afet ve Krizlerde Sosyal Hizmet* (s. 163-187) içinde. Akademisyen Kitabevi.

- Türk, A., Öztürk, M., & Bilican Gökkaya, V. (2022). Depresyon, anksiyete, stres ve gelecek kaygısı arasındaki ilişkinin kanonik korelasyon analizi ile incelenmesi. *Kıbrıs Türk Psikiyatri ve Psikoloji Dergisi*, 4(3), 262-270. <https://doi.org/10.35365/ctjpp.22.3.06>
- Ünal, E., Erdem, Ö., & Koçak Uyaroğlu, A. (2025). The relationship between mothers' sharenting and their need for social approval. *Fenerbahçe University Journal of Health Sciences*, 5(Ek 1), 11-23.
- Walrave, M., Robbé, S., Staes, L., & Hallam, L. (2023). Mindful sharenting: how millennial parents balance between sharing and protecting. *Frontiers in Psychology*, 14, 1171611. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1171611>
- Wang, Y., Chen, T., Chen, Z., & Li, H. (2025). Development and validation of the motivation of Sharenting Evaluation Scale among Chinese parents. *Computers in Human Behavior Reports*, 18, 100625. <https://doi.org/10.1016/j.chbr.2025.100625>
- Wardhani, P., & Sekarasih, L. (2021). Parental decisions on sharing their children's private information on social media among families in Jakarta area. *Makara Human Behavior Studies in Asia*, 25(2), 127- 136. <https://doi.org/10.7454/hubs.asia.1161121>
- Yılmaz-Kurt, F., & Oğul, T. (2025). Riskli bir ebeveyn davranışı: paylaşan ebeveynliğin (sharenting) ebeveyn-çocuk arasındaki ilişkiye etkisi. *Bandırma Onyedü Eylül Üniversitesi Sağlık Bilimleri ve Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 476-486. <https://doi.org/10.46413/boneyusbad.1673342>
- Yüksel, H. (2021). Sharenting bağlamında sosyal medyada çocuk imajının inşası. *Akademik Düşünce Dergisi*, 4, 50-68. <https://doi.org/10.53507/akademikdusunce.1006473>

Bölüm 13

TOPLUMSAL CİNSİYET VE ÇOCUKLUK KESİŞİMİNDE AİLE İÇİ ŞİDDET

Olcay TİRE¹

GİRİŞ

Günümüzün en önemli toplumsal sorunlardan biri olan şiddet ailede, okulda, sokakta, işyerinde yani bireyler arası ilişkilerden toplumsal yapılara kadar uzanan geniş bir alanda ortaya çıkan tarihsel bir olgudur. Şiddetin tarihi, insanlık tarihi kadar eskidir ve her zaman her yerde var olmuştur. Geçmişten günümüze birçok düşünür, modernleşme ile medeniyet ve teknoloji geliştikçe şiddetin azalacağına, barışın geleceğine dair öngörülerde bulunmuşlardır. Ancak bu öngörü içinde olduğumuz 21. yüzyılda bile tutmamıştır (Palabıyık ve Savaş, 2020). Birey yaşamının farklı dönemlerinde ve çeşitli sosyal ortamlarda şiddete maruz kalabilmektedir. Çocuklukta akran şiddeti, aile içinde aile içi şiddet; okulda akranlar veya otorite figürleri tarafından uygulanan şiddet görülmektedir. Şiddet, yaşamın tüm evrelerine yayılan ve farklı aktörler tarafından gerçekleştirilebilen çok boyutlu bir olgu olarak değerlendirilmektedir (Kelleci, 2023; Öztürk ve Türk, 2022; Yasak vd., 2022).

Şiddet, kaba-sert davranma ve kaba kuvvet kullanma anlamına gelen bir terimdir. Toplumsal açıdan şiddet, uygulayıcısının belirli amaçlar doğrultusunda diğer insanlar üzerinde üstünlük sağlamak, egemenlik kurmak, onları belli şekillerde davranmaya zorlamak ve maddi-manevi çıkar elde etmek için kullandığı bir yöntemdir (Bozkurt-Şener, 2011). Bir başka deyişle şiddet, bireyin karşısındaki kişiyi kendi iradesi dışında yönlendirmek ve denetim altına almak amacıyla, kasıtlı olarak fiziksel ya da duygusal güç kullanmasıyla ortaya çıkan bir davranış türüdür (Zeybekoğlu, 2016). Şiddet, bireyin yaşamına ve beden bütünlüğüne zarar vermeyi ya da onu ortadan kaldırmayı amaçlayan her türlü eylem olarak tanımlanmakta ve farklı biçimlerde ortaya çıkmaktadır. Öldürme, yaralama, darp,

¹ Doç. Dr. Munzur Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Uygulamalı Sosyoloji AD, olcaytire@munzur.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-7622-062X

temsilleri gibi sembolik şiddet unsurlarıyla topyekûn mücadele edilerek toplumsal farkındalık kampanyaları yürütülmelidir. Şiddetin tespiti zor olan psikolojik boyutlarını görünür kılabacak disiplinlerarası araştırmalar ve saha çalışmalarıyla hukuki kanıt süreçleri akademik kriterlerle desteklenmelidir. Son olarak, şiddet uygulayan erkeklerin öfke kontrolü, özgüven eksikliği ve alkol/madde kullanımı gibi sorunlarına yönelik tedavi ve rehabilitasyon süreçleri zorunlu hale getirilmelidir. Nihayetinde aile içi şiddetin sona ermesi, ancak ataerkil sistemin sunduğu hiyerarşik ayrıcalıklardan vazgeçilmesi ve aile içi rollerin «reislik» ve «itaat» ekseninden çıkarılarak demokratik ve adaletli bir temel üzerine yeniden inşa edilmesiyle mümkün olacaktır.

KAYNAKLAR

- Aka, A. (2025a). Neoliberal Beden Politikaları ve Ailenin Dönüşümü. C. Aslan, Ç. Akyol (Edt.), *Sosyoloji Araştırmaları II* içinde (ss. 57-72). Akademisyen Yayınevi.
- Aka, A. (2025b). Neoliberal Zamanlarda Ailenin Yapısal Dönüşümü ve Kadına Yönelik Şiddetin Derinleşmesi. *Değişen Toplum, Dönüşen Aile* içinde (ss. 47-65). Çizgi Kitabevi.
- Akalın, A., & Arıkan, Ç. (2017). 15-49 Yaş Grubu Kadınlarda Aile İçi Şiddet Sıklığı ve Şiddetin Depresyona Etkisi. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 6(2), 1-10.
- Akkaş, İ., & Uyanık, Z. (2016). Kadına Yönelik Şiddet. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 6(1), 32-42.
- Akkaya, C. (2016). Toplumsal Bir Problem Olarak Şiddet, N. Adak (Edt.), *Sosyal Problemler Sosyolojisi Dünyadan ve Türkiye'den Örnekler* içinde (ss: 327-350). Siyasal Yayınevi.
- Akkuş, S., & Yıldırım, Ş. (2018). Erkeklerin Kadına Yönelik Fiziksel Şiddet Uygulamasına Etki Eden Faktörlerin İncelenmesi. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 17(4), 1368-1388.
- Altınay, A. G., & Arat, Y. (2008). *Türkiye'de Kadına Yönelik Şiddet* (2. Baskı). KA-MER.
- Atila Demir, S., & Nam, D. (2014). Kadına Yönelik Aile İçi Şiddeti Önlemede Erkeğin Rolü. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(3), 211-227.
- Başar, F., & Demirci, N. (2015). Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği ve Şiddet. *KASHED*, 2(1), 41-52.
- Baygal, A. (2016). Şiddetin Aile İçi Görünümleri. N. Adak (Ed.), *Değişen Toplumda Değişen Aile Sosyolojik Tartışmalar* içinde (ss. 177-199). Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Baykan, P. (2025). *Anneliğin Çalışma Hayatındaki Tezahürlerinin Sosyopsikolojik Açıdan İncelenmesi* (Yayımlanmamış doktora tezi). İnönü Üniversitesi.
- Baykan, P. (2020). *Sosyolojik Yaklaşımların Aileye Bakışı*. E. Dikici, Olcay Tire, Z. S. Adıgüzel (Edt.), *Aile ve Sosyoloji* içinde (ss.77-94). Eğitim Yayınevi.
- Berber, N. (2016). Kadına Yönelik Şiddet. F. Saygılıgil (Edt.), *Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları* içinde (ss. 249-270). Dipnot Yayınları.
- Bilican-Gökkaya, V. (2011). Türkiye'de Kadına Yönelik Ekonomik Şiddet. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 12(2), 101-111.
- Bilican-Gökkaya, V. (2014). Cam Tavan, Kadın ve Ekonomik Şiddet. *International Journal of Social Science*, (26), 371-383.
- Bilican-Gökkaya, V. (2018). *Toplumsal Cinsiyet ve Aile İçinde Kadına Yönelik Şiddet*. Gece Kitaplığı.
- Bilican-Gökkaya, V., & Öztürk, M. (2021). Çocukluktaki Aile İçi Şiddet Öyküsü İle Flört Şiddeti Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(4), 219-240.
- Bourdieu, P. (2016). *Eril Tahakküm*, çev: Bediz Yılmaz, Bağlam Yayınları.

- Bozkurt -Şener, E. (2011). Kadına Yönelik Aile İçi Şiddeti Önlemede 4320 Sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun ve Değerlendirilmesi. T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Afşaroğlu Matbaası, Ankara.
- Demir, Ü. (2000). Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet. Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi, 3(1), 57-61.
- Demirtürk, S. E., & Karadeniz, H. (2020). Çocuk İstismarına Yol Açan Ailesel Nedenler ve Çocuğun Korunmasına Yönelik Önlemler. Sağlık ve Toplum, 20(1), 30-35
- Dereboy, Ç., Şahin, D. E., Şakiroğlu, M., & Şafak, Ö. C. (2018). Çocukluk çağı travmalarının kimlik gelişimi, duyu düzenleme güçlüğü ve psikopatoloji ile ilişkisi. Türk Psikiyatri Dergisi, 29(4), 269-278.
- Doğrucan, A., & Yıldırım, Z. (2020). Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Üzerine Bir İnceleme. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2(2), 122-138.
- Dursun, Y. (2011). Şiddetin İzini Sürmek: Şiddet Nedir? Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi, 12,1-18.
- Düzel, B. (2020). Türkiye'de Güncel Toplumsal Sorunlar Bağlamında Aile Sorunları ve Sosyal Hizmet Uygulamaları. E. Dikici, O. Tire, Z. S. Adıgüzel (Edt.), Aile ve Sosyoloji içinde (ss. 95-116). Eğitim Yayınevi.
- Ediz, A., & Altan, Ş. (2017). Türkiye'de Kadına Yönelik Şiddet Üzerine Bir Alan Araştırması. Türkiye Barolar Birliği Dergisi, (Özel Sayı), 397-410.
- Ersöz Günindi, A. (2021). Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi. Anı Yayıncılık.
- Ervüz, C., & Türk, A. (2025a). Investigation of the effect of childhood traumas on self-esteem. D. Rungchacadaporn (Ed.), Abant 5th International Conference on Current Scientific Researches (ss. 964-970) içinde. Academy Global Publishing House.
- Ervüz, C., & Türk, A. (2025b). Examining the impact of childhood trauma on psychological resilience. N. Büyükkaracıoğlu (Ed.), Cumhuriyet 16th International Conference on Social Sciences (ss. 159-165) içinde. Academy Global Publishing House.
- Genç, Y., Altıparmak, İ. B., & Ustabası Gündüz, D. (2019). Kadına Yönelik Şiddetin Erkekler Tarafından Değerlendirilmesi: Sakarya Örneği. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 21(2), 391-408.
- Gödelek, K. (2005). Güç İktidar İlişkisi Bağlamında Kadına Yönelik Şiddet. Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE), (15), 97-107.
- Güler, N., Uzun, S., Boztaş, Z., & Aydoğan, S. (2002). Anneleri tarafından çocuklara uygulanan duygusal ve fiziksel istismar/ihmal davranışı ve bunu etkileyen faktörler. C.Ü. Tıp Fakültesi Dergisi, 24(3), 128-134.
- Güleç, H., Topaloğlu, M., Ünsal, D., & Altıntaş, M. (2012). Bir kısır döngü olarak şiddet. Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 4(1), 112-137.
- Güner, İ. Ş., Güner, S., & Şahan, M. H. (2010). Çocuklarda Sosyal ve Medikal Bir Problem: İstismar. Van Tıp Dergisi, 17(3), 108-113.
- Güngör, F. (2016). Aile ve çocuk. N. Avcı, E. Aksoy (Ed.), Aile Sosyolojisi (ss. 131-162). İstanbul: Lisans Yayıncılık.
- Haylı, Ç. M., & Gökdoğan, M. R. (2019). Aile İçi Şiddet. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 12(63), 630-635.
- Helvacı, Ç. F., & Hocaoğlu, Ç. (2018). Çocukluk çağı travmaları: Bir gözden geçirme. Sakarya Tıp Dergisi, 8(4), 695-711.
- İşkil, R., Öztürk, M., & Türk, A. (2023). Eş şiddeti mağduru kadınların travma sonrası stres bozukluğu ile stresle başa çıkma stratejileri arasındaki ilişki. İçinde M. Bulut ve Z. Karacağil (Ed.), Sosyal Bilimlerinde Güncel Tartışmalar 12 (ss. 995-1004). Bilgin Kültür Sanat Yayınları.
- Karaca, N. (2020). Yeniden ve Yeniden Üretilen Eril Tahakküm. Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, (65), 405-416.
- Karagün, E. (2024). Toplumsal Şiddet, Aile ve Kadın. Şura Akademi Dergisi, (7), 24-38.

- Kelleci, A. (2023) Domestic Violence & Cycle of Violence: Review Study, CUJOSS, 47(1): 87-97.
- Kendir, M. E., & Demirli, C. (2016). Evlilik Doyumu Üzerinde Anne Baba Tutumunun Etkisinin İncelenmesi. *Education Sciences (NWSAES)*, 11(3), 96-113.
- Kıvrak, Y., Gey, N., Kıvrak, A. H., Kocaçaya, H. M., Çöpoğlu, S. Ü., & Arı, M. (2015). Kadına Yönelik Eş Şiddeti, Çocukluk Travmaları, Depresyon Ve Yaşam Kalitesi: Toplum Temelli Çalışma. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 16, 314-322.
- Kocacık, F., & Çağlayandereli, M. (2009). Ailede Kadına Yönelik Şiddet: Denizli İli Örneği. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(2), 24-43.
- Mutlu, S. (2020). Postmodern Aile. E. Dikici, O. Tire, Z.S. Adıgüzel (Edt.), *Aile ve Sosyoloji içinde* (ss.213-227). Eğitim Yayınevi.
- Öztürk, E. (2008). *Türkiye'de Aile İçi Şiddet, Kadın Sığınma Evleri ve Din. (Yayımlanmamış doktora tezi)*. Marmara Üniversitesi.
- Öztürk, E. (2014). *Türkiye'de Aile, Şiddet ve Kadın Sığınmaevleri*. 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum, 3(7), 39-55.
- Öztürk, M., & Bilican-Gökkaya, V. (2024). Kadın Düşmanlığı (Mizojini) ve Cinayetleri. M. Öztürk, V. Bilican-Gökkaya (Edt.), *Pandora'nın Kutusu Açılıyor: Gölgedeki Sorunlar 2 içinde* (ss. 101-116). Nobel Yayınevi.
- Öztürk, M., & Türk, A. (2022). Küreselleşme ve sporda şiddet. İçinde A. Dever ve E. Erdoğan (Ed.), *Küreselleşme ve Spor* (ss. 191-209). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Öztürk, M. (2019). Kadın Cinayetlerini Açıklamada Atfetme Kuramları, M. Öztürk, M. B. Bulut (Edt.), *Tüm Yönleriyle Kadın Cinayetleri içinde* (ss. 89-106). Nobel Yayınevi.
- Özyürek, A., Kurnaz, F. B., & Çetin, A. (2018). Demografik Bazı Özelliklerin Aile İçi Şiddete İlişkin Farkındalığı Yordama Düzeyi. *Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi*, 3(2), 47-60.
- Palabıyık, A. & Savaş, A. R. (2020). Şiddet Kavramı Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 7(54), 1537-1546.
- Sallan-Gül, S. (2013). *Türkiye'de Kadın Sığınmaevleri, Erkek Şiddetinden Uzak Yaşama Açılan Kapılar mı? Bağlam Yayınları*.
- Sarıtaş, S. (2023). Aile İçi Kadına Yönelik Şiddetin Sosyal ve Kültürel Dinamikleri. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 16(44), 1688-1700.
- Somunoğlu-İkinci, S. (2014). Toplumun Kanayan Yarası: Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Kavramı ve Yansımaları. *Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 13(2), 21-28.
- Sönmez, D. Z. (2021). Toplumsal Bir Sorun Olarak Kadına Yönelik Şiddet. *Eurasian Journal of Health Sciences*, 4(3), 179-189.
- Şentürk, Ü. (2019). *Aile Sosyolojisine Bir Katkı*. Dora Yayıncılık.
- Taner, Y., Gökler, B. (2004). Çocuk İstismarı Ve İhmali: Psikiyatrik Yönleri. *Hacettepe Tıp Dergisi*, 35, 82-86.
- T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü. (2015). *Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması*. T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.
- Tıraşçı, Y., Gören, & S. (2007). Çocuk İstismarı Ve İhmali. *Dicle Tıp Dergisi*, 34(1), 70-74.
- Tire, O. (2019). Töre ve Namus Cinayetleri. M. Öztürk, M. B. Bulut (Edt.), *Tüm Yönleriyle Kadın Cinayetleri içinde* (ss. 185-218). Nobel Yayınevi.
- Tire, O. (2020). Kültür ve Toplumsal Cinsiyet. E. Dikici, O. Bingöl (Edt.), *Kültür ve Sosyoloji içinde* (ss. 75-95). Eğitim Yayınevi.
- Tire, O., & Öztürk, M. (2023). Evlilik Tutumunun Bir Yordayıcısı Olarak Çocukluk Çağı Ruhsal Yaşantıları. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 57, 255-266.
- Türk, A., & Ervüz, C. (2025). Üniversite Öğrencilerinin Sosyodemografik Değişkenler Açısından Çocuk Cinsel İstismarcılarına Yönelik Bilgi Ve Farkındalık Düzeylerinin İncelenmesi. *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(1), 585-598. <https://doi.org/10.52122/nisanta-sisbd.1658185>
- Türk, A., & Ervüz, F. (2026). Çocukluk Çağı Travmalarının Çocuk Cinsel İstismarcılarına Yönelik Bilgi Ve Farkındalığa Etkisi. *Uluslararası Sosyal Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 8(14), 133-152.

- Türk, A., Çevik, B., & Kaya, S. (2023). Toplumsal Cinsiyet Algısının Şiddet Eğilimine Etkisinde Toplumsal Cinsiyet Eğitiminin Aracılık Rolü. *Akdeniz Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Dergisi*, 6(2), 423-443. <https://doi.org/10.33708/ktc.1295983>
- Türk, A., Öztürk, M., & Tire, O. (2026). Dindarlık Eğilimi Ve Aile İçi Şiddet Farkındalığı Arasındaki İlişkide Toplumsal Cinsiyet Algısının Aracılık Rolü. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26(1), 1-14. <https://doi.org/10.18037/ausbd.1624748>
- Türk, A., Türk, S., & Öztürk, M. (2025b). Investigation Of The Effect Of Childhood Traumas On Hopelessness. D. Solisworo (Ed.), *Bingöl 4th International Conference on Social Sciences* (ss. 263-269) içinde. Academy Global Publishing House.
- Türk, S., Öztürk, M. & Türk, A. (2025a). Investigation Of Resilience Levels Of Women Victims Of Violence In Terms Of Various Variables. D. Solisworo (Ed.), *Bingöl 4th International Conference on Social Sciences* (ss. 270-278) içinde. Academy Global Publishing House.
- Uzun, O.G., & Uzunboylu, H. (2015). A Survey Regarding of Domestic Violence Againsts Women. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 190, 24-31.
- Ünal, G. (2005). Aile İçi Şiddet. *Aile ve Toplum*, 2(9), 85-92.
- Yaman Efe, Ş., & Ayaz, S. (2010). Kadına yönelik aile içi şiddet ve kadınların aile içi şiddete bakışı. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 11, 23-29.
- Yasak, B. N., Öztürk, M., & Türk, A. (2022). Hastanede Karşılaşılan Şiddetin Sağlık Çalışanlarının İş Doyumuna Etkisi. İçinde A. Yıldız (Ed.), *Sosyal ve Beşeri Bilimlerde Güncel Araştırmalar* (ss. 117-140). Hiperyayın.
- Zeybekoğlu, D. Ö. (2016). Sosyal Problem Boyutuyla Aile. N. Adak (Ed.), *Sosyal Problemler Sosyolojisi Dünyadan ve Türkiye'den Örnekler* içinde (ss. 35-69). Siyasal Kitabevi.

Bölüm 14

KADINA YÖNELİK ŞİDDETİN TOPOLOJİSİ

Handan KARAKAYA¹

GİRİŞ

Kadına yönelik şiddet, bireysel bir eylem ya da münferit bir suç kategorisi olarak değil; geçmişten günümüze hemen tüm toplumların yapısal ve kültürel dokusuna nüfuz eden çok katmanlı bir olgudur. Şiddetin bilinen anlamlarıyla “negatif”, “çıplak”, “görünür” biçimleri—fiziksel saldırı, cinsel istismar, fiziksel istismar ya da öldürme—kadınların maruz kaldığı şiddet biçimlerinin birkaç yüzünü oluşturmaktadır. Ancak günümüz koşullarında yeni kamusal alanlar yeni şiddet biçimlerini de sessizce kadınların hayatına eklemektedir. Byung-Chul Han’ın (2017) *Şiddetin Topolojisi*’nde işaret ettiği gibi, çağdaş toplumlarda şiddet giderek “içselleşmiş”, “sessizleşmiş” ve “şeffaflaşmış” biçimlere dönüşmektedir. Bu dönüşüm, kadına yönelik şiddeti de yeni bir epistemolojik çerçevede ele almayı zorunlu kılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında kadına yönelik şiddet artık yalnızca fiziksel saldırıda değil, kültürel kodlarda, gündelik pratiklerde, ekonomik ilişkilerde ve dijital ortamın mikro-iletişim rejimlerinde de kendini göstermektedir. Söz konusu şiddet bu alanlarda yeniden ve yeniden üretilmektedir. Bizim toplumumuzda özellikle “kadın cinayetleri” kadına yönelik farklı şiddet biçimlerini gölgede bıraksa da farklı epistemolojik içeriklerle varlık gösteren şiddetlerin olduğu bilmek ve fark etmek önemlidir (Han, 2017:84).

Kadına yönelik şiddet literatürü, özellikle 1990’lardan itibaren farklı boyutları ile şiddeti ele almaktadır. Judith Butler (2014) toplumsal cinsiyetin kurucu normlarını, Pierre Bourdieu (1999) erkek egemen habitusun sembolik şiddet biçimlerini, Sylvia Walby (2021) ise patriyarkanın toplumsal kurumlar üzerinden yeniden nasıl üretildiğini ortaya koymaktadır. Bunun yanında kadına yönelik şiddet, bireysel eğilimlerle açıklaması mümkün olmayan yapısal sorunlarla biçimlenmiş bir şiddet biçimidir. Bu bağlamda “kadına yönelik şiddetin

¹ Prof. Dr., Fırat Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sosyal Hizmet AD, hkarakaya@firat.edu.tr
ORCID:0000-0003-2749-4277

konumlarda yer alması, itaatkâr eğilimlerin bireysel tercihlerden ziyade nesnel tahakküm koşullarına uyumun bir sonucu olduğunu göstermektedir (Bourdieu, 2015:53).

KAYNAKLAR

- Akdemir, A. (2022). Kadınlara yönelik siber ortamda gerçekleştirilen şiddet fiilleri ve faillerinin tipolojisine yönelik fenomenolojik bir çalışma. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 24(1), 387-422.
- Akgül, A., & Uğurlu, Ö. (2021). Kadına Yönelik Şiddetin, Şiddeti Uygulayan ve Mekân Bağlamında İncelenmesi: Katledilmiş Kadınlar Örneği. *Planlama*, 31(1).
- Aldama, A. J. (2003). Violence, bodies and the color of fear, Aldama, A. J. (Ed.) *Violence and the body: race, gender, and the state*. Indiana University Press.
- Arendt, H. (2018). *Şiddet Üzerine*, çev: Bülent Peker, İletişim Yayınları
- Atay, A. (2019). Feminist kuram bağlamında masalarda toplumsal cinsiyet. 5. Uluslararası İletişim Öğrecileri Sempozyumu E-kitabı, 261-267.
- Bobel, C. (2010). *New blood: Third-wave feminism and the politics of menstruation*. In *New Blood*. Rutgers University Press.
- Bourdieu, P. (2015). *Erişim Tahakküm*, çev: Bediz Yılmaz, Bağlam Yayınları, İstanbul
- Bourdieu, P. (1999). *Toplumsal Uzam ve Sembolik İktidar*. *Cogito*, 18, 16-32.
- Bunch, C., & Carrillo, R. (1991). *Gender Violence: A Development and Human Rights Issue*. Center For Women's Global Leadership
- Butler, J. (2014). *Cinsiyet Belası: Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*. (çev. Başak Ertür). İstanbul: Metis Yay.
- Doğan, K., & Karaman, N. (2023). Şiddeti adlandırma ve anlama: Türkiye'de Şiddete maruz kalan kadınların deneyimleri ve baş etme stratejileri. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (75), 71-86.
- Dove, E. S., Khan, S. A., & Kline, K. N. (2022). Structural violence, social suffering, and the COVID-19 pandemic: Discourses and narratives at the margins of the state in Texas. *Social Science & Medicine*, 296, 114872.
- Duby, G., & Perrot, M. (2005). *Kadınların tarihi I, Antik tanrıçalardan hıristiyan azizlere*. Çev: Ahmet Fethi, Dizi Editörleri Georges Duby, Michelle Perrot. Cilt Editörü Pauline Schmitt Pantel
- Duman, M. Ç. (2023). *Digital Violence And Women: Systematization Of Researchs And Suggestions For Future Research*. *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24(3), 359-398.
- Estés, C. P. (2017). *Kurtlarla Koşan Kadınlar: Vahşi Kadın Arketipine Dair Öykü ve Mitler* (H. Atalay, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Farmer, P. (2004). *An anthropology of structural violence*. *Current anthropology*, 45(3), 305-325.
- Foucault, M. (1992). *Hapishanenin doğuşu*, Çeviren: Mehmet Ali Kılıçbay. *Ankara, İmge Kitapevi*.
- Foucault, M. (2014). *Özne ve İktidar* çev: İlık Ergüden-Osman Akınhay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- Galtung, J., & Höivik, T. (1971). *Structural and direct violence: A note on operationalization*. *Journal of Peace research*, 8(1), 73-76.
- Grosz, E. (2003). *The time of violence: Deconstruction and value*. In A. J. Aldama (Ed.), *Violence and the body: Race, gender, and the state* (pp. 135-147). Indiana University Press.
- Gürkan, S. (2017). *Toplumsal cinsiyet bağlamında karagöz metinlerinde kadın*. *Turkish Studies (Elektronik)*, 12(29), 271-286.
- Halifeoğlu, M. (2020). *Habitus of academy and its gender: female academics*. *The Journal of International Civilization Studies*, 2, 167-181.
- Han, B. C. (2017). *Şiddetin topolojisi*. Çev: Dilek Zapçioğlu, Metis Yayınları İstanbul
- Henry, N. & Powell, A. (2015). *Beyond the 'sex': Technology-facilitated sexual violence and harass-*

- ment against adult women. Australian & New Zealand journal of criminology, 48(1), 104-118.
- Henry, N. & Powell, A. (2018). Technology-facilitated sexual violence: A literature review of empirical research. Trauma, violence, & abuse, 19(2), 195-208.
- Hill, J. (2021). Kadınların hiç mi suçu yok. Çev: Filiz Kurt. Okuyan Us Yayınevi İstanbul
- Jurasz, O. & Barker, K. (2021). Sexual violence in the digital age: A criminal law conundrum?. German Law Journal, 22(5), 784-799.
- Crenshaw, K. (1989). Irk ve cinsiyetin kesişimini marjinalleştirmenin önlenmesi: Ayrımcılık karşıtı doktrin, feminist Teori ve ırkçılık karşıtı politikaların siyah feminist bir eleştirisi, Chicago Üniversitesi Hukuk Forumu: Cilt 1989, Makale 8. Erişim adresi: <https://chicagounbound.uchicago.edu/uclf/vol1989/iss1/8>
- Mantler, T., Yates, J., Shillington, K. J., Tryphonopoulos, P., & Jackson, K. T. (2024). "If you don't stop the cycle somewhere, it just keeps going": Resilience in the context of structural violence and gender-based violence in rural Ontario. PLOS global public health, 4(1), e0002775.
- Mill, J. S. (2017). Kadınların köleleştirilmesi Çev: Ahmet Özcan. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ömeroğlu, A. T., & Karkış, Ö. İ. (2023). Challenging patriarchy: A study of feminist strategies to eliminate male violence against women in Turkey. Akademik Hassasiyetler, 10(22), 585-609.
- Pantel, S. P. (2005). Kadınların tarihi I, antik tanrıçalardan hıristiyan azizlere. Edit: Georges Duby, Michelle Perrot ve Pauline Schmitt Pantel, Çev. Ahmet Fethi, İş Bankası Yayınları İstanbul.
- Rose, S. D. (2013). Challenging global gender violence. Procedia-Social and Behavioral Sciences, 82, 61-65.
- Sarışın, M. (2022). Toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin yeni yüzü: Dijital şiddet. KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi, 8(2), 257-285.
- Seçgin, L., & Selçuk, K. T. (2023). Sanal ağların distopyası: Kadına yönelik dijital şiddet. Dünya İnsan Bilimleri Dergisi, 2023(1), 203-217.
- Thomas, Y.(2005). Roma hukukunda cinsiyet ayrımı, Kadınların tarihi I, antik tanrıçalardan hıristiyan azizlere(içinde). Çev: Ahmet Fethi, Dizi Editörleri Georges Duby, Michelle Perrot. Cilt Editörü Pauline Schmitt Pantel
- UN Women (2020). COVID-19 döneminde kadınlara ve kız çocuklarına yönelik dijital şiddet ve BİT* yoluyla şiddet. Erişim Adresi: [https://www.unwomen.org/-/media/headquarters/attachments/sections/library/publications/2020/brief-online World Journal of Human Sciences ict-facilitated-violence-against-women-and-girls-during-covid-19-tr.pdf?la=en&vs=2641](https://www.unwomen.org/-/media/headquarters/attachments/sections/library/publications/2020/brief-online%20World%20Journal%20of%20Human%20Sciences%20ict-facilitated-violence-against-women-and-girls-during-covid-19-tr.pdf?la=en&vs=2641) (03.02.2026)
- Vorobej, M. (2008). Structural violence. Peace research, 84-98.
- Walby, S. (2021). Patriyarka kuramı. Çev:Hülya Osmanağaoğlu,dipnot yayınları

Bölüm 15

SPORDA TOPLUMSAL CİNSİYET AYRIMCILIĞI: ERKEK EGEMEN YAPININ TARİHSEL VE KURUMSAL İNŞASI

Ayhan DEVER¹
Erol BULUT²
Melike Sena ÇETİN³

GİRİŞ

Spor; evrensel, tarafsız ve eşitlikçi bir alan olarak sunulsa da, tarihsel süreçte toplumsal cinsiyet temelli eşitsizliklerin sürekli olarak gözlemlendiği bir toplumsal kurum olarak karşımıza çıkmaktadır. Modern dünyada bu eşitsizlikler, sporun kurumsal yapısı, medyadaki temsili ve toplumsal normlar aracılığıyla daha da görünür hâle gelmektedir. Örneğin televizyon yayınlarında kadın sporcular, erkek sporculara kıyasla çok daha sınırlı yer almakta; spor kulüplerinin yöneticileri büyük bir oranda erkek olmakta ve spor genelde 'erkeklikle' ilişkilendirilmektedir. Bu durum ise sporun yalnızca fiziksel bir etkinlik alanı olmadığını, aynı zamanda toplumsal cinsiyet ilişkilerinin ürettiği, tekrardan ürettiği bir sosyal alan olduğunu göstermektedir.

Spor alanında toplumsal cinsiyet ayrımcılığını anlamak için öncelikle cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramlarına bakmak gerekir. Cinsiyet, biyolojik özellikleri ifade ederken; toplumsal cinsiyet ise toplum tarafından kadın ve erkeğe yüklenen roller, normlar ve beklentilerle şekillenmektedir. Bu kavramsal çerçeve, ataerkil toplumsal yapının spor alanındaki yansımalarını ve modern sporun erkek egemen bir alan olarak inşasını değerlendirebilmek için kritik öneme sahiptir.

Tarihsel süreçte spor, büyük bir oranda erkek egemen yapılar çerçevesinde şekillenmiş; kadınların spora katılımı çeşitli mitler ve sosyal normlar tarafından

¹ Prof. Dr., Ordu Üniversitesi Fen – Edebiyat Fakültesi, Kurumlar Sosyolojisi AD, ayhandever@odu.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-8300-5290

² Doç. .Dr., Ordu Üniversitesi Fen – Edebiyat Fakültesi, Genel Sosyoloji ve Metodoloji AD, e_bulut10@hotmail.com, ORCID iD:0000-0001-7154-4193

³ Sosyolog Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, melike.071126@gmail.com, ORCID iD:0009-0009-3288-3876

ortaya koymaktadır. Üstelik bu mitlerin bizzat erkekler tarafından üretilmiş olması, sporun erkek egemen yapısının ne denli sistematik ve kasıtlı bir sürecin ürünü olduğunu göstermektedir.

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kadın hareketlerinin güçlenmesi, Madde 9 (Title IX) gibi yasal düzenlemeler ve uluslararası spor organizasyonlarındaki politika değişiklikleri kadınların spordaki görünürlüğünü tartışmasız biçimde artırmıştır. Paris 2024 Olimpiyat Oyunları'nda tarihte ilk kez sayısal cinsiyet eşitliğine ulaşılması bu açıdan önemlidir. Ancak bu artış yapısal eşitsizliklerin çözüldüğü anlamına gelmemektedir. Aksine bu durum, spor yönetimindeki erkek egemenliğini ve ekonomik kaynaklara erişimdeki eşitsizlikleri daha da görünmez kılma riskini taşımaktadır.

Bu noktada şu soruyu sormak kaçınılmaz hale gelmektedir: Kadın sporcuların sayısı erkeklerle eşitlendiğinde spor gerçekten eşitlikçi bir alan mı olur, yoksa eşitsizlik yalnızca farklı bir biçim mi alır? Genel duruma bakıldığında zaman ikinci ihtimalin daha güçlü olduğu görülmektedir. Zira spor yalnızca toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini yansıtan değil, aynı zamanda aktif olarak üreten bir toplumsal kurumdur. Dolayısıyla gerçek anlamda bir dönüşüm için sayısal temsili artırmanın ötesine geçmek; spor kurumlarının yapısal işleyişini, toplumsal cinsiyet normlarını ve ekonomik kaynaklara erişimi köklü biçimde sorgulamak gerekmektedir. Aksi takdirde spor, eşitliği temsil ettiği iddiasıyla tam da eşitsizliği yeniden üreten bir alan olmaya devam edecektir.

KAYNAKLAR

- Birrell, S. (2000). *Women, Sport and Culture*. Human Kinetics, USA.
- Buhler, A. (2024). Paris 2024 sets milestone as first Olympics to achieve full gender parity. <https://www.nbcolympics.com/news/paris-2024-sets-milestone-first-olympics-achieve-full-gender-parity> (Erişim Tarihi: 07.03.2026).
- Cahn, S. K. (1994). *Coming on strong: Gender and sexuality in twentieth-century women's sport*. Harvard University Press.
- Delaney, T. ve Madigan, T. (2015). *The Sociology of Sport 'An Introduction'*. Second Edition. McFarland & Company Inc. Publishers, USA.
- Evans, M. (2006). *Patriarchy*. İçinde: *Cambridge Dictionary of Sociology*, Ed: B. Turner, Cambridge University Press, UK.
- Fierceunited (2023). *The Persistent Inequality in Women's Sports*, <https://www.fierceunited.com/post/inequality-in-womens-sports> (Erişim Tarihi: 24.01.2026).
- Gregg, A. E. ve Taylor, E. (2019). *History and evolution of women's sport*. İçinde: *Routledge Handbook of the Business of Women's Sport*. Ed: N. Lough – A. N. Geurin. Routledge, UK.
- Guttmann, A. (2004). *From Ritual to Record 'The Nature of Modern Sports'*, Columbia University Press, New York.
- Hargreaves, J. (1994). *Sporting Females 'Critical issues in the history and sociology of women's sports'*, Routledge, London

- Howell, R. (1981). An Historical Overview. İçinde: Women and An Historical, Biological, Physiological and Sports Medical Approach. Ed: J. Borms – M. Hebbelinck – A. Venerando, S Karger, Basel.
- Kaufman, R. M. vd. (2023). Differentiating sex and gender in health research to achieve gender equity. *Bull World Health Organ* 2023;101:666–671, doi: <http://dx.doi.org/10.2471/BLT.22.289310>
- Kew, F. (2003). Sport 'Social Problems and Issues', Butterworth – Heinemann, Oxford.
- Lämmer, M. (1981). Women and Sport in Ancient Greece . İçinde: Women and An Historical, Biological, Physiological and Sportsmedical Approach. Ed: J. Borms – M. Hebbelinck – A. Venerando, S Karger, Basel.
- Leong, N. (2018). Against Women's Sports. *Washington University Law Review* 95, no:5
- Lerner, G. (1986). *The Creation of Patriarchy*. Oxford University Press, New York.
- Malcolm, D. (2008). *The SAGE Dictionary of Sport Studies*, Sage Publication, UK.
- Mangan, J. A. (1981). *Athletism in the Victorian and Edwardian Public School 'The Emergence and Consolidation of an Educational Ideology'*, The Falmer Press, UK.
- McCrone, K. E. (1988). *Playing the Game: Sport and the Physical Emancipation of English Women, 1870-1914*. Lexington: University Press of Kentucky.
- Messner, M. A. (1988). Sports and Male Domination: The Female Athlete as Contested Ideological Terrain, *Sociology of Sport Journal*, 5, ss. 197-211.
- Messner, M. A. (1992). *Power at Play 'Sports and the Problem of Masculinity'*, Beacon Press, Boston.
- Oakley, A. (1985). *Sex, Gender and Society*. Gower Publishing Company Ltd., UK.
- Ravo, P. (2024). *Charted: Percentage of Women Competing at the Olympic Games (1896-2024)*. <https://www.visualcapitalist.com/charted-percentage-women-competing-olympic-games/> (Erişim Tarihi: 05.03.2026).
- Scott, J. W. (1986). Gender: A Useful Category of Historical Analysis. *The American Historical Review*, Vol. 91, No. 5. (Dec., 1986), pp. 1053-1075.
- Sleap, M. (1998). *Social Issues in Sport*, MacMillan Press Ltd, UK
- Stanley, G. K. (1996). *The Rise and Fall of the Sportswoman 'Women's Health, Fitness and Athletics, 1860-1940'*, Peter Lang Publishing, New York.
- Tire, O. (2020). *Kültür ve Toplumsal Cinsiyet. İçinde: Kültür ve Sosyoloji*. Ed: E. Dikici – O. Bingöl. Eğitim Yayınevi. Ankara.
- Vertinsky, P. A. (1994). *The Eternally Wounded Woman 'Women, Doctors, and Exercise in the Late Nineteenth Century'*. University of Illinois Press, USA.
- Walby, S. (1990). *Theorizing Patriarchy*. Basil Blackwell Ltd. Oxford.
- Yüksel, M. (2014a). Cinsiyet ve Spor. *Journal of History Schools (JOHS)*. 7(XIX). Ss. 663-684. <http://dx.doi.org/10.14225/Joh581>.
- Yüksel, M. (2014b). Cinsiyet ve Eğitim Düzeyi Eksenlerinde Popüler Spor Branşlarındaki Farklılıklar. *Turkish Studies*. 9(5). Ss. 2201-2213
- Yüksel, M. (2018). The Being Genderless of Public Sphere and Sports. *Turkish Journal of Sport Sport and Exercise*. 20(3). ss. 310-317.

Bölüm 16

NORMALDEN EŞİTSİZLİĞE: DEZAVANTAJLILIĞIN TOPLUMSAL İNŞASI VE GÜNDELİK HAYAT PRATİKLERİ

Murat TOPRAK¹

GİRİŞ

Toplum, basitçe bireylerin bir araya gelmelerinden ibaret değildir. Toplum genel olarak bireyler arası ilişkiler ve sosyal kurumların karşılıklı etkileşimlerin bütünü olarak bakılmaktadır. Bunların hepsi normallik üzerinden inşa edilmektedir. Normal davranışlar, uyumlular ve bütünleşenler ekseninde bir düzen algısı oluşturulmaktadır. Yani normatif bir birliktelik inşa edilmektedir. Normal de bu birlikteliğin merkezinde konumlandırılmaktadır. Meşruluğun kaynağı kendisine bu şekilde yer bulurken dezavantajlı dediğimiz sosyal grupları iskanmakta ve onları dışlayıcı bir konuma indirgemektedir. Demografik çoğunluğa bakılmaksızın geniş alanlara yayılan dışlayıcılık, güç ve iktidar ekseninde normallik tarafından üretilerek dolaşıma sokulmaktadır.

Sosyolojik olarak normallik bütünleşme ve düzenin önemli bir işlevsel mekanizması olarak kendisine yer bulmaktadır. İnsanlardan ortak davranış kalıplarını önceden belirleyen faktörleri de koruyarak bir beklenti içine girilmektedir. Bunu öncelikle sosyal kurumlar aracılığıyla sağlamaktadır. Buradaki hedef düzenleyici ilişkiler ağıyken bunun dışında kalanlar eşitsizlikle beraber dışlayıcılığı yaşamaktadır. Çünkü normatif bir yapı norm dışı reaksiyonlarla karşı karşıya kalmaktadır. Uyumlu bir toplumsal anlayışın yanında uyum sağla(ya) mayanlar da toplumun bir ögesi olarak her zaman yer bulmaktadır. Bu noktada normallik devreye girmekte bu karşıt duruma karşı sosyal kontrol işleviyle kendisini göstermektedir.

Çalışma, uyumlu olan ya da uyum sağla(ya)mayan arasındaki çift yönlü olan ilişki ağının döngüsel olarak nasıl inşa edildiği etrafında şekillenmektedir. Evet,

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Siirt Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Uygulamalı Sosyoloji AD, murattoprak88@gmail.com, ORCID iD: 0000-0002-3732-6026

KAYNAKLAR

- Altuntaş, B. (2020). *Dezavantajlı gruplar ve sosyal politika*. (3. Basım). Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık.
- Atıla Demir, S. (2021): Toplumsal cinsiyet, sosyal dışlanma ve dezavantajlılık. *Tezkire Dergisi*, 29 (74). 41-55.
- Barut, B. (2023). Feminist perspektiften cinsel istismar ve sosyal hizmet müdahalesi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 57: 413-428. <https://doi.org/10.30794/pausbed.1213523>
- Crenshaw, K. (1991). Mapping the margins: Identity politics, intersectionality, and violence against women. *Stanford Law Review*, 43(6), 1241-1299. <https://doi.org/10.2307/1229039>
- Çelebi, N. (2022). Dezavantajlılık ve sosyoloji. *Dezavantajlı grupların sosyolojisi: Eşitsizlikler, riskler ve çözümler* içinde. Ed: A. Demir, Çanakkale: Paradigma Akademi, s. 1-10.
- Davis, L. J. (1995). *Enforcing normalcy: Disability, deafness, and the body*. NY and London: Verso Press.
- Demir, A. (Ed.). (2022). *Dezavantajlı grupların sosyolojisi: Eşitsizlikler, riskler ve çözümler*. Çanakkale: Paradigma Akademi Basım Yayın Dağıtım.
- Demir Başkan, R. ve Metin, O. (2023). Eşitsizliği alternatif kavramlarla tartışmak: Dezavantajlılık, kırılabilirlik, yaralanabilirlik. *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences (Joshas)*, 9(65), 3040:3048. <http://dx.doi.org/10.29228/JOSH.AS.70592>
- Durkheim, E. (2016). *Sosyolojik yöntemin kuralları*. (İkinci Baskı) (Ö. Doğan, Çev.). İstanbul: Doğu Batı Yayınları.
- Ergun, C. ve Koçancı, M. (2017). Yoksulluk ve kentsel mekan üzerine birkaç not, *Toplum ve Demokrasi*, 11 (24), 201-228.
- Fırat, M., ve İlhan, S. (2019). Çingenelerde yoksulluk ve sosyal dışlanma: Malatya örneği. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(3), 265-277. <https://doi.org/10.18506/anemon.449956>
- Foucault, M. (1992). *Hapishanenin doğuşu*. (8. Baskı) (M. A. Kılıçbay, Çev.). Ankara: İmge Kitabevi
- Giddens, A. (1999). Toplumun kuruluşu: Yapılaşma kuramının ana hatları (H. Özel, Çev.). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Goffman, E., (2016). *Günlük yaşamda benliğin sunumu*. (B. Cezar, Çev.). (Üçüncü Basım). İstanbul: Metis Yayınları,
- Goffman, E. (2019a) *Damga; örselenmiş kimliğin idare edilişi üzerine notlar*. (4. Baskı). (Ş. Geniş, Çev.). Ankara: Heretik Yayıncılık.
- Kasapoğlu, A. (2022). Azınlık gruplar hakkında ilişkisel sosyolojik bir Değerlendirme. *Dezavantajlı grupların sosyolojisi: Eşitsizlikler, riskler ve çözümler* içinde. Ed: A. Demir, Çanakkale: Paradigma Akademi, s. 313-332.
- Kilian, T. (1997). *Public and private, power and space*. USA: Rowman & Littlefield.
- Marshall, G. (2005). *Sosyoloji sözlüğü*. (İkinci Baskı). (O. Akınhay ve D. Kömürcü, Çev.). Ankara: Bilim Sanat Yayınları.
- Mate, G. ve Mate, D. (2025). *Normal efsanesi: Toksik bir kültürde travma, hastalık ve iyileşme* (13. Baskı). (E. Süren, Çev.). İstanbul: Hep Kitap.
- Mollaer, E. C. (2018), "Chicago Okulu ve gündelik hayat: Gerçek araştırmada ellerini kirletmek". *Gündelik Hayat Sosyolojisi; Temalar, Sorunsallar ve Güzergahlar*. (A. Esgin ve G. Çeğin, Ed.). Ankara: Phoenix Yayınevi, Ankara.
- Nancy, F. (1990). Rethinking the public sphere: A contribution to the critique of actually existing democracy. *Social Text* 25 (26): 56-80. <https://doi.org/10.2307/466240>
- Öcal, S. B. (2017). Felsefenin külkedisi, medyanın prensesi: Gündelik hayat. *Erciyes İletişim Dergisi*, 5(1): 236-252.
- Ritzer, G. (2013). *Sosyoloji kuramları*. (H. Hülür, Çev.). Ankara: De Ki Basım Yayım.

- Sarıgöl, P. (2020). Kesişimsellik teorisi ve farklılıkların feminizmi. *Uluslararası İnsan Çalışmaları Dergisi*, 3(6), 331-352. <https://doi.org/10.35235/uicd.715735>
- Sheller, M. ve Urry, J. (2003). Mobile transformations of `public` and `private` life. *Theory, Culture ve Society*, 20(3), 107-125. <https://doi.org/10.1177/02632764030203007>
- Simmel, G. (2019). *Modern kültürde çatışma*. (T. Bora Çev.). (12. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Taşçı, F. (2018). *Sosyal politikada dezavantajlı gruplar: Tarih, yaklaşım ve uygulama*. İstanbul: Kak-nüs Yayınları.
- Tan, M. ve Toprak, M. (2025). Normal ve iktidar: Erving Goffman ve Michel Foucault'nun gündelik hayat sosyolojisi bağlamında karşılaştırılması. *İstanbul Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(2) 771-783. <https://doi.org/10.52122/nisantasisbd.1746092>
- Timurturkan, M., Demez, G., Kart, E., Ertan, C., Cankurtaran, S., ve Aktin, S. (2017). “H ü - kümlü” olmanın sosyal tezahürleri: Sosyal dışlanma, damga ve suç. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(20), 138-157. <https://doi.org/10.20875/makusobed.331822>
- Toprak, M. (2023). Bir mekânın gündelik hayatı: Farklılıklarla yaşayabilmek. Çanakkale: Paradigma Akademi.
- Toprak, M. (2025). Prematüre çocuklara yaklaşımların ebeveynler üzerindeki etkisine yönelik sosyolojik bir analiz. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 35, 1, 1-12. <https://doi.org/10.18069/firatsbed.1496273>
- Türk Dil Kurumu. (2024). *Normal*. Güncel Türkçe Sözlük. <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim tarihi: 15 Ocak 2026)

Bölüm 17

GENÇLERDE RİSKLİ DAVRANIŞLAR VE ÇOCUKLUK ÇAĞI RUHSAL TRAVMALARI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ*

Ahmet TÜRK¹
Gökçe DERELİ²

GİRİŞ

Gençlik dönemi, bireylerin fiziksel, bilişsel ve duygusal gelişimlerinin ivme kazandığı biyolojik bir evre olmanın ötesinde; toplumsal yapıya entegrasyonun sağlandığı, sosyal rollerin inşa edildiği ve kimlik oluşumunun temellerinin atıldığı son derece kritik bir sosyalleşme sürecidir (Bourdieu, 1993; Steinberg, 2008; Yang, 2024). Bu geçiş dönemi, beynin ödül arayışından sorumlu limbik sistemi ile dürtü kontrolünden sorumlu prefrontal korteksi arasındaki gelişimsel asenkroni nedeniyle, bireyleri yenilik arayışına ve risk almaya doğası gereği daha açık hale getirmektedir (Casey vd., 2008). Ancak bu gelişimsel yatkınlık, riskli davranışları tek başına açıklamakta yetersizdir. Geç modern toplumlarda gençlik; artan bireyselleşme, sosyoekonomik belirsizlikler ve değişen toplumsal beklentiler nedeniyle kendi içinde yapısal zorluklar barındırmaktadır (Beck, 1992). Nitekim nörobiyolojik kırılğanlıklar dışsal sosyal stresörler, kurumsal çözümler ve yapısal eşitsizliklerle birleştiğinde; gençlerin sağlıklı gelişimini sekteye uğratan, klinik ve sosyolojik düzeyde riskli davranışların ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır (Jessor, 1991; Singh ve Nandy, 2024; Tire, 2023).

Alkol ve psikoaktif madde kullanımı, saldırganlık, şiddet, suça eğilim, korunmasız cinsel davranışlar, şiddet, kendine zarar verme ve intihar yönelimleri gibi tutumlar, hem bireyin gelecekteki ruhsal/fiziksel sağlığı üzerinde yıkıcı izler

* Bu çalışma, Öğr. Gör. Ahmet TÜRK danışmanlığında yürütülen ve TÜBİTAK 2209-A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Destekleme Programı tarafından desteklenen 1919B012424468 numaralı projeden üretilmiştir

¹ Öğr. Gör., Sinop Üniversitesi, Türkeli Meslek Yüksekokulu, Çocuk Koruma ve Bakım Hizmetleri Pr., aturk@sinop.edu.tr, ORCID iD: 0000-0001-5782-3794

² Öğrenci, Sinop Üniversitesi, gokcedrl55@gmail.com, ORCID iD: 0009-0006-7374-650X

KAYNAKLAR

- Aksakoğlu, G. (2001). *Sağlıkta araştırma teknikleri ve analiz yöntemleri*. Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları.
- Barbosa, L. P., Quevedo, L., da Silva, G. D. G., Jansen, K., Pinheiro, R. T., Branco, J., ... & da Silva, R. A. (2014). Childhood trauma and suicide risk in a sample of young individuals aged 14–35 years in southern Brazil. *Child Abuse & Neglect*, 38(7), 1191-1196. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2014.02.008>
- Beck, U. (1992). *Risk society: Towards a new modernity*. Sage Publications.
- Bedirhanbeyoğlu, H. (2018). *Çocukluk çağı travmaları, bilişsel duygu düzenleme stratejileri ve riskli davranışlar arasındaki ilişkiler* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bernstein, D. P., Fink, L., Handelsman, L., Foote, J., Lovejoy, M., Wenzel, K., Sapareto, E., & Ruggiero, J. (1994). Initial reliability and validity of a new retrospective measure of child abuse and neglect. *The American Journal of Psychiatry*, 151(8), 1132–1136. <https://doi.org/10.1176/ajp.151.8.1132>
- Bilican Gökkaya, V. (2022). Suça sürüklenen çocuk ve aile faktörü. *Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 46(2), 193-204. <https://izlik.org/JA82EJ29DU>
- Bilican Gökkaya, V. (2023). Çocuk yoksulluğu: Neden, sonuç ve çözüm ekseninde eğitim faktörü. *Çocuk ve Medeniyet*, 8(14), 157-176. <https://izlik.org/JA95KN43MT>
- Bilican Gökkaya, V., & Öztürk, M. (2021). Çocukluk çağında aile içi şiddet öyküsü ile flört şiddeti arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(3), 205-224. <https://doi.org/10.18026/cbayarsos.959425>
- Boullier, M., & Blair, M. (2018). Adverse childhood experiences. *Pediatrics and Child Health*, 28(3), 132-137. <https://doi.org/10.1016/j.paed.2017.12.008>
- Bourdieu, P. (1993). Youth is just a word. In P. Bourdieu (Ed.), *Sociology in Question* (pp. 94-102). Sage.
- Bowlby, J. (1988). *A secure base: Parent-child attachment and healthy human development*. Basic Books.
- Briere, J., & Spinazzola, J. (2005). Phenomenology and psychological assessment of complex trauma. *Psychiatric Annals*, 35(5), 401-410. <https://doi.org/10.1002/jts.20048>
- Casey, B. J., Getz, S., & Galvan, A. (2008). The adolescent brain. *Developmental Review*, 28(1), 62-77. <https://doi.org/10.1016/j.dr.2007.08.003>
- Cohen, A. K. (1955). *Delinquent boys: The culture of the gang*. Free Press.
- Creswell, J. W. (2014). *Research design: Qualitative, quantitative and mixed methods approaches*. Sage Publications.
- Durkheim, É. (1951). *Suicide: A study in sociology*. Free Press.
- Erel, Ö., & Gölge, Z. B. (2015). Üniversite öğrencilerinde riskli davranışlar ile çocukluk çağı istismar, dürtüsellik ve riskli davranışlar arasındaki ilişki. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 16(3), 189–197. <https://doi.org/10.5455/apd.167082>
- Ervüz, C., & Türk, A. (2025a). Çocukluk çağı ruhsal travmalarının benlik saygısı üzerindeki etkisinin incelenmesi. *Abant 5th International Conference on Current Academic Studies* (ss. 964-970) içinde. Academy Global Publishing.
- Ervüz, C., & Türk, A. (2025b). Çocukluk çağı travmalarının psikolojik sağlık üzerindeki etkisinin incelenmesi. *Cumhuriyet 16th International Conference on Social Sciences* (ss. 159-165) içinde. Academy Global Publishing.
- Ervüz, C., & Türk, S. (2025c). Gençlerde çocukluk çağı ruhsal travmalarının çocuk haklarına yönelik tutum üzerindeki etkisi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 50, 448-473. <https://doi.org/10.14520/adyusb.1689689>
- Farmer, P. (2004). An anthropology of structural violence. *Current Anthropology*, 45(3), 305-325. <https://doi.org/10.1086/382250>

- Felitti, V. J., Anda, R. F., Nordenberg, D., vd. (1998). Relationship of childhood abuse and household dysfunction to many of the leading causes of death in adults: The adverse childhood experiences (ACE) study. *American Journal of Preventive Medicine*, 14(4), 245-258. [https://doi.org/10.1016/s0749-3797\(98\)00017-8](https://doi.org/10.1016/s0749-3797(98)00017-8)
- Finzi-Dottan, R., & Karu, T. (2006). From emotional abuse in childhood to psychopathology in adulthood: A path mediated by immature defense mechanisms and self-esteem. *Journal of Nervous and Mental Disease*, 194(8), 616-621. <https://doi.org/10.1097/01.nmd.0000230654.49933.23>
- Fraenkel, J. R., Wallen, N. E., & Hyun, H. H. (2012). *How to design and evaluate research in education*. McGraw-Hill.
- Galtung, J. (1969). Violence, peace, and peace research. *Journal of Peace Research*, 6(3), 167-191. <https://doi.org/10.1177/002234336900600301>
- Gençtanırım, D. (2014). Riskli davranışlar ölçeği üniversite formu: Geçerlik ve güvenirlik çalışmaları. *Journal of Measurement and Evaluation in Education and Psychology*, 5(1), 24-34. <https://doi.org/10.21031/epod.67191>
- Gönültaş, B. M., Öztürk, M., Başçılar, M., Aydemir, I., Temiz-Sarikaya, S., Erkoc, B., ... & Türk, A. (2025). Predictive role of perceived stress and family climate on aggression of individuals during compulsory isolation. *Psychiatry*, 89 (1), 16-28. <https://doi.org/10.1080/00332747.2025.2503005>
- Green, B. L., Krupnick, J. L., Stockton, P., Goodman, L., Corcoran, C., & Petty, R. (2005). Effects of adolescent trauma exposure on risky behavior in college women. *Psychiatry: Interpersonal and Biological Processes*, 68(4), 363-378. <https://doi.org/10.1521/psyc.2005.68.4.363>
- Hughes, K., Bellis, M. A., Hardcastle, K. A., Sethi, D., Butchart, A., Mikton, C., ... & Dunne, M. P. (2017). The effect of multiple adverse childhood experiences on health: a systematic review and meta-analysis. *The Lancet Public Health*, 2(8), e356-e366. [https://doi.org/10.1016/s2468-2667\(17\)30118-4](https://doi.org/10.1016/s2468-2667(17)30118-4)
- Jebraeili, H., Davudizadeh, S., & Rezaee, R. (2023). The relationship between adverse childhood experiences and impulsive and risky behaviors: the mediating role of positive and negative emotional motivations. *Journal of Injury and Violence Research*, 15(1), 11-20. <https://doi.org/10.5249/jivr.v15i1.1748>
- Jessor, R. (1991). Risk behavior in adolescence: a psychosocial framework for understanding and action. *Journal of Adolescent Health*, 12(8), 597-605. [https://doi.org/10.1016/1054-139x\(91\)90007-k](https://doi.org/10.1016/1054-139x(91)90007-k)
- Karasar, N. (2003). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Nobel Yayın.
- Kaya, S., & Bilican Gökkaya, V. (2023). Suçla yüzleşmek: Sosyal risklerin gölgesinde suçla sürüklenen çocuklar. V. Bilican Gökkaya & M. Öztürk (Ed.), *Pandora'nın Kutusu Açılıyor: Gölgedeki Sosyal Sorunlar 1* (ss. 343-372) içinde. Nobel Akademik.
- Khantzian, E. J. (1997). The self-medication hypothesis of substance use disorders: A reconsideration and recent applications. *Harvard Review of Psychiatry*, 4(5), 231-244. <https://doi.org/10.3109/10673229709030550>
- Leza, L., Siria, S., López-Goñi, J. J., & Fernandez-Montalvo, J. (2021). Adverse childhood experiences (ACEs) and substance use disorder (SUD): A scoping review. *Drug and Alcohol Dependence*, 221, 108563. <https://doi.org/10.1016/j.drugalcdep.2021.108563>
- Merton, R. K. (1938). Social structure and anomie. *American Sociological Review*, 3(5), 672-682. <https://doi.org/10.2307/2084686>
- Novais, M., Henriques, T., Vidal-Alves, M. J., & Magalhães, T. (2021). When problems only get bigger: the impact of adverse childhood experience on adult health. *Frontiers in Psychology*, 12, 693420. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.693420>
- Öztürk, M., & Bilican Gökkaya, V. (2022). Üniversite öğrencilerinin flört şiddeti mağduriyetleri ile mücadele stratejileri. *Fırat University Journal of Social Sciences*, 32(2), 795-806. <https://doi.org/10.18069/firsbed.1059029>

- Öztürk, M., & Tire, O. (2019). Sosyodemografik değişkenler ve namus adına kadına uygulanan şiddete yönelik tutum: Üniversite gençliği üzerine bir araştırma. *Turkish Studies-Social Sciences*, 14(6), 3383-3400. <http://dx.doi.org/10.29228/TurkishStudies.39837>
- Öztürk, M., & Ünal, V. (2015). Yetiştirme yurdundan ayrılanların sosyalleşme ve toplumla bütünleşme durumları (Sivas örneği). *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 16(1), 119-134. <https://izlik.org/JA54UG37PH>
- Şahin-Demirkapı, E. (2013). *Çocukluk çağı travmalarının duygu düzenleme ve kimlik gelişimine etkisi ve bunların psikopatolojiler ile ilişkisi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Şar, V., Öztürk, E., & İnikardeş, E. (2012). Çocukluk çağı ruhsal travma ölçeğinin Türkçe uyarılmasının geçerlilik ve güvenilirliği. *Türkiye Klinikleri*, 32(4), 1054-1063. <https://doi.org/10.5336/medsci.2011-26947>
- Singh, A., & Nandy, A. (2024). Introduction to adolescent health and lifestyle related diseases. In *Lifestyle Diseases in Adolescents: Addressing Physical, Emotional, and Behavioral Issues* (pp. 1-13). Bentham Science Publishers.
- Steinberg, L. (2008). A social neuroscience perspective on adolescent risk-taking. *Developmental Review*, 28(1), 78-106. <https://doi.org/10.1016/j.dr.2007.08.002>
- Teicher, M. H., Samson, J. A., Anderson, C. M., & Ohashi, K. (2016). The effects of childhood maltreatment on brain structure, function and connectivity. *Nature Reviews Neuroscience*, 17(10), 652-666. <https://doi.org/10.1038/nrn.2016.111>
- Tire, O. (2017). Toplumsal cinsiyet rolleri açısından Türkiye'de kadın yoksulluğu. *Mavi Atlas*, 5(1), 97-112. <https://doi.org/10.18795/gumusmaviatlas.306047>
- Tire, O. (2023). Sosyal bir problem olarak boşanma ve aldatma. V. Bilican Gökkaya & M. Öztürk (Ed.), *Pandora'nın kutusu açılıyor: Gölgedeki sosyal sorunlar 1* (ss. 91-114) içinde. Nobel Bilimsel Yayıncılık.
- Tire, O., & Dikici, E. (2022). *Toplumsal cinsiyet ve sosyoloji*. Eğitim Yayınevi.
- Tire, O., & Öztürk, M. (2023). Evlilik tutumunun bir yordayıcısı olarak çocukluk çağı ruhsal travmaları. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 57, 255-266. <https://doi.org/10.30794/pausbed.1212942>
- Tire, O., & Yeşiltepe, A. (2023). Examining the relationship between attitudes of ambivalent sexism and dating violence. *Firat University Journal of Social Sciences*, 33(3), 1401-1411. <https://doi.org/10.18069/firatsbed.1271765>
- TÜİK-Türkiye İstatistik Kurumu. (2025, 6 Şubat). *Adrese dayalı nüfus kayıt sistemi sonuçları, 2024*. 31.03.2025 tarihinde <https://veriportali.tuik.gov.tr/tr/press/53783> adresinden erişildi.
- Türk, A., & Ervüz, C. (2025). Üniversite öğrencilerinin sosyodemografik değişkenler açısından çocuk cinsel istismarcılarına yönelik bilgi ve farkındalık düzeylerinin incelenmesi. *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(1), 585-598. <https://doi.org/10.52122/nisantasisbd.1658185>
- Türk, A., Öztürk, M., & Bilican Gökkaya, V. (2022). Depresyon, anksiyete, stres ve gelecek kaygısı arasındaki ilişkinin kanonik korelasyon analizi ile incelenmesi. *Kıbrıs Türk Psikiyatri ve Psikoloji Dergisi*, 4(3), 262-270. <https://doi.org/10.35365/ctjpp.22.3.06>
- Türk, A., Öztürk, M., & Tire, O. (2026). Dindarlık eğilimi ve aile içi şiddet farkındalığı arasındaki ilişkide toplumsal cinsiyet algısının aracılık rolü. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26(1), 1-14. <https://doi.org/10.18037/ausbd.1624748>
- Türk, A., Türk, S., & Öztürk, M. (2025). Çocukluk çağı ruhsal travmalarının umutsuzluk üzerine etkisinin incelenmesi. *Bingöl 4th International Conference on Social Sciences* (ss. 263-269) Academy Global Publishing.
- Türk, S. (2024). *Çocukluk çağı ruhsal travmaları ile intihar bilişleri ve aile aidiyeti arasındaki ilişkinin incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- van der Kolk, B. A. (2014). *The body keeps the score: Brain, mind, and body in the healing of trauma*. Viking.

- Yalaki, Z., Çetin, F., & Bilge, Y. D. (2015). Bir eğitim ve araştırma hastanesine başvuran adolösanlardaki riskli davranışların değerlendirilmesi. *Ege Tıp Dergisi*, 54(3), 127-133. <https://doi.org/10.19161/etd.344133>
- Yang, M. (2024). Adolescence: A crucial period of development impacting intellect, personality, and social skills. *Interdisciplinary Humanities and Communication Studies*, 1(7),1-3. <https://doi.org/10.61173/w4myjk61>

Bölüm 18

ÇAĞDAŞ SOSYOLOJİDE YAŞÇILIK (AGEİSM): ÇOK BOYUTLU BİR PERSPEKTİFLE YAŞLI AYRIMCILIĞI

Gökhan KURT¹

GİRİŞ

Bilindiği üzere uzun yıllardır gözlenen ve son yıllarda da ağırlığını hissettiren küresel bir süreç/olgu olarak “demografik yaşlanma”, “genel nüfusun yaşlanması” ya da “demografik dönüşüm” olgusuna/sürecine şahitlik etmekteyiz. Nitekim Birleşmiş Milletler (United Nations –UN) nüfus yaşlanmasını, doğurganlık oranlarındaki düşüş ve ileri yaşlara kadar hayatta kalma oranlarındaki sürekli iyileşmenin tetiklediği küresel bir fenomen (UN, 2024) olarak kabul etmektedir. Her iki olgu (düşük doğum oranı ve genel nüfus içerisinde yaşlı olarak sınıflandırılan 65 yaş ve üstü olan bireylerin sayı ve oranlarının artması) ile ilgili veri toplayan uluslararası ve ulusal kuruluşların verileri de bu olguyu destekleyecek veriler sunmaktadır. Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA) verilerine göre, 1974 ile 2024 yılları arasında, dünya genelinde 65 yaş ve üstü kişilerin oranı neredeyse iki katına çıkarak %5,5’ten %10,3’e yükselmiştir. Nüfus projeksiyonlarına göre, 2024 ile 2074 yılları arasında bu sayı tekrar iki katına çıkarak %20,7’ye ulaşacak. Aynı dönemde, 80 yaş ve üstü kişilerin sayısının üç kattan fazla artması beklenilmektedir (UNFPA, 2024). Dünya Sağlık Örgütü’nün (World Health Organization-WHO) verilerine göre, 2030 yılına kadar dünyadaki her 6 kişiden 1’i 60 yaş ve üzeri olacak. Bu tarihte, 60 yaş ve üzeri nüfusun oranı 2020’deki 1 milyardan 1,4 milyara yükselecek. 2050 yılına kadar, 60 yaş ve üzeri kişilerin sayısı iki katına çıkacak (2,1 milyar). 80 yaş ve üzeri kişilerin sayısının ise 2020 ile 2050 yılları arasında üç katına çıkarak 426 milyona ulaşması bekleniyor (WHO, 2025c).

Ulusal düzeyde veri toplayan Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre, yaşlı nüfus olarak kabul edilen 65 ve daha yukarı yaştaki nüfus, 2019 yılında

¹ Dr. Öğr. Üyesi., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Kangal Meslek Yüksekokulu, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Pr
gokhankurt@cumhuriyet.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-9439-0331

karşıtı örnekler sunarak önyargıyı azaltabilir. Farklı nesillerden insanları bir araya getiren nesiller arası müdahaleler yoluyla, gruplar arası önyargı ve kalıplaşmış yargıları azaltmaya yardımcı olunabilir.

Yukarıda ifade edilen pozitif hukuki düzenlemeler bağlamında örneğin, çalışmak isteyen bireylerin emeklilik yaşı daha yukarı çıkartılabilir. Ekonomik iyileştirme bağlamında yaşlıların ekonomik güvenliğini arttıracak emekli ya da yaşlı maaşı ile ilgili yasal düzenlemeler gerçekleştirilebilir. İş başvurularında yaşlı ayrımcılığı yapanlara cezai yaptırımlar uygulanabilir ya da gönüllü alımı teşvik edecek şekilde belli bir kotada 65 yaş ve üstü çalıştıranlara teşvikler verilebilir. Yine merkezi hükümetin öncülüğünde, öğrencilerin empati kuracakları ya da merhamet duygularının daha yoğun hissedeceği ders kitap içerikleri ve uygulamaları okullarda hayata geçirilebilir. Yine kurumsal düzeyde eğitim kurumlarında (gerek ortaöğretim gerekse de yükseköğretimde) sağlık ve sosyal hizmet programları başta olmak üzere eğitim müfredatlarının güncellenmesi yoluyla yaşlılık temsilleri olumlu içerikler hazırlanabilir. Tapu ve sağlık hizmetlerinde yaşlılara yönelik pozitif ayrımcılık içeren uygulamalar gerçekleştirilebilir. Bankalarda kredi ve sigorta işlemlerinde yaşlıları zora sokacak uygulamalardan kaçınabilir.

Özetle, demografik yaşlanmanın kaçınılmaz bir gerçeklik olduğu günümüzde, yaşlı ayrımcılığıyla mücadelede ekonomik, kültürel, siyasi, psikolojik ve kurumsal boyutta yapısal reformların gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda yaşlı bireylerin toplumda hak sahibi özneler olarak yeniden konumlandırılan «aktif ve kapsayıcı» politikalar gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu yolla hem toplumsal adalet hem de kuşaklararası barış tesis edilerek sosyal sorun alanların kaçınabilir.

KAYNAKLAR

- Akbuğa, F. (2026). Yaşçılık söyleminin sosyal medyada analizi üzerine bir çalışma. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 37(1), 79–106. <https://doi.org/10.33417/tsh.1678693>
- Akın, G. (2006). *Her yönüyle yaşlılık*. Palme Yayıncılık.
- Arun, Ö. (2021). *Covid-19 gündeminde yaşlılara yönelik hak ihlalleri ve ayrımcı uygulamalar*. Yaşlanma Çalışmaları Derneği Yayınları.
- Arun, Ö. (2022). Büyük kapatılma sürecinde yaşlılık çalışmaları. Ö. Arun (Ed.), *Pandemi ve yaşlanma: Karantina, kapatılma, kriz (2021 Lisansüstü Yaşlılık Çalışmaları Kongresi Yıllığı)* içinde (ss. 6–10). Yaşlanma Çalışmaları Derneği Yayınları.
- Ayata, R. ve Çamur, G. (2020). Sosyal hizmet perspektifinden Covid-19 pandemi süreci ve sosyal sorunlara yönelik kriz değerlendirmesi. *Sosyal Politika ve Sosyal Hizmet Çalışmaları Dergisi*, 1(1), 21–38.
- Baybora, D. (2019). Yaş ayrımcılığı. V. Kalıncara (Ed.), *Yaşlılık: Yüzyılın gerçeği* içinde (ss. 35–64). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Bigler, R. S. ve Liben, L. S. (2007). Developmental intergroup theory: Explaining and reducing children's social stereotyping and prejudice. *Current Directions in Psychological Science*, 16(3), 162–166.

- Blaikie, A. (1999). *Aging and popular culture*. Cambridge University Press.
- Butler, R. N. (1989). Dispelling ageism: The cross-cutting intervention. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 503(1), 138–147. <https://doi.org/10.1177/0002716289503001011>
- Buz, S. (2015). Yaşlı bireylere yönelik yaş ayrımcılığı. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(53), 268–278.
- Ceylan, H. (2016). Toplumsal yaşlanma ve yaşlılık sosyolojisi. H. Ceylan (Ed.), *Yaşlılık sosyolojisi içinde* (ss. 169–178). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Ceylan, H. (2015). *Yaşlılık ve refah devleti*. Açılım Kitap.
- Çakmak, R., Acar, Z., Akkaya, S. ve Özcan, M. (2025). Sağlık hizmetleri meslek yüksekokulu öğrencilerinin merhamet düzeyleriyle yaşlı ayrımcılığına yönelik tutumları arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 36(1), 41–61. <https://doi.org/10.33417/tsh.1422015>
- Çayır, K. (2012). Yaşlılık/Yaşa dayalı ayrımcılık. K. Çayır ve M. A. Ceyhan (Der.), *Ayrımcılık: Çok boyutlu yaklaşımlar içinde* (ss. 163–174). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Çilingiroğlu, N. ve Demirel, S. (2004). *Yaşlılık ve yaşlı ayrımcılığı*. Türk Geriatri Dergisi, 7(4), 225–230.
- Danış, M. Z. (2024). *Yaşlıların evde bakım gereksinimleri ve evde bakıma ilişkin düşünceleri: Başarılı yaşlanma ve yaşlı bakım modelleri*. Güç-Vak Yayınları.
- Demirel, A. C. ve Sütçü, S. (2021). Covid-19 salgınında Türkiye’de yaşlılara yönelik uygulamalar ve hizmetlerin değerlendirilmesi. *OPUS-Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, (17), 3641–3675. <https://doi.org/10.26466/opus.846545>
- Dennis, H. (2004). Evolution of the link between business and aging. *Generations*, 28(4), 8–14.
- Dikmen, R. D. (2023). Yaş ayrımcılığı: Etkiler ve çözüm önerileri. *Geriatrik Bilimler Dergisi*, 6(1), 58–69. <https://doi.org/10.47141/geriatrik.1163213>
- Doğan, N. (2024, 21 Mart). *1.66 çalışan 1 emekliyi finanse ediyor*. Hürriyet. <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/noyan-dogan/1-66-calisan-1-emekliyi-finanse-ediyor-42428968>
- Duncan, C. ve Loreto, W. (2004). Never the right age? Gender and age-based discrimination in employment. *Gender, Work and Organization*, 11(1), 95–115.
- Duva Kaya, Ö. (2020). Yaşam ve ölüm arasında bir uğrak olarak yaşlılık. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(4), 1501–1520. <https://doi.org/10.16953/deusobil.711200>
- Esendemir, Ş. (2021). Türkiye’de yaşlılık algısı: Yaşlı ayrıcalığı ve ayrımcılığı üzerine bir inceleme. *Maarif Mektepleri Uluslararası Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, 4(2), 74–86. <https://doi.org/10.47155/mamusbbd.1011701>
- Göregenli, M. (2012). Temel kavramlar: Önyargı, kalıpyargı ve ayrımcılık. K. Çayır ve M. A. Ceyhan (Der.), *Ayrımcılık: Çok boyutlu yaklaşımlar içinde* (ss. 17–27). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Görgün Baran, A. (2016). Yaşlılıkta sosyal dışlanmanın toplumsal boyutu. V. Kalınkara (Ed.), *Yaşlılık: Disiplinlerarası yaklaşım, sorunlar, çözümler-2 içinde* (ss. 105–125). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Görgün Baran, A. (2011). Aile ve yaşlanma. A. Kasapoğlu ve N. Karkıner (Ed.), *Aile sosyolojisi içinde* (ss. 156–181). Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Hallaert, J. J. (2023). *The fiscal cost of aging in Belgium - Pensions and healthcare*. *International Monetary Fund*. <https://doi.org/10.5089/9798400264405.018>
- Han, S. D. ve Mosqueda, L. (2020). Elder abuse in the COVID-19 era. *Journal of the American Geriatrics Society*, 68(7), 1386–1389. <https://doi.org/10.1111/jgs.16496>
- Hesapkurdu. (t.y.). *Kredi çekmek için yaş sınırı nedir?* <https://www.hesapkurdu.com/ihhtiyac-kredisi/rehber/kredi-yas-siniri-kactir>
- Kalınkara, V. (2016). Nüfusun yaşlanması ve toplumsal boyutları. H. Ceylan (Ed.), *Yaşlılık sosyolojisi içinde* (ss. 21–40). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kayacan, G. (2017). Modern toplumlarda yaşlılık, ölüm algısı ve yaşlılık. *MSGSÜ Sosyal Bilimler*, (15), 15–29.

- Keten, H. S. (2020). Geriatrik yaş grubunda hukuki işlemlerde sağlık raporu alınması zorunlu mu? *Türkiye Aile Hekimliği Dergisi (TJFMPC)*, 14(2), 312–315.
- Kurnaz, Z. (2016). Yaşlılıkta çalışma yaşamı ve sosyal dışlanma. V. Kalinkara (Ed.), *Yaşlılık: Disiplinlerarası yaklaşım, sorunlar, çözümler-2* içinde (ss. 387–398). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kurt, G. (2008). *Türkiye’de yaşlılık olgusuna sosyolojik bir bakış (Sivas il örneği)* [Yüksek lisans tezi, Cumhuriyet Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Kurt, G. (2019). Sosyal bir sorun olarak yaşlılık. Y. Daşlı (Ed.), *Sosyal sorunlarda güncel tartışmalar* içinde (ss. 293–338). Anı Yayıncılık.
- Kurt, G. (2022). Covid-19 pandemisi sürecinde yaşlı istismarı ve ihmali. İ. Kalaycı (Ed.), *Multidisipliner boyutlarıyla Türkiye’de yaşlı istismarı ve ihmali* içinde (ss. 273–296). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kurt, G. ve Gündüz, Z. (2026). Felsefi sosyolojik açıdan yaşam seyrinde yaşlanma ve yaşlılık korkusu (gerontofobi) üzerine eleştirel bir inceleme. *Beytulhikme An International Journal of Philosophy*, 16(1), 393–417. <https://doi.org/10.29228/beytulhikme.81940>
- Lamont, R. S., Swift, H. J. ve Abrams, D. (2015). A review and meta-analysis of age-based stereotype threat: Negative stereotypes, not facts, do the damage. *Psychology and Aging*, 30(1), 180–193. <https://doi.org/10.1037/a0038586>
- Lasch, C. (2006). *Narsisizm kültürü* (S. Öztürk ve Ü. H. Yolsal, Çev.). Bilim ve Sanat Yayınları.
- Levy, B. R., Ryall, A. L., Pilver, C. E. ve ark. (2008). Influence of African American elders’ age stereotypes on their cardiovascular response to stress. *Anxiety, Stress, & Coping*, 21(1), 85–93. <https://doi.org/10.1080/10615800701727793>
- Macnicol, J. (2006). *Age discrimination: An historical and contemporary analysis*. Cambridge University Press.
- Matcha, D. A. (1997). *The sociology of aging: A social problems perspective*. Nelson-Hall Publishers.
- Michalak, P., Zarzecki, A. ve Zarzecka, J. (2021). Ageism: A problem of the twenty first century. *Biuletyn Stowarzyszenia Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*, 16(18/2), 193–207. <https://doi.org/10.32084/sawp.2021.16.2-12>
- Midik, O. (2018). Tutumun ölçme ve değerlendirmesi. A. Balkan (Ed.), *Tıp eğitiminde ölçme ve değerlendirme* içinde. Türkiye Klinikleri.
- Moor, C., Zimprich, D., Schmitt, M. ve ark. (2006). Personality, aging self-perceptions, and subjective health: A mediation model. *The International Journal of Aging and Human Development*, 63(3), 241–257. <https://doi.org/10.2190/AKRY-UM4K-PB1V-PBHF>
- Özbek, Ç., Özcan, M., Yüce Yörük, E. A., Arguvanlı Çoban, S. ve Özel Türkcü, Ü. (2025). Şefkat mi, küçümseme mi? Yaşçı dil (elderspeak) kavramının Türkçe literatüre kazandırılması. *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, 15(1), 279–292. <https://doi.org/10.13114/mjh.1656974>
- Özmen, S. ve Erdem, R. (2018). Damgalamanın kavramsal çerçevesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(1), 185–208.
- Pekesen, M. (2020). Yaşlılık ve sosyal dışlanma. Z. Gençtürk (Ed.), *Yaşlılık ve sosyal politika tartışmaları* içinde (ss. 122–148). Detay Yayıncılık.
- Rudolph, C. W. ve Zacher, H. (2015). Intergenerational perceptions and conflicts in multi-age and multigenerational work environments. L. M. Finkelstein, D. M. Truxillo, F. Fraccaroli ve R. Kanfer (Ed.), *Facing the challenges of a multi-age workforce: A use-inspired approach* içinde (ss. 253–282). Routledge.
- Saygılı, S. (2017). *Yaşlılık psikolojisi*. Türdav Yayınları.
- Segal, L. (2013). *Out of time: The pleasures and the perils of ageing*. Verso Books.
- Steverink, N., Westerhof, G. J., Bode, C. ve ark. (2001). The personal experience of aging, individual resources, and subjective well-being. *The Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 56(6), 364–373. <https://doi.org/10.1093/geronb/56.6.P364>
- Şentürk, Ü. (2015). *Sosyolojik açıdan parçalanmış aile ve çocuk ilişkisi*. Kum Saati Yayınları.
- T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (t.y.-a). *Yaşlı nüfusun gelecek yıllara göre tahminleri [PDF]*. <https://www.aile.gov.tr/media/63364/1-yasli-nufusun-gelecek-yillara-gore-tahminleri.pdf>

- T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (t.y.-b). *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü*. <https://www.aile.gov.tr/eyhgm/mevzuat/ulusal-mevzuat/anayasa/>
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2018). *On birinci kalkınma planı (2019-2023): Yaşlanma özel ihtisas komisyonu raporu* (Yayın No: SBB: 2984 - ÖİK: 811). <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/04/YaslanmaOzelIhtisasKomisyonuRaporu.pdf>
- Tufan, İ. (2002). *Antik çağdan günümüze yaşlılık*. Aykırı Yayınları.
- Tufan, İ. (2007). *Birinci Türkiye yaşlılık raporu*. Gero-Yayınları.
- Tufan, İ. (2016a). *Bakıma muhtaç: Türkiye'de Alzheimer hastası yaşlıların bakımı*. Koç Üniversitesi Yayınları.
- Tufan, İ. (2016b). Yaşlanan toplumların riskleri, problemleri, ihtiyaçları. H. Ceylan (Ed.), *Yaşlılık sosyolojisi içinde* (ss. 99–117). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Türk, A. (2020). Koronavirüs (Covid-19) pandemisi sürecinde yaşlılara yönelik uygulamalar ve yaşlıların psiko-sosyal durumu üzerine bir değerlendirme. *Sosyal Hizmet*, 35–46.
- Türkiye Emekliler Derneği. (2024). *Yaşlı ve emeklilerin bankacılık hizmetlerinde yaşadığı sorunlar tartışıldı*. <https://tued.com.tr/yasli-ve-emeklilerin-bankacilik-hizmetlerinde-yasadigi-sorunlar-tartisildi/>
- Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu. (2023). *Bankacılık şube işlemlerinde 10 bin lira sınırı getirilmesinin yaşlılara yönelik ayrımcılık oluşturabileceğine ilişkin basın açıklaması*. <https://www.tihek.gov.tr/bankacilik-sube-islemlerinde-10-bin-lira-siniri-getirilmesinin-yasli-lara-yonelik-ayrimcilik-olusturabileceğine-iliskin-basin-aciklamasi>
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2024a). *Doğum istatistikleri, 2023*. Haber Bülteni (Sayı: 53706). <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dogum-Istatistikleri-2023-53706>
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2024b). *İstatistiklerle yaşlılar, 2023*. Haber Bülteni (Sayı: 53644). <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yasli-lar-2023-53644>
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2024c). *Yoksulluk ve yaşam koşulları istatistikleri, 2024*. Haber Bülteni (Sayı: 53714). <https://veriportali.tuik.gov.tr/press/53714>
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2025). *Hayat tabloları, 2022-2024*. Haber Bülteni (Sayı: 53645). <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hayat-Tabloları-2022-2024-53645>
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2026). *Adrese dayalı nüfus kayıt sistemi sonuçları, 2025*. Haber Bülteni (Sayı: 53899). <https://veriportali.tuik.gov.tr/press/53899>
- United Nations. (2024). *World population prospects 2024: Summary of results*. UN DESA.
- United Nations. (t.y.). *Global issues: Ageing*. <https://www.un.org/en/global-issues/ageing>
- UNFPA. (2024, 19 Haziran). *Ageing*. United Nations Population Fund. <https://www.unfpa.org/ageing>
- Uslu, E. ve Akın, B. (2022). Sağlık bilimlerinde çalışan öğretim elemanlarının yaşlı ayrımcılığı tutumu. *Journal of Nursology*, 25(4), 254–259.
- Üstün, Ç. ve Özçiftçi, S. (2020). COVID-19 pandemisinin sosyal yaşam ve etik düzlem üzerine etkileri: Bir değerlendirme çalışması. *Anadolu Kliniği Tıp Bilimleri Dergisi*, 25(Özel Sayı 1), 142–153. <https://doi.org/10.21673/anadoluklin.723469>
- Vefikuluçay, D. (2008). *Üniversitede öğrenim gören öğrencilerin yaşlı ayrımcılığına ilişkin tutumları* [Doktora tezi]. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- World Health Organization. (2020). *Decade of healthy ageing 2020–2030: Proposal* [PDF]. <https://cdn.who.int/media/docs/default-source/decade-of-healthy-ageing/decade-proposal-final-apr2020-en.pdf>
- World Health Organization. (2021a). *Ageism is a global challenge: UN*. <https://www.who.int/news/item/18-03-2021-ageism-is-a-global-challenge-un>
- World Health Organization. (2021b). *Global report on ageism*. <https://www.who.int/publications/i/item/9789240016866>
- World Health Organization. (2025a). *Ageing: Global population*. <https://www.who.int/news-room/questions-and-answers/item/population-ageing>

World Health Organization. (2025b). *Ageing: Ageism*. <https://www.who.int/news-room/questions-and-answers/item/ageing-ageism>

World Health Organization. (2025c). *Ageing and health*, <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/ageing-and-health>

Bölüm 19

TOPLUMSAL SESSİZLİK VE POLİTİKA BOŞLUKLARI EKSENİNDE TÜRKİYE’DE CİNSEL SAĞLIK VE ÜREME SAĞLIĞININ SOSYAL SORUN OLARAK İNŞASINA SOSYAL HİZMET PERSPEKTİFİNDEN BİR BAKIŞ

Avşin AKBAŞ¹

GİRİŞ

Barbra Krueger 1989 yılında ABD’deki kürtaj hakları protestosu için hazırladığı afişinde “*Senin bedeninin bir savaşı alanıdır!*” ifadesini kullanmıştır. Barbra Krueger’in tanımlaması bedeninin, fiziksel varlığının ötesinde bir mekân niteliğine ve bu mekandaki iktidar mücadelesine yapılan bir atıftır. Bu bağlamıyla beden ve bedene sahip olunmasına rağmen onun tasarrufuna sahip olabilmeye tartışmaları biyoiktidar ve biyopolitika tartışmalarını kendisiyle beraber getirmektedir.

Michel Foucault (2019) bedeninin, klasik dönemlerden itibaren iktidarlar tarafından üzerinde tahakküm kurulması ve şekillendirilmesi gereken bir mekan olduğunu vurgulamıştır. Ona göre beden, iktidar tarafından zihinden de önce hedef alınan bir konumdadır. Bedende kurulacak tahakkümün insanların zihinlerine de sirayet edeceğini düşünmektedir (Foucault, 2015). Foucault beden üzerinde kurulan tahakküm ilişkisine yönelik çığır açıcı tartışmalarının en temelinde bedeni ele alışındaki niteliksel farklılıktır. Ona göre beden, salt biyolojik niteliğinin ötesinde ekonomik niteliğinden de kaynaklı politik bir doğaya da sahiptir (Özmağas, 2019). Bu doğasından kaynaklı olarak da bedeninin kontrol altına alınması ve “uysal bedenlerin” yaratılması iktidarlarca önemli bir mesele olarak değerlendirilmesine neden olmuştur. Uysal bedenlerin yeniden üretilmesine yönelik iktidarın çabası, insan cinselliğini yeniden düzenlenmesi gereken bir alan olarak ele alınmasına neden olmuştur.

Geçmişte bireyin mahrem alanına ait bir mesele olarak görülen beden ve cinsellik alanı modern tıp bilgisinin gelişmesiyle birlikte modern ulus-devletler

¹ Arş. Gör. Dr., Munzur Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet AD, avsinakbas@munzur.edu.tr, ORCID iD: 0000-0001-5279-1631

hizmet disiplininin cinsel sağlık ve üreme sağlığı meselesini gündemleştirmesi gerekmektedir.

Sonuç olarak Türkiye’de cinsel sağlık ve üreme sağlığı alanında yaşanan güncel gelişmeler, beden hâlâ yoğun bir siyasal mücadele alanı olduğunu göstermektedir. Bu alan, yalnızca sağlık hizmetlerinin niceliği ya da teknik yeterliliği üzerinden değil; kimin hangi bilgiye, hangi hizmete, hangi hakka ve hangi bedensel kararı verme imkânına sahip olduğu sorusu üzerinden tartışılmalıdır. Foucault’cu bir yerden bakıldığında mesele, yaşamı koruma iddiasıyla yaşam üzerinde kurulan iktidarın teşhir edilmesidir; sosyal hizmet açısından bakıldığında ise mesele, bu iktidarın eşitsiz etkilerine maruz kalan bireyler ve gruplar için hak, adalet ve güçlenme eksenli bir mücadele yürütmektir. Tam da bu nedenle cinsel sağlık ve üreme sağlığı alanı, Türkiye’de yalnızca bir sağlık politikası başlığı değil; beden otonomisi, toplumsal eşitlik ve insan hakları mücadelesinin merkezî bir uğrak noktası olarak değerlendirilmelidir.

KAYNAKLAR

- Akbaş, A. (2023). Türkiye’de sosyal hizmet disiplini kapsamında HIV’i düşünmek. *Kaos GL*, 189, 48-52. <https://kaosgl.org/gokkusagi-forumu-kose-yazisi/turkiye-de-sosyal-hizmet-disiplini-kapsaminda-hiv-i-dusunmek>
- Akbaş, A. (2025). *Türkiye’de HIV ile yaşayan yetişkin kişilerin damgalanma ve ayrımcılık deneyimleri ve baş etme stratejileri* Hacettepe Üniversitesi]. Ankara.
- Annas, G. J., Glantz, L. H., & Meriner, W. K. (1990). The right of privacy protects the doctor-patient relationship. *Jama*, 263(6).
- Arda, B., & Arda, B. (2016). Physical and non-physical obstacles on the way: Non-discrimination in health services in Turkey. *International Journal of Health Policy and Bioethics*, 1(1).
- Arsan, N., Borak, S., & Kocatürk, U. (1997). *Atatürk’ün söylev ve demeçleri I-III*. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi.
- Bağdatlı, N. (2020). Feminizm ve sol: Türkiye’de 1970’lerde “kadın sorunu”. In *Modern Türkiye’de siyasi Düşünce 10: Feminizm*. İletişim Yayınları.
- Bahar Özvarış, Ş. (2023). Türkiye’de üreme sağlığı hizmetlerinin durumu: Son yirmi yılda neler değişti? *Toplum ve Hekim*, 38(2).
- Belli, B. (2021). *Osmanlı’da fuhuş: II. Abdülhamid dönemi’nde kayıtlı fuhuş devlet ve modernlik (1876-1909)*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Beltan, Ö. B. (2019). *Biyopolitika ve queer: AIDS krizi, bağıışıklık ve ötesi*. Nika Yayınevi.
- BIANET. (2020). *AYM’den kürtaj kararı*. BIANET. <https://bianet.org/haber/aym-den-kurtaj-karari-230663>
- Birgün. (2022). CİSÜ Platformu: HIV enfeksiyonunun son 10 yılda yüzde 460 arttığı tek ülke Türkiye. *Birgün.*, <https://www.birgun.net/haber/cisu-platformu-hiv-enfeksiyonunun-son-10-yilda-yuzde-460-arttigi-tek-ulke-turkiye-384720>
- Buğcaycı Yalçın, B. N., Akıcı, D., & Şaşmaz, C. T. (2020). Aşı ile önenebilir hastalıklarla ilgili halk sağlığı kongre kitaplarında yer alan bildiriler 2008-2019. In S. Üner & P. Okyay (Eds.), *Türkiye Sağlık Raporu 2020*. Hipokrat Yayınevi.
- Can, B. (2023). Cumhuriyet döneminde Türkiye’nin nüfus politikaları: Yeni bir kronolojik sınıflandırma. *Troyacademy*, 8(1).

- CETAD. (2006). *Cinsel sağlık ve üreme sağlığı araştırması 2006*
- Cinsel Sağlık & Üreme Sağlığı Hakları Platformu. (2022). *Üreme ve cinsel sağlık hizmetleri yasada var, pratikte yok!* Diken. <https://www.diken.com.tr/ureme-ve-cinsel-saglik-hizmetleri-yasada-var-pratikte-yok/>
- Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığı Hakları (CİSÜ) Platformu. (2021). *Türkiye’de cinsel sağlık ve üreme sağlığı durum analizi raporu* (A. Akın & T. Türmen, Eds.).
- Çoşar, S., & Yeğenoğlu, M. (2011). New grounds for patriarchy in Turkey? Gender policy in the age of AKP. *South European Society and Politics*, 16(4).
- Çakmak, F. (2007). *Atatürk döneminde Türkiye’nin nüfus politikası* Dokuz Eylül Üniversitesi]. İzmir.
- Çam, S., & Tavukcu, M. (2025). Türkiye’de HPV ve aşısına ilişkin bilgi, tutum ve davranışlar: Sistemik bir derleme. *SDÜ Sağlık Yönetimi Dergisi*, 2025, 1.
- Çetin, Z. (2022). Giriş: Türkiye’de AIDS ve HIV politikalar ve tarihi. In D. Güzel, İ. Orbay, & U. Güner (Eds.), *AIDS’ten HIV Aktivizmine: Dünden Kalanlar* (pp. 13-31). 17 Mayıs Derneği.
- Çiçeklioğlu, M., Öcek, Z., Yücel, U., Özdemir, R., Türk, M., & Taner, Ş. (2013). *Aile hekimliği birinci basamak sağlık ortamını nasıl dönüştürdü?* Türk Tabipler Birliği Yayınları.
- Dağ, H., Dönmez, S., Şirin, A., & Kavlak, O. (2012). Akran eğitiminin üniversite öğrencilerinin cinsel sağlık konusundaki bilgi düzeylerine etkisi. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 15(1), 10-17.
- Doğan, M. (2013). Türkiye’de uygulanan nüfus politikalarının genel bakış. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 23. <http://www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/View/13744/plan9.pdf>
- Erkmen, S. (2020). *Türkiye’de kürtaj: AKP iktidarı ve biyopolitika*. İletişim Yayınları.
- Eryurt, M. A., Keskin, F., Koç, İ., Saraç, M., & Yayla-Enfiyeci, Z. (2024). *2023 Türkiye gençlik araştırması*. UNFPA.
- Eskiocak, M. (2020). Türkiye’de bağışıklama hizmetlerinin durumu ve bağışıklamada eşitsizlikler. In S. Üner & P. Okyay (Eds.), *Türkiye Sağlık Raporu 2020*. Hipokrat Yayınevi.
- Foucault, M. (2015). İktidar mekanizmasında hapishaneler ve tımarhaneler. In *Büyük Kapatılma*. Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2018). *Cinselliğin tarihi*. Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2019). *Hapishanenin doğuşu*. İmge Kitabevi Yayınları.
- Gürsoy, E., & Özerdoğan, N. (2017). Cinsel sağlık eğitimi- nerede, ne zaman. *Türkiye Klinikleri J Obstet Womens Health Dis Nurs-Special Topics*, 3(3), 219-224.
- Gwadz, M., Leonard, N. R., Honig, S., Freeman, R., Kutnick, A., & Ritchie, A. S. (2018). Doing battle with “the monster”: How high-risk heterosexuals experience and successfully manage HIV stigma as a barrier to HIV testing. *International Journal for Equity in Health*, 17(1), 46. <https://doi.org/10.1186/s12939-018-0761-9>
- Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü. (2018). *Türkiye nüfus ve sağlık araştırması*.
- IFSW. (2014). *Global definition of social work*. INTERNATIONAL FEDERATION OF SOCIAL WORKERS. <https://www.ifsw.org/what-is-social-work/global-definition-of-social-work/>
- Kadir Has Üniversitesi Eşitlik Çeşitlilik ve Kapsayıcılık Araştırma Grubu (EDI-KHAS). (2024). *Yasal ama ulaşılabilir değil: Türkiye’deki kürtaj hizmetleri*. Kadir Has Üniversitesi Yayınları.
- Kadir Has Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Araştırma Merkezi. (2016). *Yasal ama ulaşılabilir değil: Türkiye’deki devlet hastanelerinde kürtaj hizmetleri*. Kadir Has Üniversitesi.
- Kadir Has Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Araştırma Merkezi. (2020). *Yasal ancak ulaşılabilir değil: Türkiye’deki kamu hastanelerinde kürtaj hizmetleri*. Kadir Has Üniversitesi.
- Karaca Bozkurt, Ö. (2011). *Uluslararası Nüfus Ve Kalkınma Konferansı (ICPD) Eylem Programı’nın Türkiye’de uygulanan sağlık politikalarına yansımalarının toplumsal cinsiyet perspektifinden T.C. Başbakanlık*. Ankara.

- Karagöz, B. (2008). Türkiye’de 1980 sonrası kadın hareketinin siyasal temellerine “ikinci dalga” uğrağı. *Memleket Siyaset Yönetim*, 3(7).
- Kart, E. (2013). “Sağlıkta Dönüşüm” sürecinde performans dayalı ücretlendirmenin hekimler üzerindeki etkileri. *Çalışma ve Toplum*, 3, 103-140.
- Maticka-Tyndale, E., & Tenkorang, E. Y. (2010). A multi-level model of condom use among male and female upper primary school students in Nyanza, Kenya. *Social Science & Medicine*, 71(3), 616-625. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2010.03.049>
- Mutlu, B., & Saluk, S. (2020). Türkiye’de üreme sağlığı ve kürtaj tartışmaları. In *Modern Türkiye’de siyasi Düşünce 10: Feminizm*. İletişim Yayınları.
- Mutluer, N. (2019). *Transnational othering and global diversities: Media, extremism and free expression*. Nordicom.
- Mutluer, N. (2023). *Türkiye’de cinsiyet ve cinsellik politikalarının 100 yılı: Sessizden dayatılmış cinselleştirilmeye*. Gazete Duvar. <https://www.gazeteduvar.com.tr/turkiyede-cinsiyet-ve-cinsellik-politikalarinin-100-yili-sessizden-dayatilmis-cinsellestirilmeye-haber-1633218>
- Okkaoğlu Mutlu, S. (2017). *Aile hekimliği sisteminin kadın sağlığına etkileri* III. Kadın Hekimlik ve Kadın Sağlığı Kongre Kitabı, Ankara.
- (2013). http://www3.kalkinma.gov.tr/Doc0b%ADjects/view/15089/0nuncu_Kalk%C4%25Blma_Plan%C4%25Bl.pdf
- Özberk, E. (2003). *Nüfus politikaları ve kadın bedeni üzerindeki denetim* Ankara Üniversitesi]. Ankara.
- Özdemir Tiryaki, N. (2024). *Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye’de nüfusu artırmaya yönelik uygulamalar* 10. Uluslararası Atatürk Kongresi, Ankara.
- Özmkas, U. (2019). *Biyopolitika: İktidar ve direniş Foucault, Agamben, Hardt-Negri*. İletişim Yayınları.
- Öztürk, E. (2018). *Cinsel sağlık ve üreme sağlığında haklar* İstanbul Medipol Üniversitesi]. İstanbul.
- Parla, A. (2001). The “Honor” of the state: Virginity examinations in Turkey *Feminist Studies*, 27(1).
- Saltuk, S. (2014). Üreme politikaları üzerine bazı notlar: Sağlıkta dönüşüm programı, aile hekimliği ve gebiz sistemi. *Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar*, 24.
- Sancar, S. (2011). Türkiye’de kadın hareketinin politikği: Tarihsel bağlam, politik gündem ve özgünlükler. In S. Sancar (Ed.), *Birkaç arpa boyu.... 21. yüzyıla girerken Türkiye’de feminist çalışmalar*. Koç Üniversitesi Yayınları.
- Scambler, G. (2003). Deviance, sick role and stigma. In G. Scambler (Ed.), *Sociology as Applied to Medicine* (pp. 192-202). Saunders.
- (2002). <http://www3.kalkinma.gov.tr/Doc0b%ADjects/View/769/destek02.pdf>
- Sert, G. (2013). *Üreme haklarının yasal temelleri ve etik değerlendirme*. İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı.
- Shaefor, B. W., & Horejsi, C. J. (2012). *Sosyal hizmet uygulaması: Temel teknikler ve ilkeler*. Nika Yayınevi.
- T.C. Anayasa Mahkemesi. (2020). *Genel Kurul Kararı R.G. Başvurusu*. <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2017/31619>
- T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü. (2019). *Türkiye HIV/AIDS kontrol programı 2019 - 2024*. T.C. Sağlık Bakanlığı. https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/birimler/Bulasici-hastaliklar-db/hastaliklar/HIV-ADS/Tani-Tedavi_Rehberi/HIV_AIDS_Kontrol_Programi.pdf
- T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü. (2025a). *HIV-AIDS istatistik*. T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü. <https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/birimler/bulasici-hastaliklar-ve-erken-uyari-db/Dokumanlar/Istatistikler/hiv-aids-2023.pdf>
- T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü. (2025b). *Türkiye HIV/AIDS kontrol programı 2025 - 2030*. T.C. Sağlık Bakanlığı.
- Tekeli, Ş. (1988). *Kadınlar için*. Alan Yayınları.
- Thompson, N. (2017). *Existentialism and social work*. Routledge.

- Toksöz, A. (2011). *The Regulation of abortion in contemporary Turkey: Laws, policies, discourses* [Boğaziçi Üniversitesi]. İstanbul.
- Topgül, C., Adalı, T., Çavlin, A., & Dayan, C. (2017). *Sisteme değil isteğe bağlı hizmet: Sağlık çalışanları gözünden İstanbul'da kürtaj ve aile planlaması hizmetlerinin durumu*.
- Turan, B., Budhwani, H., Fazeli, P. L., Browning, W. R., Raper, J. L., Mugavero, M. J., & Turan, J. M. (2017b). How does stigma affect people living with HIV? The Mediating roles of internalized and anticipated HIV stigma in the effects of perceived community stigma on health and psychosocial outcomes. *AIDS and Behavior*, 21(1), 283-291. <https://doi.org/10.1007/s10461-016-1451-5>
- Türkiye Sağlık Enstitüleri Başkanlığı Türkiye Anne Çocuk ve Ergen Sağlığı Enstitüsü. (2017). *Türkiye kürtaj mevzuatı tartışmalı konular*. Türkiye Sağlık Enstitüleri Başkanlığı.
- UNFPA. (2016). Sexuality education: what is it? Sexuality education policy brief No. 1. 4.
- Wang, G.-Z. (2010). *Reproductive Health and Gender Equality*. Ashgate Publishing Company.
- Yaylali, E., Erdogan, Z. M., Calisir, F., Gokengin, D., Korten, V., Tabak, F., Tasova, Y., Unal, S., Ozelgun, B., Ozcagli, T. G., & Sahin, T. (2023). Modeling the future of HIV in Turkey: Cost-effectiveness analysis of improving testing and diagnosis. *PLoS ONE*, 18(6), e0286254. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0286254>
- Yücesan, A., & Ayaz Alkaya, S. (2018). Okullarda göz ardı edilen bir konu: Cinsel sağlık eğitimi. *SDÜ Tıp Fakültesi Dergisi*, 25(2), 200-209.
- Yüksel-Kaptanoğlu, İ. (2020). Akademide ve kamuda kadınlara yönelik şiddete yaklaşım. In *Modern Türkiye'de siyasi düşünce 10: Feminizm*. İletişim Yayınları.

Bölüm 20

MODERN TOPLUMDA KÜLTÜRLERE KARŞI ÇOKKÜLTÜRLÜLÜK

Ömer TEMİZKAN¹

GİRİŞ

Küreselleşme, göç hareketlerinin artışı ve kimlik temelli taleplerin görünürlüğünün yükselmesi, çağdaş toplumlarda kültürel çeşitliliği yalnızca sosyolojik bir olgu olmaktan çıkararak siyasal ve kuramsal bir tartışma alanının merkezine yerleştirmiştir. Bu bağlamda çokkültürlülük, modern demokrasilerin hem normatif ilkelerini hem de kurumsal yapılarını yeniden düşünmeyi gerektiren temel kavramlardan biri hâline gelmiştir. Ancak çokkültürlülük üzerine yürütülen tartışmalar, çoğu zaman ya kültürel farklılıkların tanınmasını savunan normatif bir yaklaşım ile sınırlı kalmakta ya da bu yaklaşımın liberal eşitlik ilkesiyle yarattığı gerilimlere indirgenmektedir. Bu durum, çokkültürlülüğün daha geniş bir siyasal, ekonomik ve ideolojik bağlam içinde değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır.

Bu çalışma, çokkültürlülüğü yalnızca kültürel farklılıkların tanınmasına dayalı bir normatif proje olarak değil, aynı zamanda modernlik, küresel kapitalizm ve kimlik siyaseti arasındaki ilişkiler bağlamında şekillenen çok katmanlı bir olgu olarak ele almayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda temel argüman, çokkültürlülüğün ne yalnızca özgürleştirici bir çoğulculuk modeli ne de bütünüyle ideolojik bir yanılısama olarak değerlendirilebileceği; aksine modern toplumların içsel çelişkilerini görünür kılan çift yönlü bir yapı sergilediğidir. Bu çerçevede çalışma, tanınma politikaları ile ekonomik yeniden dağıtım talepleri arasındaki gerilimin, çokkültürlülük tartışmalarının merkezinde yer aldığını ve bu iki boyutun birlikte ele alınmadığı durumlarda çokkültürlülüğün eleştirel potansiyelinin sınırlı kaldığını ileri sürmektedir.

Çalışma, kuramsal ve eleştirel bir yöntem izleyerek, kültür kavramının tarihsel ve kavramsal dönüşümünü incelemekte; modernlik ve postmodernlik

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi AD temizkan.o@gmail.com, ORCID iD: 0000-0002-7770-6015

zamanda kurumsal, siyasal ve ekonomik boyutları birlikte ele alınması gereken çok katmanlı bir mesele olarak değerlendirilmelidir (Habermas, 2019). Sonuç itibarıyla çokkültürlülük, kimi durumlarda yalnızca politik bir uygulama biçimi olarak da yorumlanabilmektedir. Bu çerçevede, ötekinin yapay biçimde toplumsal alandan dışlanarak düzenin sürdürülmesi adına belirsizleştirilmesiyle ilişkilendirilebilecek bir söylem olarak değerlendirilebilir. Bu anlamda, çoğu zaman ötekileşme ile eş anlamlı biçimde kullanılan yabancılaşma olgusu hem küreselleşme süreçlerinde hem de modernist söylem içinde, çokkültürlülüğün gerçek toplumsal yaşamda tam anlamıyla karşılık bulamayacak bir ideal olarak sunulmasının gerekçelerinden biri olarak ileri sürülebilir. Bununla birlikte küreselleşme süreçlerinin hızlanması, göç hareketlerinin artması ve kimlik taleplerinin çeşitlenmesi, çokkültürlülük tartışmalarını gelecekte daha da merkezi bir konuma taşıyacaktır. Bu durum, kültürel farklılıkların yönetimini geçici bir politika tercihi olmaktan çıkararak kalıcı bir siyasal zorunluluk hâline getirmektedir. Bu nedenle çokkültürlülük, Castles ve Miller'in (2008) çalışmalarında belirttiği gibi çağdaş dünyada kaçınılması gereken değil, yönetilmesi gereken bir gerçekliktir.

Son kertede çokkültürlülük ne tamamen çözüm ne de tamamen sorun olarak değerlendirilebilir. Aksine modern toplumların kendi iç çelişkilerini görünür kılan bir ayna işlevi görmektedir. Bu yönüyle çokkültürlülük, farklılıkların bastırılması ile tanınması arasındaki ince çizgide konumlanan ve bu nedenle sürekli olarak yeniden teorize edilmesi gereken dinamik bir siyasal projedir.

KAYNAKLAR

- Anderson, B. (2020). *Hayali cemaatler, milliyetçiliğin kökenleri ve yayılması* (İ. Savaşır, Çev.). Metis Yayınları.
- Aktay, Y. (2002). Birleşen Dünyada Çoğalan Kültürler. *Euroagenda / Avrupa Günlüğü*, 1 (2).
- Appadurai, A. (1996). *Modernity at large: Cultural dimensions of globalization*. Minnesota: University of Minnesota Press.
- Baumann, G. (2006). *Çokkültürlülük bilmecesi* (I. Demirakın, Çev.). Ankara: Dost Kitabevi.
- Bauman, Z. (2019). *Akışkan modernite* (S. O. Çavuş, Çev.). İstanbul: Can Yayınları.
- Barry, B. (2001). *Culture and equality: An egalitarian critique of multiculturalism*. Cambridge: Harvard University Press.
- Beck, U. (1992). *Risk society: Towards a new modernity*. Sage.
- Benhabib, S. (2002). *The claims of culture: Equality and diversity in the global era*. Princeton: Princeton University Press.
- Berger, P. L., & Luckmann, T. (1966). *The social construction of reality*. Anchor Books.
- Bhabha, H. K. (2017). *Kültürel Konumlanış* (T. Uluç, Çev.). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Bilgin, N. (1999). *Kolektif kimlik*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Bozkurt, G. (1984). *İnsan ve kültür*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Bourdieu, P. (2014). *Ayırım: Beğeni yargısının toplumsal eleştirisi* (D. Fırat, Çev.). Ankara: Heretik Yayınları.

- Brown, W. (2006). *Regulating aversion: Tolerance in the age of identity and empire*. Princeton: Princeton University Press.
- Brown, W. (2025). *States of injury: Power and freedom in late modernity*. Princeton: Princeton University Press.
- Burke, P. (2008). *Kültür tarihi* (M. Tunçay, Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Butler, J. (2019). *Cinsiyet belası: Feminizm ve kimliğin altüst edilmesi* (B. Ertür, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Castles, S. & Miller, J. M. (2008). *Göçler çağı: Modern dünyada uluslararası göç hareketleri* (B.U. Bal & İ. Akbulut, Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Chin, C. (2021). Multiculturalism and nationalism: Models of belonging to diverse political community. *Nations and Nationalism*, 27(1), 112–129.
- Dahl, R. A. (2026). *Demokrasi ve Eleştirileri* (N. Yıldız, Çev.). İstanbul: Serbest Kitaplar.
- Doytcheva, M. (2009). *Çokkültürlülük* (T. A. Onmuş, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Eagleton, T. (2019). *Kültür* (B. Göçer, Çev.). İstanbul: Can Yayınları.
- Eliot, T. S. (1948). *Notes towards the definition of culture*. Faber and Faber.
- Foucault, M. (1980). *Power/knowledge: Selected interviews and other writings, 1972–1977* (C. Gordon, Ed.). Pantheon Books.
- Foucault, M. (2005). *Özne ve iktidar* (I. Ergüden & O. Akınhay, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Fraser, N. (1995). From redistribution to recognition? Dilemmas of justice in a “post-socialist” age. *New Left Review*, (212), 68–93.
- Fraser, N., & Honneth, A. (2003). *Redistribution or recognition? A political-philosophical exchange*. Verso.
- Geertz, C. (1973). *The interpretation of cultures*. Basic Books.
- Giddens, A. (2000). *Sosyoloji* (H. Özel & C. Güzel, Çev.). Ayraç Yayınevi.
- Giddens, A. (2019). *Modernite ve bireysel kimlik: Geç modern çağda benlik ve toplum* (Ü. Tatlıcan, Çev.). İstanbul: Say Yayınları
- Günay, M. (2010). Çokkültürlülük gerçeği ve Türkiye. *Felsefe Dünyası*, (52), 141–163.
- Gülalp, H. (2003). *Kimlikler siyaseti: Türkiye’de siyasal İslam’ın temelleri*. Metis Yayınları.
- Habermas, J. (2019). *Öteki olmak, ötekiyle yaşamak: Siyaset kuramı yazıları* (İ. Aka, Çev.). Yapı Kredi Yayınları.
- Hall, S. (1990). Cultural identity and diaspora. In J. Rutherford (Ed.), *Identity: Community, culture, difference* (pp. 222–237). Lawrence & Wishart.
- Hall, S. (1997). The work of representation. In S. Hall (Ed.), *Representation: Cultural representations and signifying practices* (pp. 13–74). Sage.
- Horkheimer, M., & Adorno, T. W. (2010). *Aydınlanmanın Diyalektiği* (N. Ülner & E. Ö. Karadoğan, Çev.). İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Huntington, S. P. (1996). *The clash of civilizations and the remaking of world order*. Simon & Schuster.
- Isin, E. F., & Wood, P. K. (1999). *Citizenship and identity*. Sage.
- Jameson, F. (2022). *Postmodernizm ya da geç kapitalizmin kültürel mantığı* (C. Gönenç, Çev.). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Karakaş, M. (2013). Türkiye’nin kimlikler siyaseti ve sosyolojisi. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 8(1), 1–26.
- Keyman, E. F. (2007). Türkiye’de kimlik sorunları ve demokratikleşme. *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, (41), 217–230.
- Kroeber, A. L., & Kluckhohn, C. (1952). *Culture: A critical review of concepts and definitions*. Harvard University Press.
- Kymlicka, W. (1995). *Multicultural citizenship: A liberal theory of minority rights*. Oxford University Press.
- Lévi-Strauss, C. (1997). *İrk, tarih ve kültür* (H. Bayrı, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Liotard, J.-F. (1997). *Postmodern durum* (A. Çiğdem, Çev.). İstanbul: Vadi Yayınları.

- Mansouri, F., & Modood, T. (2021). The complementarity of multiculturalism and interculturalism: Theory backed by Australian evidence. *Ethnic and Racial Studies*, 44(16), 1–20.
- Mardin, Ş. (1990). *Türkiye’de toplum ve siyaset: Makaleler 1* (M. Türköne & T. Önder, Haz.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Modood, T. (2014). *Çokkültürcülük, bir yurttaşlık tasarımı* (İ. Yılmaz, Çev.). İstanbul: Phoenix Yayınları.
- Özensel, E. (2012). Çokkültürlülük uygulaması olarak Kanada çokkültürlülüğü. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 7(1), 55–70.
- Parekh, B. (2000). *Rethinking multiculturalism: Cultural diversity and political theory*. Harvard University Press.
- Rosenau, P. M. (2004). *Post-modernizm ve toplum bilimleri* (T. Birkan, Çev.). İstanbul: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Said, E. W. (1978). *Orientalism*. Pantheon Books.
- Sandel, M. J. (1982). *Liberalism and the limits of justice*. Cambridge University Press.
- Taylor, C. (1992). The politics of recognition. In A. Gutmann (Ed.), *Multiculturalism and the politics of recognition* (pp. 25–73). Princeton University Press.
- Taylor, C. (2006). *Modern toplumsal tahayyüller* (H. Koyukan, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Vertovec, S., & Wessendorf, S. (Eds.). (2010). *The multiculturalism backlash: European discourses, policies and practices*. Routledge.
- Williams, R. (1958). Culture is ordinary. In N. McKenzie (Ed.), *Convictions*. MacGibbon & Kee.
- Yanık, C. (2013). *Dünyada ve Türkiye’de çokkültürlülük*. İstanbul: Sentez Yayıncılık.
- Žižek, S. (1997). Multiculturalism, or, the cultural logic of multinational capitalism. *New Left Review*, (225), 28–51.

Bölüm 21

GÖRSEL KÜLTÜRDE RENGİN SİMGESEL KODLARI: SEMBOİZM, AYRIMCILIK VE TOPLUMSAL DAYANIŞMANIN İZLERİ

Ercan ŞAHBUDAK¹
Elif ÖZDEMİR YARIŞ²

GİRİŞ

Renkler, insan yaşamında sadece görsel ve estetik öğelerden meydana gelmemiştir. Renkler; kültürel, psikolojik ve toplumsal anlamlar taşıyan farklı işlevlerde kullanılan sembolik değerlerdir. Her rengin farklı kültürlerde farklı çağrışımları olup ortak sembolik değerleri de mevcuttur. Örneğin, kırmızı renk, toplumda dur ve uyarı sembolü olarak kabul görür. Yeşil rengin, çevreci hareketler ve İslam dininde önemli bir yeri vardır. Renklerin genel anlamlarının dışında toplumsal yapıda, kültürel sistem içerisinde farklı anlamlar kazandığı görülmektedir.

Tarih boyunca renkler; toplumların kültüründe, inanç sistemlerinde, ideolojilerinde etkili olan sembollerden biridir. Toplumsal yapının özelliklerini yansıtan renklerin, farklı toplumlarda farklı işlevleri yerine getirildiği görülmüştür. Bu bağlamda tarih boyunca renkler, toplumsal yapının, inancın, değerlerin önemli ifadelerinden biridir. Renklerin birçok işlevi vardır. Bu işlevler; duyguları yansıtma, mesaj iletme, pazarlama stratejisi olarak dikkat çekmedir. Bu işlevlerinin yanı sıra sosyolojik açıdan renkler dayanışma grupları arasında kolektif bilinç oluşturan, grup içerisinde aidiyet duygusu yaratan unsurlardan biridir. Renkler, toplumların tarihsel gelişimde önemli rol oynamıştır. Günümüzde de renkler, toplumsal hareketlerin simgesi olarak kullanılmaya devam etmektedir.

Bu çalışma, renklerin toplumsal ve kültürel işlevlerini sembolizm bağlamında ayrımcılık ve dayanışma perspektifinde incelemektedir. Renklerin tarihsel

¹ Prof. Dr. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji AD, ORCID iD: 0000-0003-1059-591X

² Doktora Öğrencisi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji AD, ORCID iD: 0000-0002-4296-0507

SONUÇ

Renklerin estetik işlevinin dışında birçok işlevinin olduğu görülmektedir. Bu çalışmada da renklerin toplumsal ve kültürel boyutları incelenip renklerin neden olduğu ayrımcılık ile birleştirici güç ve dayanışma temelli toplumsal olaylara yer verilmiştir. Renkler, tarih boyunca toplumlarda ortak değerleri yansıtan semboller olup sessiz bir iletişim aracı olmuştur. Her rengin, ait olduğu toplumda bir kimliği vardır. Renkler, kültürel sistem içerisinde anlam kazanır. Aynı renkler farklı toplumlarda farklı anlamları çağrıştırırken, farklı toplumlarda aynı simgesel anlamı taşıdığı da görülmektedir. Toplumsal bağlamda renkler, bireylerin kimlik oluşturma sürecinde ve kolektif bilincin oluşmasında önemli rol üstlenmiştir. Tarihte ki örnekler incelendiği zaman; renklerin kimi zaman iktidarın, kimi zaman direnişin, kimi zaman da dayanışmanın dili haline geldiği görülmektedir. Bu bağlamda renklerin sosyal, psikolojik vs. işlevlerinin yanı sıra kültürel işlevleri dikkat çekmektedir.

Nika Ayaklanması'ndan Sarı Yelekliler Hareketi'ne, Kadınların oy hakkı mücadelesinden Pan-Arap dayanışmasına kadar birçok toplumsal olayda renkler, toplumsal hareketlerin sembolik ifadesi olmuştur. Bu bağlamda renkler, toplumsal hareketlerin en önemli sembollerinden biridir. Renkler bireyleri bir araya getirip kolektif bilinci güçlendirirken otoriteye karşı direnişi de temsil etmektedir. Renkler, toplumsal yaşamın görünmez ve güçlü bir dilidir.

Renklerin evrensel anlamlarının dışında kültürel sistem içerisinde taşıdığı anlamların her dönem değiştiği görülmektedir. Renklerin taşıdığı anlamların değişmesine rağmen toplumsal, kültürel ve psikolojik etkileri varlığını sürdürmektedir. Renkler sadece görsel ve estetik unsurlar değildir. Renklerin toplumsal yapıda ve bireyler üzerinde birçok işlevinden söz edilir. Ancak çalışma kapsamında renklerin toplumsal ve kültürel boyutu üzerinde durulmuştur. Renkler; toplumların kimliklerini biçimlendiren ve dayanışma ruhunu besleyip kolektif bir bilinç oluşturan sosyolojik bir olgu olarak değerlendirilebilir.

KAYNAKLAR

- Akduruş, T. (2025, August). Use of colors in political and social events. In Conferences 1(1). <https://conferences.tsuull.uz/index.php/conferences/article/view/699>*
- Akçakaya, N., & Alver, K. (2017). Renklerin sosyolojisi: Renklerin toplumsal mahiyeti üzerine bir inceleme. Konya: Selçuk Üniversitesi.*
- Albayrak, K. (2008). Milli dinlerde renk fenomeni. Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 8(1), 1-42.*
- Albayrak, K. (2010). Dinlerin rengi, renklerin dili (s.150). Ankara: Sarkaç Yayınları.*

- Alıç, F. & Alıç, S. (2014). Campbell'in monomit kuramı bağlamında Gezi'nin "Kırmızılı Kadın": Siyasi bir simgenin sonsuz yolculuğu. *Turkish Studies*, 9(5), 185-210.
- Al-Musawi, M. (2006). Reading Iraq: Culture and power in conflict. I.B. Tauris. <https://www.torrossa.com/it/resources/an/5211770>
- Alpar, M. (2017). Sonuçları itibarıyla 15 Temmuz darbesi. *Turkish Studies (Elektronik)*, 12(16), 53-64. https://www.researchgate.net/publication/319475694_SonucLari_Itibariyla_15_Temmuz_Darbesi
- Ataman, Ö. (2022). Süfrajyet hareketi: Özgürlüğün acı ve azimle kazanımı. *SineFilozofi Dergisi, Özel Sayı (4)*, 285-299.
- Bahar, H. İ. (2009). Sosyoloji (s.350). Ankara: Uşak Yayınları.
- Batur, M. (2016). Huzurun rengi mavi. *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, 6(13), 279-292. <http://dx.doi.org/10.16950/iüst.d.95706>
- Baturlar, Ş. S., & Yaylagül, L. (2019). Kültürel süreklilik bağlamında Türk halk kültüründe mavi/turkuaz mavisi ve nazar boncuğu. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (31), 665-688.
- Baysan, M. (2020). Kütahya'da geçmişten günümüze doğum âdetleri: Bir gelenek olarak doğu yatağı. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (64), 265-283.
- Rayman, H. (2002). Nevruz ve Türk kültüründe renkler. *Milli Folklor*, 7(53), 10-15.
- Reskin, B. (2012). The race discrimination system. *Annual review of sociology*, 38(1), 17-35.
- Bozatatay, Ş. A., & Güler, Y. (2017). Türk siyasi kültürü ve sembol ilişkisi üzerine. *The Journal of Turk-Islam World Social Studies*, 4(10), 25-39.
- Caunes, S., & Özdoğan, H. K. (2015). 1960'larda etnik/sosyalist hareket olarak kara panter partisi. *MSGSÜ Sosyal Bilimler*(12), 165-202
- Chandrashekar, M. (2014). *Different colors and political ideology*. International Journal of Research – Granthaalayah, 2(3SE), 1-5.
- Chanter, T. (2019). Toplumsal cinsiyet (s.233). (M. Erguvan, Çev.). *Fol Kitap*.
- Clark, J. H. (2015). Green, red, yellow and purple: Gendering the Kurdish question in south-east Turkey. *Gender, Place & Culture*, 22(10), 1463-1480.
- Cojocaru, S. (2024). The symbolic and psychosemantic polyvalence of colors. *Review of Artistic Education*, (28), 231-238.
- Demiröz, D. (2025). PKK'nın Avrupadaki yapılanması: Lobıcılık, propaganda ve sessiz onay mekanizmaları.(1-7) https://www.academia.edu/129364322/PKK_n%C4%B1n_Avrupa_daki_Yap%C4%B1lanmas%C4%B1_Lobicilik_Propaganda_ve_Sessiz_Onay_Mekanizmalar%C4%B1
- Dokumacı, Y. S. (2019). Mahmud Esat ve Tarih-i Sanayi. *Dört Öge*, 16, 137-153.
- Finlay, V. (2007) "Renkler" (s.357), Dost Kitabevi.
- Gabain, A. V. (1968). Renklerin sembolik anlamları. (S. Tezcan, Çev.) *Türkoloji Dergisi*, 3, 107-113.
- Genç, R. (1997). Türk inanışları ile milli geleneklerinde renkler ve sarı-kırmızı-yeşil. *Erdem*, 9(27), 1075-1110.
- Genç Yılmaz, A. (2014). Toplumsal Hareketin Kalbinde Bir Yeni Özne: Anneler Türkiye'de Cumartesi Anneleri Ve Arjantin'de Mayıs Meydanı Anneleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 2(1), 51-74.
- Gökcan, Ö. (2024). Renklerin simgesel temsili: Pan-Arabizm örneği. *Politik Ekonomik Kuram*, 8(4), 952-970.
- Gürakar, H. T. (2017). Bir Toplumsal Hareketin Anatomisi: İran Yeşil Hareketi. *İran Siyaseti*, (9-21). https://www.academia.edu/7396178/B%C4%B0R_TOPLUMSAL_HAREKET%C4%B0N_ANATOM%C4%B0S%C4%B0_%C4%B0RAN_YE%C5%9E%C4%B0L_HAREKET%C4%B0
- Gürkan, M. (2013). Antik çağlarda renklerin tedavi için kullanımı: Kromoterapi. *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi*, 77-77.
- Karadoğan, A. (2007). Karanlık kelimesinin yapısına dair. *Karadeniz Araştırmaları*, 15, 117 -123.

- Karakaş-Sucuka, G., & Sevindik, O. (2025). Color as a visual cultural strategy in corporate identity formation: Insights from Turkish universities. *International Journal of Human Research and Social Science Studies*, 2(5), 250–257.
- Keş, Y., & Turgut, B. (2015). Kültür ve Sanatın Yansıması Para Tasarımı” Osmanlı Son Dönem Kaimeleri ve Cumhuriyet’in İlk Emisyonları”. *Medeniyet Sanat Dergisi*, 1(2), 31-47.
- Kiliç, Y., & Başol, S. (2014). Hitit büyülerinde sayı ve renk. *Turkish Studies (Elektronik)*, 9(7), 51-64. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.7268>
- Kılınçarslan, F., & Fidan, M. (2012). Giresun üniversitesindeki çalışan kadın personelin renklere bakışı. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 4, 38-54.
- Küçük, S. (2010). Eski Türk kültüründe renk kavramı. *bilgi*, 54, 185-210.
- Kütük, A. (2014). İslam/Türk devlet ve toplum geleneğinde renkler ve anlamları. *Journal of Turkology*, 24(2), 133-170.
- Körükmez Kaya, N. (2015). *Türkiye eğitim sisteminde renk, etnik köken, dil, din ve inanç temelli ayrımcılık*. Minority Rights Group.
- Mazlum, Ö. (2011). Rengin kültürel çağrışımları. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 31, 125-138.
- Meydan Larousse*. (1992). Cilt 16. İstanbul: Sabah Gazetesi Yayınları.
- Ögel, B. (1984). Türk kültür tarihine giriş (Cilt 6). Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Özcan, B. A. (2018). Türk ve Slav kültüründe siyah renk. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 5(18), 269-292.
- Özcan, B. A. (2021). Rus çar ailelerinin cenaze törenlerinde siyah renk kullanımı. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 8(4), 1382-1405.
- Özer, D. (2012). Toplumsal düzenin oluşmasında renk ve iletişim [Communication and colour in the formation of social order]. *ODÜ Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 3(6), 268–281.
- Portal, F. (1845). An essay on symbolic colours: In antiquity, the Middle Ages, and modern times. J. Weale. https://books.google.com.tr/books/about/An_Essay_on_Symbolic_Colours.html?id=qkQ-AAAAAYAAJ&redir_esc=y
- Saraç, H. (2022a). Türk ve Rus kavram sisteminde sembolik bir değer olarak “Beyaz/Ak”. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 48, 39-52.
- Saraç, H. (2022b). Türk ve Slav inanışları ile geleneklerinde simgesel değer olarak “Kırmızı”. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 11(2), 657-673.
- Saraç, H. (2022c). Türk Siyaset Dilinin Sembolleri: Renkler (Kültürel, Semantik ve Tarihsel Bakış). *Mavi Atlas*, 10(2), 374-389.
- Sarıhan, A. (2023). Bir Sosyal Hareket Örneği Olarak İran Yeşil Hareketi. *İran Çalışmaları Dergisi*, 7(2), 217-241.
- Sağocak, A. M. (2018). Kırmızı Rengin Tasarımın Algı ve Anlamına Etkisi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(57), 235.
- Sawyer, M. (2007). *Wearing your politics on your sleeve: The role of political colours in social movements*. *Social Movement Studies*, 6(1), 39–56.
- Serbest, K. (2020). Kültür aktörlerinden internet fenomenlerine doğum ve evlilik ile ilgili uygulamalar. *Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 3(5), 48-69.
- Soysal, M. E. (2010). Tarihsel Süreçte Bayrak ve Sancaklarımız. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 17(42), 209-239.
- Şafak, E. (2008). Araf. İstanbul: Metis.
- Tandoğan, Ş. M. (2021). İrandaki Kadın Hareketleri: Beyaz Çarşamba Hareketi Örneği. *İran Çalışmaları Dergisi*, 5(2), 205-234.
- Tylor, E. B. (1871). *Primitive culture: Researches into the development of mythology, philosophy, religion, art, and custom*. London: John Murray.
- Ulukan, A. (2012). Farklılığın Renk ve Sayılarda Buluşan Aynılığı. *Journal of Turkish Research Institute*, 48, 165-190.

- Yadav, P. (2016). White sari—Transforming widowhood in Nepal. *Gender, Technology and Development*, 20(1), 1-24.
- Yardımcı, M. (2011). Renk Dünyamız ve Türk Kültüründe Renkler. *Bilimsel Eksen*, 4, 106-122.
- Yalrkaya, Ş. (1942). Tarihte renk. *Journal of Turkology*, 7, 41-47.
- Yıldız, A. (2020). Kültürel Bir gösterge Olarak Renk Sembolizmi ve Beyaz'ın Kültürel İşlevleri *Türk Ekini Dergisi*, 6, 47-48.
- Yunusoğlu, M. K. (2009). Siyasetin renkleri: Semantik yaklaşım. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 25-39.

İnternet Kaynakları

- URL1: <https://www.autonomous.ai/ourblog/what-are-the-colors-that-attract-money>
- URL 2: <https://burcuaramaci.com/2021/05/07/renk-secimini-etkileyen-kriterler/>
- URL 3: <https://www.iskulturu.com/blog-post/farkli-kulturlerde-renklerin-anlami>
- URL4: <https://www.tasarimrehberleri.com/kulturelkod/renkler-ve-mavi-renk-algisi-uzerine/>
- URL 5: https://tr.wikipedia.org/wiki/Nika_Ayaklanmas%C4%B1
- URL6: https://en.wikipedia.org/wiki/Political_colour#cite_note-4-7
- URL7:<https://www.cnnturk.com/video/dunya/iranda-beyaz-carsamba-hareketi-suruyor-730987>
- URL8:<https://madalyonklinik.com/podcast/lgbti-nedir/#:~:text=LGBTI%20%2B%3A%20Lezbiyen%2C%20Gey%2C%20Biseks%C3%BCel,kimli%C4%9Fi%3B%20%C4%B0nterseks%20ise%20cinsiyet%20%C3%B6zelli%C4%9Fidir>
- URL9:https://tr.wikipedia.org/wiki/G%C3%B6kku%C5%9Fa%C4%9F%C4%B1_bayra%C4%9F%C4%B1
- URL10: <https://www.quora.com/What-is-the-color-of-a-widows-dress-in-India>
- URL11:<https://www.aa.com.tr/tr/15-temmuz-darbe-girisimi/vatandaslar-demokrasi-nobetinde/609941>
- URL12: https://tr.wikipedia.org/wiki/Gezi_Park%C4%B1_olaylar%C4%B1
- URL13: https://tr.wikipedia.org/wiki/Cumartesi_Anneleri
- World History Encyclopedia. (2009). Empress Theodora (Empress Theodora - World History Encyclopedia).*